

Tartu Ülikool
Õigusteaduskond
Tsiviilõiguse õppetool

Martin Tamme

Ettevõtte tehinguline üleminek

Magistritöö

Juhendaja: prof P. Varul

Tartu

2005

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Põhimõisted, regulatsiooni eesmärk ja aluspõhimõtted	8
1.1 Põhimõisted	8
1.2 Regulatsiooni eesmärk ja aluspõhimõtted	11
1.2.1 Regulatsiooni eesmärk	11
1.2.2 Regulatsiooni aluspõhimõtted	19
2. Ettevõtte koosseisu määratlemine	23
2.1 Ettevõtte koosseisu määratlemise üldalused	23
2.2 Ettevõtte koosseisu osad	28
3. Ettevõtte ülemineku tehing ja selle täitmine	35
3.1 Tehingu kehtivuse tingimused	35
3.2 Tehingu täitmine	42
3.2.1 Õiguste üleminek	43
3.2.2 Kohustuste üleminek	44
3.2.3 Lepingute üleminek	49
3.2.3.1 Lepingute ülemineku kord	49
3.2.3.2 Lepingu üleminekuga seotud täitmise huvi kaotus	50
3.2.3.3 Mitme ettevõttega seotud lepingud	55
3.2.3.4 Töölepingute üleminek	55
3.2.4 Asjade üleminek	58
3.2.5 Ärinime üleminek	59
3.3 Tehingu liigist sõltuvalt kohalduv eriregulatsioon	60
3.4 Ettevõtte tehingulise pärandamise probleeme	64
3.5 Ettevõtte kasutusse andmise probleeme	71
4. Tehingu täitmise tagajärjed ja tehingust taganemine	77
4.1 Õiguste ja lepingute ülemineku tagajärjed	77
4.2 Vastutus kohustuste eest	80
4.2.1 Ettevõtte üleandja likvideerimismenetluse mõju	82

4.2.2	Ettevõtte üleandja pankrotimenetluse mõju	84
4.2.3	Vastutus maksukohustuste eest	86
4.2.4	Võimalike vastutuse piirangute kehtestamisest	86
4.3	Ettevõtte ülemineku tehingust taganemine	91
5.	Ettevõtte ülemineku moment	97
5.1	Ettevõtte ülemineku momendi määratlemise vajalikkus	97
5.2	Ettevõtte ülemineku momendi määratlemise alused	98
	Lõppsõna	103
	Resümee	108
	Kasutatud allikad	117
	Kasutatud kirjandus	117
	Kasutatud normatiivmaterjal	120
	Kasutatud eelnõud	123
	Kasutatud kohtupraktika	123
	Kasutatud muu allikmaterjal	126

Sissejuhatus

Ettevõtte ülemineku instituudi teke tänapäevases tähenduses on Eesti õiguses seotud taasiseseisvumisega ning eraõiguse sektori reformimisega. Praktikas on ettevõtte üleminekuga seonduvad küsimused tulnud esile eelkõige töövaidlustes, kuid on ilmne, et vastava instituudi kasutusala on laienemas. Ettevõtjad osutavad teenuseid ja võõrandavad oma toodangut ettevõtete kaudu, majanduse pidev elavnemine on reaalsus ning võlaõigus peab tagama ühiskonnas aktsepteeritud prioriteetide saavutamise võimalikkuse. Üheks võlaõigusele esitatavaks nõudeks on käibe kiiruse tagamine, mis muuhulgas eeldab järjest kompaktsemaid ja kiiremini realiseeritavaid lahendusi. Nimetatud prioriteetide ja lahenduste üheks väljenduseks on vaieldamatult ettevõtte üleminek.

Ettevõtte ülemineku võimaldamisel on ka arvestatav sotsiaal-majanduslik aspekt – ettevõtte üleandmine on füüsilisest isikust ettevõtjate jaoks sisuliselt ainsaks võimaluseks astuda aktiivsest majandustegevusest välja nii, et seni tegutsenud ettevõtte oma majandustegevust jätkaks. Vajadus või soov majandustegevusest välja astuda võivad tuleneda ettevõtja vanusest, tervislikust seisundist, surmast või mõnest muust paratamatust asjaolust. Toimiva ettevõtte majandustegevuse jätkumine aga tähendab enamasti ka töökohtade säilimist, riigi majanduse konkurentsivõime hoidmist ning ka maksude maksmist.

Käesoleval hetkel tuleb tõdeda, et erialane kirjandus antud valdkonnas Eestis praktiliselt puudub, küsimust on vähesel määral analüüsitud võlaõiguse ja äriõiguse üldkäsitlustes, kuid monograafiaid antud teemal ei ole praktiliselt võimalik leida ka võõrkeelse kirjanduse hulgas. Nii Eesti allikates kui väliskirjanduses on käsitlemist leidnud eelkõige tööõiguse probleemid, kuid kogu teema või mõne selle olulise osa terviklikke käsitlusi on raske leida. Esimeseks terviklikuma pildi andmise katseks Eesti õiguse kohta võib nimetada käesoleva töö autori enda 2003. a. bakalaureusetööd teemal “Ettevõtte üleminek”. Arvestades aga bakalaureusetöö mahupiirangut, on teema edasine ja sügavam uurimine vältimatult vajalik.

Eeltoodu põhjal lähtus autor teema valikul asjaolust, et valdkond on Eesti õigusmaastikul praktiliselt läbi töötamata, kuid selle osatähtsus praktikas on üha kasvamas. Lisaks eeltoodule tuleb silmas pidada ka 2002. a. võlaõiguse reformimist, kus ettevõtte ülemineku

sätted toodi äriseadustikust¹ (edaspidi ÄS) võlaõigusseadusesse² (edaspidi VÕS). Kehtestatud regulatsioon on uus ning kohtuvaidlusteni on jõudmas alles esimesed kaasused, mistõttu regulatsiooni võimalikud kitsaskohad ei ole veel selgelt avaldunud. Seega on käesoleval hetkel sobiv võimalus testida regulatsiooni hüpoteetiliste kaasuste ja situatsioonidega ning võimalike kitsaskohtade osas pakkuda lahendusi regulatsiooni muutmise või täiustamisega praktikas tekkida võivate probleemide ennetamiseks.

Teema valiku aspektist on oluline märkida, et Euroopa Liidu tasandil on väikese ja keskmise suurusega äriühingute äritegevuse üleandmise, s.h ettevõtete ülemineku, elavdamine oluliseks prioriteediks Euroopa Liidu majanduspoliitikas. Vastav prioriteet lähtub juba eelpool viidatud asjaolust, et ettevõtja väljaastumine majandustegevusest vanuse, haiguse, surma või muu isikliku põhjuse tõttu ei tohiks tuua kaasa ettevõtte koosseisus olevate töökohtade kadumist ning ettevõtte majandustegevuse seiskumist. Vastava majanduspoliitilise prioriteedi aspektist vaadates on ettevõtte tehingulise ülemineku õiguslik regulatsioon vaid väikene osa komplekssest probleemistikust, kus mängivad väga olulist rolli ka emotsionaalsed faktorid, sobiva õigusjärglase leidmise temaatika, oskusteabe vahetamine, ettevõtjate teadlikkus vastavatest võimalusest ning kaasnevatest ohtudest jms. Ettevõtte ülemineku õigusliku regulatsiooni eesmärgiks on siin eelkõige lahenduste lihtsus ning õiguslikud stimulaatorid, mis Euroopa Liidu majanduspoliitiliste prioriteetide abivahendina aitaksid äritegevuse üleandmist atraktiivsemaks muuta. Eesti tasandil ei ole vastav teema veel teravalt tõusetunud, kuivõrd aktiivne äritegevus erasektoris algas alles 1990-ndatel. Samas ootavad Euroopa tasandil nähtavad tendentsid paratamatult ka Eestit – tegutsevate ettevõtjate vananemine tekitab neile vajaduse oma majandustegevus lõpetada või üle anda. Füüsilisest isikust ettevõtjate jaoks on ettevõtte üleminek sisuliselt ainsaks võimaluseks, mille abil tegutseva ettevõtte majandustegevus jätkuks ning töökohad ettevõttes säiliks. Mõistlik on ettevõtte ülemineku seotud probleemide kuhjumist ennetada ning tagada ettevõtte ülemineku atraktiivsus, selle oluliste elementidena lahenduste lihtsus ning vähene maksumus. Seega on tänasel hetkel sobiv aeg analüüsida, kas ettevõtte tehingulise ülemineku kehtiv õiguslik regulatsioon tagab ettevõtte tehingulise üleandmise lihtsuse piisaval määral.

Eeltoodu põhjal on ettevõtte ülemineku regulatsiooni eesmärgiks võimaldada tegutseva ettevõtte üleandmist ning lihtsustada ettevõtte kui muuhulgas mitmete õiguste ja kohustuste

¹ Äriseadustik. 15. veebruar 1995. a. – RT I 1995, 26/28, 355; 2004, 89, 613

² Võlaõigusseadus. 26. september 2001. a. RT I 2001, 81, 487; 2004, 90, 616

kogumi üleandmist võrreldes olukorraga, kus kõik õigused ja kohustused tuleks üle anda eraldi. Teisest küljest tuleb lahenduste hindamisel arvestada ka teiste puudutatud subjektide huvide ja õigustega – ettevõtte ülemineku juures on lisaks ettevõtte üleandjale ja omandajale oluline roll ka ettevõttesse kuuluvate kohustuste võlausaldajatel. Kuivõrd võlausaldajad ei saa ettevõtte tehingulist üleminekut sisuliselt eriti mõjutada, tuleb nende usalduse kaitsmise vajaduse aspektist tagada, et võlausaldajate positsioon jääks ettevõtte üleminekul tagajärjel maksimaalselt muutumatuks. Vastavate eesmärkide saavutamise analüüsimine on ka käesoleva töö lähtealuseks.

Töö eesmärgiks on käsitleda ettevõtte ülemineku seotud keskseid teoreetilisi ja praktilisi probleeme ning seeläbi anda hinnang kehtivale ettevõtte üleminekut reguleerivale õigusele – kas olemasolev regulatsioon tagab oma eesmärgi, s.o ettevõtte õiguste ja kohustuste kogumi üleandmise lihtsuse ning kas seejuures on tagatud kõikide asjaosaliste õiguste ja huvide piisav kaitse ning kas on vajalik ka olemasoleva regulatsiooni muutmine lihtsustamaks veelgi ettevõtte üleminekut või tagamaks asjaosaliste õiguste ja huvide parem kaitse.

Käesoleva töö sisuline ülesehitus ja struktuur tugineb püstitatud töö põhieesmärgile ja selle kaudu on piiratud ka käsitlemist leidvate ettevõtte ülemineku seotud temade ringi.

Esimeses peatükis käsitletakse ettevõtte ülemineku põhimõisteid ning regulatsiooni eesmärke ja aluspõhimõtteid. Teises peatükis analüüsitakse ettevõtte koosseisu määratlemise aluseid ning käsitletakse ettevõtte koosseisus eristuvaid õigushüvesid ja õigushüvede gruppe.

Kolmandas peatükis analüüsitakse ettevõtte ülemineku tehingu täitmisega seotud küsimusi ning tehingu täitmise eripärasid. Töö mahtu arvestades on analüüsitud üleminevate õiguste, kohustuste, lepingute, asjade ja ärinime ülemineku põhireegleid. Seoses lepingute ülemineku leiaavad oluliste probleemidena eraldi käsitlemist lepingute ülemineku kaasneda võiva täitmise huvi kaotuse küsimus, mitme ettevõttega seotud lepingute ja töölepingute ülemineku problemaatika. Samuti antakse kolmandas peatükis käsitus ettevõtte tehingulisest pärandamisest ja ettevõtte kasutusse andmisest kui olulistest ettevõtte ülemineku tehinguga seotud probleemidest.

Töö neljandas peatükis käsitletakse ettevõtte ülemineku tehingu täitmise tagajärgedega seotud küsimusi, s.h ettevõttesse kuuluvate kohustuste eest vastutamise problemaatikat ning

ettevõtte ülemineku tehingust taganemisest. Viiendas peatükis käsitletakse ettevõtte ülemineku momendi määratlemisega seotud küsimusi.

Kasutatud allikmaterjali osas on põhirõhk kehtival normatiivmaterjalil. Nagu eespool juba viidatud, siis antud valdkonnas monograafilisi teoseid praktiliselt kirjutatud ei ole, käsitlemist on leidnud küll erinevate ettevõtte koosseisu osade, eelkõige töölepingute, ülemineku problemaatika, kuid seejuures on kõrvale jäänud just ettevõtte ülemineku olemuslik spetsiifika – tervikliku majandusüksuse üleminek, ülemineku sõltumatus võlausaldajast ning võlausaldajate kaitse küsimused. Seega tuleb spetsiifiliselt mõne ettevõtte koosseisu osa üleminekut käsitleva kirjanduse puhul arvestada, et selle laiendamine ettevõtte ülemineku regulatsioonile on oluliselt piiratud. Eeltoodud põhjustel on kirjandust kasutatud üksiküsimuste lahendamisel ning töö ja selle struktuuri osade tervikkäsitlused rajanevad põhiosas siiski kehtivale õigusele. Eesti kuulumise tõttu germaani õigusperekonda ning ettevõtte ülemineku regulatsiooni vastavuse tõttu Saksamaa õigusele, on teoreetiliste seisukohtade esitamisel normatiivmaterjali analüüsi kõrval peatunud ka Saksamaa õigust käsitleval kirjandusel. Seoses töölepingute üleminekuga on kasutatud ka asjakohaseid Euroopa Liidu direktiive ning vastavat Euroopa Kohtu praktikat. Regulatsiooni eesmärkide ja majanduspoliitilise tausta avamisel on kasutatud Euroopa Komisjoni pöördumisi ning vastavate pöördumiste alusdokumentatsiooni. Kuna antud valdkonna ja instituudi uudsuse tõttu Eesti õiguses puudub praktiliselt ka vastav kohtupraktika, siis mitmed probleemid on püstitatud hüpoteetilistel alustel või autori enda erialases tegevuses ilmnenud situatsioonidel ning kohtupraktikale viidatakse eelkõige ettevõtte ülemineku ja tööõiguse puutealal.

Ettevõtte tehingulise üleminekuga seotud nii teoreetiliste kui praktiliste probleemide ring on äärmiselt ulatuslik ning käesolevas töös on antud analüüsitud üksnes kesksemaid ning praktikas sagedamini üleskerkinud küsimusi. Töö mahu piiratuse tõttu on ettevõtte üleminekuga seotud küsimuste ringis tulnud teha paratamatu valik ning mitmed olulised ja käsitlemist vajavad teemad on käesolevast tööst välja jäetud. Spetsiifilisemaid küsimusi analüüsida ja ettevõtte ülemineku käsitlust edasi arendada loodab käesoleva töö autor juba doktoritöö raames.

1. Põhimõisted, regulatsiooni eesmärk ja aluspõhimõtted

1.1 Põhimõisted

Ettevõtte tehingulisega üleminekuga seonduva käsitlemise andmisel on esmalt oluline määratleda teemaga seonduvad kesksed mõisted. Lähtudes käesoleva töö teemast ja asjaolust, et ettevõtte üleminek on õigussuhe, on olulisemateks mõisteteks eelkõige *ettevõtte* ja *üleminek* ning lisaks sellele tuleb määratleda ettevõtte ülemineku õigussuhte subjektide tähistus.

Ettevõtte legaalseaduse definitsiooni annab ÄS § 5 lg 1 – ettevõtte ÄS tähenduses on majandusüksus, mille kaudu ettevõtja tegutseb. VÕS § 180 lg 2 järgi kuuluvad ettevõttesse ettevõtte majandamisega seotud ja selle majandamist teenivad asjad³, õigused ja kohustused, muuhulgas ettevõttega seotud lepingud. Tulenevalt VÕS § 180 lg 2 ja TsÜS § 66 sätestatud vara üldmõistest (vara on isikule kuuluvate rahaliselt hinnatavate õiguste ja kohustuste kogum) on ettevõtte vara⁴, mis on ühendatud ühise majandusliku eesmärgi kaudu kindla majandusliku funktsiooni teostamiseks, tegemist on õigusvälise faktori alusel määratletava varaga. Eeltoodust tulenevalt oleks VÕS § 180 lg 2 korrektsem sõnastus järgmine: “Ettevõttesse kuulub ettevõtte majandamisega seotud vara”.

Ettevõtte mõiste juures tuleb silmas pidada, et ÄS definitsioon ei ühti täielikult töölepinguseaduse⁵ (edaspidi TLS) regulatsiooni ja selle rakendamise praktikaga. TLS

³ VÕS § 180 lg 2 lähtub varasemalt asjaõigusseaduse § 30 antud vara mõistest, nimetades õigustest ja kohustustest eraldi asju (Asjaõigusseadus. 09. juuni 1993. a. RT I 1993, 39, 590; 2004, 37, 255) (edaspidi AÕS). Kehtivasse tsiviilseadustiku üldosa seadusesse (Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27. märts 2002. a. RT I 2002, 35, 216, 2003, 78, 523) (edaspidi TsÜS) toodud vara mõiste nimetab otse aga üksnes õiguseid ja kohustusi (TsÜS § 66), lähtudes põhimõttest, et õigussubjektide suhe asjadega on tegelikult juba õiguste äranimetamisega hõlmatud. Siin on tegemist seadusandja ebajärjepidevusega, mille loogiliseks seletuseks on VÕS § 180 lg 2 redaktsiooni puhul VÕS'i koostamise ja vastuvõtmiseaegsest regulatsioonist lähtumine. Eeltoodust tulenevalt ei saa väita, et ettevõtte mõiste oleks laiem TsÜS § 66 vara mõistest. Õigusjärglus TsÜS § 6 lg 1 mõttes hõlmab tegelikult ka asjade üleminekut, olles hõlmatud õiguste üleminekuga.

⁴ Juriidiline isik ei saa seega kunagi olla ettevõtte, vaid üksnes ettevõtja. (Kõve, V. Äriseadustiku üldsätted. Juridica 1995, nr 4, lk 135). Praktikast on nimetatud küsimus tekitanud korduvalt segadust ning igapäeva keeles omistatakse ettevõttele ettevõtja tähendus. Probleemi on süvendanud ka mitmed õigusaktid, mis on käsitletud ja mis jätkuvalt käsitlevad ettevõtet juriidilise isiku tähenduses (vt sellel teemal nt Raudjärv, I. Ettevõtte üleminek pole sama, mis osa või aktsiate müük. MaksuMaksja, 2001, nr 5, lk 24-29).

⁵ Töölepingu seadus. 15. aprill 1992. a. – RT 1992, 15/16, 241; RT I 2004, 86, 584

tähenduses võib ettevõtte olla ka juriidiline isik (ehk ÄS mõistes ettevõtja, TLS § 5)⁶. Käesoleva töö autor on seisukohal, et TLS'i regulatsiooni vastavusse viimine TsÜS'i ja teiste õigusaktidega oleks normaalne ning muid arvestatavaid mõjutusi peale õigusliku selguse kaasa ei tooks. Riigikogu menetluses töölepinguseaduse eelnõu⁷ mõistekasutus vastabki ettevõtte üldtunnustatud tähendusele ja ei pretendeeri enam ettevõtte mõiste eraldi sisustamisele (eelnõu § 57 jj).

Ettevõtte ülemineku võlaõiguslikule regulatsioonile viitavas maksukorralduse seaduses⁸ (edaspidi MKS) §-is 37 kõrvalekaldeid ettevõtte mõiste sisustamisel VÕS-es ja ÄS-s sätestatust ei esine.

Inglise keeles on levinud kolm tähistust: *enterprise*, *business* ja *undertaking*⁹. Samas tuleb silmas pidada, et sõnapaarid *enterprise transfer*, *business transfer* ja *transfer of an undertaking* võivad omada laiemat tähendust, kui ettevõtte üleminek – nimetatud sõnapaari kasutatakse ka eelkõige majanduslikust aspektist äritegevuse üleandmise tähistusena, äritegevuse üleandmine võib aga hõlmata ka nt enamosaluse müüki äriühingus¹⁰.

Saksa keeles kasutatakse ettevõtte tähendusena peamiselt terminit *Unternehmen*¹¹. Saksa õiguses ettevõtte ülemineku kontekstist "ettevõtte" legaldefiniitsiooni antud ei ole ning mõiste on sisustanud praktika. Ettevõtte ülemineku kontekstis mõistetakse ettevõtet mitte lihtsalt kui õiguste ja kohustuste kogumit, vaid õiguste, kohustuste, oskusteabe, sotsiaalsete suhete ja isikute organiseeritud kogumit, mis on ühendatud ühtse majandusliku eesmärgi rakendusse ning mis muuhulgas omab pakutava teenuse või kauba turul mingit turuosa¹². Toodud määratlus vastab ka ettevõtte olemusele ka Eesti kontekstis, kuivõrd Eestis on samuti oluline ettevõtte iseseisvus, kindel struktuur ning jätkuv tegevus, vastavad aspektid

⁶ G. Tavits. Tööandja mõistega seonduvaid probleeme. *Juridica*, 1999, nr 1, lk 35

⁷ Töölepinguseadus. Eelnõu nr 212 SE. Arvutivõrgus kättesaadav 13. juuli 2004. a. <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=033430038&login=proov&PankrSsword=&system=ems&server=ragnet>

⁸ Maksukorralduse seadus. 20. veebruar 2002. a. – RT I 2002, 26, 150; 2005, 13, 66

⁹ Black's Law Dictionary, p 531, 198, V. Raid. Eesti-inglise majandussõnastik, lk 72, Eesti Õiguskeele Keskuse terminibaas.

¹⁰ vt näiteks European Seminar on the Transfer of Businesses. Final Report, p 43 – 46; Final Report of the Expert Group on the Transfer of Small and Medium-Sized Enterprises, p 6, 94/1069/EC Commission Recommendation of the 7 December on the transfer of small and medium-sized enterprises, the preamble

¹¹ H. Andresson ja V. Tamm. Saksa-Eesti õigussõnaraamat, lk 251

¹² W. Hölters und andere. Handbuch des Unternehmens- und Beteiligungskaufs, S 2, Rz 2; S 252 Rz 1; M. Häger, J. Kierborz. Checkbuch Unternehmenskauf, S 22; K. Schmidt. Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch, § 25, S 426, Rz 3; W. Beisel, H.-H. Klumpp. Der Unternehmenskauf, S 23, Rz 12 - 13

eeldavad aga paratamatult nii oskusteabe kasutamist kui faktiliste kliendisuhete ja turuosa olemasolu.

Ülemineku mõiste tähendusega seondub mõningane problemaatika seoses VÕS'i jõustumisega. Küsimus on eelkõige selles, kas ülemineku all mõistetakse üksnes omandi või ka valduse üleandmist. 01. juulini 2002. a. kehtinud ÄS § 5 lg 2 redaktsioon sidus ettevõttesse kuuluvate kohustuste ülemineku nii ettevõtte omandi kui valduse üleminekuaga. VÕS enam valduse üleminekust ettevõtte ülemineku sätetes ei räägi ning VÕS § 180 lg 1 tekst lubab asuda seisukohale, et toimunud ongi põhimõtteline muudatus – räägitakse ettevõtte üleandmist omandajale üleandja ja omandaja vahelise kokkuleppe alusel või ettevõtte üleminekust omandajale seaduse alusel. Õiguslike tagajärgede osas ei ole olukord siiski muutunud - seda tulenevalt VÕS § 182 lg 5 ja § 183 lg 4 sätestatust, mille järgi kohaldatakse ettevõtte üleandmise ja ettevõtte üleandja vastuse kohta sätestatut ka ettevõtte kasutusse andmisel.

Inglise keelseks *ülemineku* vasteks on termin *transfer*. Ettevõtte üleminekule vastavateks mõistepaarideks on seega *transfer of an enterprise* ning *business transfer*¹³. Euroopa Liidu õigusaktides kasutatakse ka mõistet *undertaking transfer*¹⁴. *Common law* õigussüsteemi puhul tuleb silmas pidada, et eesti *üleminek*'ule vastav inglise keelne *transfer* võib tähendada nii valduse kui omandi üleminekut¹⁵ ja *transfer of an enterprise* tegeliku sisu väljaselgitamine vajab igal konkreetsel juhul eraldi süstemaatilist tõlgendamist.

Saksa keeles tähistab üleminekut termin *übertragung*¹⁶. Ettevõtte üleminekule vastavaks mõisteks on seega *die unternehmensübertragung*.

Subjektidele, kes osalevad ettevõtte tehingulise ülemineku õigussuhtes, korrektse tähistuse leidmisel tuleb ühe võimalusena silmas pidada, et ettevõtte tehingulise ülemineku käigus vahetub ettevõtte moodustavate õiguste ja kohustuste kandja (vastavalt õigustatud subjekt ja kohustatud subjekt), mistõttu saab ettevõtte tehingulisel üleminekul rääkida õigusjärglusest. Siit tulenevalt saab ettevõtte omandajat nimetada õigusjärglaseks. Ettevõtte üleandjat tuleks sellisel juhul tähistada terminiga *õiguseelneja*, kohaldades analoogiat tsiviilkohtumenetluse

¹³ vt Eesti Õiguskeele Keskuse terminibaas

¹⁴ vt nt Council Directive 2001/23/EC of 12 March 2001 on the approximation of the laws of the Member States relating to the safeguarding of employees' rights in the event of transfers of undertakings, businesses or parts of undertakings or businesses

¹⁵ L. Y. Smith and others. Business Law. Uniform Commercial Code, p 270

¹⁶ H. Andresson, V. Tamm. Saksa-Eesti õigussõnaraamat, lk 241

seadustiku¹⁷ §-iga 78 lg 2 (edaspidi TsMS)¹⁸ (TsMS eelnõu § 218 lg 2). Tõlkekirjanduses kasutatakse ka terminit *õiguseellane*¹⁹.

Ettevõtte tehingulise ülemineku õigussuhte osalejate tähistamisel saab aga lisaks õigusjärglusest lähtumisele sageli toetuda ka konkreetsele üleminekutehingule omastele mõistetele. Ettevõtte tehinguline üleminek tähendab eelkõige ettevõtte tehingulist võõrandamist, mistõttu võib nt ettevõtte müügilepingu puhul käibida terminpaar *müüja-ostja*, kinke puhul *kinkija-kingisaaja*, pärimise puhul *pärandaja* (või *testaator*)-*pärija*. Üldisemate terminitena on kasutatav ka *võõrandaja-omandaja*, *üleandja-vastuvõtja*. VÕS üldosa regulatsioon kasutab terminipaari *üleandja-omandaja*.

1.2 Regulatsiooni eesmärk ja aluspõhimõtted

1.2.1 Regulatsiooni eesmärk

Objektiivse õiguse seotus ühiskonna toimimisega seab õiguslikule regulatsioonile mitmeid ülesandeid. Õigus pole eesmärk iseneses, vaid vahend ühiskonna normaalse toimimise tagamisel, lisaks sellele väljendab õigus, mida ühiskonna enamik liikmeid järgib, ka ühiskondlikult aktsepteeritud väärtussüsteemi. Tänapäevases globaliseerivas maailmas toetub erinevate isikute omavaheline suhtlemine sageli vastastikusele majanduslikule kasule või vähemalt ühe suhtes osaleja tarbimisvajadusele. Siinkohal avaldub võlaõiguse olulisus - võlaõigus peab tagama majanduslikult aktiivse suhtlemise jaoks sobiva aluse ja raamid. Üheks võlaõigusele esitatavaks nõudeks on käibe kiiruse tagamine, mis muuhulgas eeldab järjest kompaktsemaid ja kiiremini realiseeritavaid lahendusi. Nimetatud prioriteetide ja lahenduste üheks väljenduseks on vaieldamatult ettevõtte üleminek.

Eesti õiguskorras on ettevõtte üleminek uudseks lahenduseks. Balti Eraseadus ettevõtte ülemineku regulatsiooni ei tundnud, analoogiline oli olukord ka 1940. a. Tsiviilseadustiku eelnõus²⁰, mis reguleeris eraldi üksnes nõuete loovutust (§ 1507 - § 1520) ja võlgade ülevõttu (§ 1521 - § 1524). Nõude loovutamise õigusliku alusena tunnustati nii tehingut kui seadust (§ 1507), loovutatavad ei olnud nõuded, mis olid isikuga lahutamatu seotud või

¹⁷ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 22. aprill 1998. a. – RT I 1998, 43/45, 666; 2004, 56, 403

¹⁸ TsMS § 78 reguleerib protsessiõigusjärglust.

¹⁹ H. Köhler. Tsiviilseadustik. Üldosa, lk 33, ÄM 22

²⁰ Eesti Vabariigi Tsiviilseadustik. Eelnõu EV Riigivolikogu erikomisjoni 12. märtsi 1940. a. redaktsioon.

mille loovutamine oleks kohustuse olemust oluliselt moonutanud (§ 1510). Võlgade ülevõtt kohustusest vabastavana eeldas võlausaldaja nõusolekut (§ 1521).

Seega ei näinud tsiviilseadustiku eelnõu ette lihtsustatud korda ettevõtte kui kindla majandusliku eesmärgi kaudu seotud vara tervikliku ülemineku võimalust²¹, puudus ettevõtte ülemineku regulatsiooni põhialus – lepingute ja võlgade üleminekul võlausaldaja nõusoleku mittevajamine.

Ka nõukogude okupatsiooni ajal kehtinud õigusaktid ettevõtte ülemineku regulatsiooni eraldi ei tundnud - õigussüsteemi olemuslikuks tunnuseks oli riiklik monopol ettevõtluses, mistõttu puudus ka tegelikult otsene vajadus ettevõtte ülemineku regulatsiooni kehtestamiseks. Juriidilistel isikutel oli siiski võimalus moodustada endale kuuluvaid ettevõtteid, mida võidi tunnistada iseseisvaks juriidiliseks isikuks²². Praktikast kasutatud ettevõtete bilansist bilanssi andmine lahendati haldusaktidega. TsK nägi analoogiliselt 1940. a. Tsiviilseadustiku eelnõuga ette nõude loovutamise ja võla ülekandmise regulatsiooni (TsK § 216 – 221), mis Tsiviilseadustiku eelnõus toodust oluliselt ei erinenud.

Ettevõtte üleminekust kui iseseisvast instituudist saab rääkida alles ÄS jõustumisest, vastavaks sätteks oli ÄS § 5. Ettevõttesse või selle organisatsiooniliselt iseseisvasse osasse kuuluvate asjade ja õiguste omandi või valduse tervikuna üleminekul läksid omandajale või valduse saajale üle kõik ettevõtte või selle organisatsiooniliselt iseseisva osaga seotud kohustused. Ettevõtte või selle osa omandi või valduse üleminekul läksid sellega seotud õigused üle omandajale või valduse saajale vastavalt nendevahelisele kokkuleppele. VÕS'iga kehtestatud regulatsioon erineb ÄS § 5 regulatsioonist sellega, et kohustuste ülemineku eelduseks ei ole enam ettevõttesse või käitisesse kuuluvate asjade ja õiguste omandi või valduse üleminek tervikuna. Autori hinnangul vastab kehtiv sõnastus, milles nn tervikuna-ülemineku nõue puudub, täpsemalt ettevõtte tehingulise ülemineku sisule ning väldib põhjendamatu vaidlust, kas mõne ettevõttesse kuuluva vähetähtsa asja

²¹ Ettevõtte mõiste tähistas üldjuhul vara (varandusliku kompleks), mis kuulus õigussubjektile (A. Piip. Kaubandusõigus ja –protsess, lk 52-54), ettevõtte enda olemine õigussubjektiks oli vaieldav. A. Piip eristas ettevõtte puhul isikulisi ja varalisi elemente (samast, lk 53), isikuliste elementide puhul oli tegemist ettevõtte omanikust, ettevõtjast lähtuvatest asjaoludest, muuhulgas kuulus siia alla eelkõige varaline vastutus ja vastava riisiko kandmise kohustus. Varaliste elementide all käsitles A. Piip valmistoodangut, toormaterjali, ettevõtte funktsioneerimiseks vajalikke asju jms ning lisaks eeltoodule ka ettevõttesse paigutatud kapitali. Nagu eeltoodust nähtub, tähistati ettevõtte mõistega tänases tähenduses juriidilist isikut ning vaieldav oli, kas seda tuleks käsitleda õigussubjektina või mitte. Ettevõtte mõistele kehtiva õiguse tähenduses vastas täpsemalt käitise mõiste (samast, lk 52 –53).

²² J. Ananjanjeva, P. Kask, E. Laasik. ENSV TsK Kommentaarid, lk 45

mitteüleandmine välistaks ka kohustuste ülemineku. Kohtupraktikas vastavaid ÄS § 5 sõnastusega seotud kaasuseid ei esinenud.

Ka ettevõtte ülemineku õigussuhte subjektide vastutus oli analoogiline praeguse VÕS regulatsiooniga - ÄS § 5 lg 3 järgi vastutas üleandja enne ettevõtte või selle organisatsiooniliselt iseseisva osa üleminekut tekkinud kohustuse eest, mille täitmise tähtpäev oli saanud või saabus viie aasta jooksul pärast üleminekut, kolmandate isikute ees solidaarselt omandajaga. Kohustuse täitnud ettevõtte üleandnud isikule läks nõue omandaja vastu täidetud ulatuses üle. ÄS § 5 lg 4 järgi kohustuste jagunemise kokkulepped, mis sätestasid seadusest erineva regulatsiooni, kolmandate isikute suhtes siin ei kehtinud, v.a juhul, kui kolmas isik oli sellega kirjalikus vormis nõustunud. ÄS § 5 lg 5 kehtestas TsÜS üldreeglile erandi aegumistähtaja osas, piirates nõuete esitamise tähtaega siin viie aastani, kui nõudele ei olnud kehtestatud lühemat aegumistähtaega. Analoogiliselt kehtiva regulatsiooniga, ei kohaldunud ÄS § 5 võlaõigusliku iseloomuga ettevõtte üleminekut reguleerivad sätted ettevõtte üleminekul äriühingute ühinemisel, jagunemisel ja ümberkujundamisel ning sundtäitmise ja pankrotimenetluse käigus (ÄS § 5 lg 6 ja lg 8).

Võlaõiguse reformimisega toodi ÄS-s paiknenud ettevõtte ülemineku võlaõiguslik regulatsioon VÕS-i, sest äriõigus reguleerib ettevõtjate tegevust ja funktsioneerimist, ettevõtte tehinguline üleminek on aga siiski võlaõiguse osa²³.

Kehtiva õiguse ettevõtte ülemineku regulatsiooni deduktiivne analüüs näitab, et ettevõtte üleminek koosneb tegelikult õiguste loovutamisest ja kohustuste ülevõtmisest. Siit edasi tekib küsimus ettevõtte ülemineku eraldi reguleerimise vajadusest. Ettevõtte ülemineku oluline erisus võrreldes õiguste ja kohustuste eraldi üleminekuga seisneb eelkõige asjaolus, et kohustuste üleminekuks ei ole vaja võlausaldaja nõusolekut (VÕS § 182 lg 2). Võlausaldaja huve kaitstakse ettevõtte üleandja ja omandaja solidaarvastutuse kehtestamisega (VÕS § 183 lg 1). Kuivõrd õiguste üleandmiseks ei ole võlgniku nõusolek vajalik ning ettevõtte ülemineku regulatsioon tagab ka kohustuste ülemineku võimalikkuse võlausaldaja nõusolekuta, avaldub ettevõtte ülemineku eraldi reguleerimise eesmärgina olukorra lihtsustamine. Ettevõtte kui iseseisva majandusüksuse üleandmine on võimalik üleandja ja omandaja vahelise kokkuleppega ilma, et selleks oleks vaja täiendavalt ettevõttesse kuuluvate õiguste või kohustuste suhtes vastavalt kas siis kohustatud või õigustatud subjektide nõusolekut. Seega on ettevõtte ülemineku reguleerimise primaarseks

²³ Kama, Priit; Vutt, Margit. Majandustegevuse õiguslikust keskkonnast Eestis, lk 46

eesmärgiks ettevõtte ülemineku lihtsuse tagamine võrreldes ettevõtte koosseisu kuuluvate õiguste ja kohustuste eraldi ülemineku korraldamisega.

Kuivõrd võlausaldajatel puudub võimalus neile kuuluvatele õigustele vastavate kohustuste üleminekut mõjutada, vastandub ettevõtte ülemineku primaarsele eesmärgile ettevõtte kuuluvate kohustuste suhtes õigustatud isikute huvide kaitsmise nõue.

Majanduspoliitilisest aspektist, ja seda Eelkõige Euroopa Liidu tasandil, tuleb arvestada, et ettevõtte ülemineku regulatsioon on laiemal eesmärgil teenistuses ja lahenduse kiirus ning lihtsus pole eesmärk iseeneses – Euroopa Liidu jaoks on prioriteetne väikeste ja keskmise suurusega äriühingute ja ettevõtete²⁴ aktiivne tegutsemine ning tegevuse jätkumine ka olukorras, kus füüsiliselt ettevõtte tegevust elluviinud inimene soovib ettevõtte edasisest majandamisest loobuda. Ettevõtte tegutsemise jätkumine tähendab töökohtade säilimist ja omab laiemas perspektiivis olulist tähendust Euroopa Liidu majanduse konkurentsivõimele²⁵. Vastava küsimuse tähtsust on Euroopa Liidu tasandil arutatud korduvalt alates 28. –29. jaanuaril 1993. a. Brüsselis toimunud vastavateemalisest sümposiumist²⁶. Hilisemalt on olulisemateks konverentsideks olnud 3. – 4. veebruaril 1997. a. Lille konverents²⁷, mis sai aluseks ka 28. märtsi 1998. a. Euroopa Komisjoni pöördumisele²⁸ ja 23. – 24. september 2002. a. Viinis toimunud seminar²⁹.

Euroopa Liidu huvi aktiveerumise ajendiks on asjaolu, et ettevõtte üleminekuga seotud probleemistik on mitmetes liikmesriikides tõusnud päevakorda just 1990-ndatel – seda tulenevalt asjaolust, et 1960-ndatel ja 1970-ndatel toimus väikeettevõtluse tuntav elavnemine ning et paljud neil aastatel alustanud ettevõtjad soovivad täna ja lähitulevikus oma tegevuse

²⁴ Small and medium-sized enterprises (SME's). Euroopa Liidu tasandil tähistavad vastav fraas ja täheühend ettevõtteid ja äriühinguid, milles on alla 250 töötaja, mille aastakäive on alla 40 mln EUR või mille bilansiliste varade maksumus on kuni 27 mln EUR ning mis kuuluvad vähemalt 75% ulatuses isikule või isikutele, kes on samuti käsitletavad väikese või keskmise suurusega ettevõtjatena. Vt K. Oitmaa, p 399. 2003. a. lõpu seisuga oli Eestis Statistikaameti andmetel 150 ettevõtet ja äriühingut (aruannetes on kasutatud inglise keelset tähistust *enterprise*), mille töötajate arv oli üle 250, töötajate arvuga 1 – 9 oli ettevõtteid ja äriühinguid 29 375, vt http://pub.stat.ee/px-web.2001/I_Databas/Economy/09Financial_statistics_of_enterprises/02Annual_statistics/02Annual_statistics.asp

²⁵ European Seminar on the Transfer of Businesses. Final Report; Final Report of the Expert Group on the Transfer of Small and Medium-Sized Enterprises, Commission Recommendation of the 7 December on the transfer of small and medium-sized enterprises, 94/1069/EC; Communication from the Commission on the transfer of small and medium-sized enterprises, 98/c 93/02; Communication from the commission to the council Draft joint employment report 2003/2004, p 20 - 21; Council conclusions of 3 March 2003 on the promotion of entrepreneurship and small firms,

²⁶ Communication from the Commission on the transfer of small and medium-sized enterprises, 98/c 93/02;

²⁷ The European Forum on the Transfer of Business on 3 and 4 February 1997 in Lille.

²⁸ Communication from the Commission on the transfer of small and medium-sized enterprises, 98/c 93/02.

²⁹ European Seminar on the Transfer of Businesses. Vt European Seminar on the Transfer of Businesses. Final Report.

vanuse tõttu lõpetada. Kui aga tegutsevat ettevõtet üle ei anta, kaovad ka ettevõttes olnud töökohad. Lisaks töökohtade säilimisele tagab tegutseva ettevõtte üleminek paremad võimalused “ettevõtte ellujäämiseks”, statistika järgi lõpetavad uued asutatud ettevõtted oma tegevuse suhteliselt lühikese aja jooksul pärast tegevuse alustamist oluliselt sagedamini, kui ülevõetud tegutsevad ettevõtted pärast ülevõtmist³⁰. Euroopa Liidu tasandil teostatud uuringute põhjal puudutas äritegevuse ülevõtmine, s.h ettevõtte üleminek 1998. a. järgnevatel lähiaastatel kokku kuni 30%, s.o ca 1.5 mln Euroopa Liidu liikmesriikides tegutsevat äriühingut ja ettevõtete ning ca 6.3 mln töökohta³¹. 2002. a. hinnati, et äritegevuse ülevõtmine puudutas aastas ca 600 000 äriühingut ja ettevõtet ning 2.5 miljonit töökohta³². Vastavate numbrite puhul tuleb muidugi arvestada, et need ei ole kitsalt ettevõtte tehingulise ülemineku juhtumid, vaid ettevõtte majandamist korraldanud ja ettevõtte varasid omanud või ettevõtte varasid omanud äriühingus enamusosalust omanud isikute poolt ettevõtte või ettevõtet omanud äriühingus enamusosaluse üleandmist ning ettevõtte majandamise korraldamisest loobumist.

Ettevõtte üleandmise ajendina on 1990-ndateni olnud oluline roll eelkõige ettevõtja soovis oma tervisliku seisundi või vanuse tõttu majandustegevuse lõpetada või mõni ootamatu sündmus – nt ettevõtja surm või haigestumine. Vastavateks ettevõtte tüüpideks on olnud eelkõige nn käsitöö-ettevõtted, mille tegutsemise aluseks on ettevõtja oskused. 1990-ndatel on teenindussektori osakaalu pideva suurenemise ning vastavate ettevõtete tekkimise tulemusena täheldatud ettevõtte üleandmise ajendina ka kitsamalt majanduslike kaalutluste osatähtsuse, nt soov sõlmida tulus tehing või võtta üle edukalt tegutsev ettevõtte, millel on juba väljakujunenud klientuur, tarnekanalid, oskusteave jms³³.

Euroopa Liidu liikmesriikides läbiviidud küsitlused (s.h nt *Eurobarometer*) näitavad, et eelkõige emotsionaalselt on inimeste jaoks atraktiivsem pigem uue ettevõtte tööle rakendamine kui olemasoleva ülevõtmine³⁴, mistõttu nõuab ettevõtte ülemineku tehingute suurema atraktiivsuse saavutamise komplektset teavitus-, koolitus-, finantseerimis- ja õiguslike meetmete koordineeritud kasutamist³⁵.

³⁰ Samas.

³¹ Vt nt 98/c 93/02 Communication from the Commission on the transfer of small and medium-sized enterprises, introduction.

³² Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Better Environment for Enterprises {SEC(2002) 1212} {SEC(2002) 1213} {SEC(2002) 1214} /* COM/2002/0610 final *

³³ Final Report of the Expert Group on the Transfer of Small and Medium-sized Enterprises, p 7 – 13, 42 – 45.

³⁴ Samas, p 27, Austria andmete kohta vt I. Mandl. Business Transfers and Successions in Austria, p 7 - 9

³⁵ Final Report of the Expert Group on the Transfer of Small and Medium-sized Enterprises.

Ettevõtte ülemineku soodustamist kui Euroopa Liidu majanduspoliitilist eesmärki arvestades tuleb ka Eesti kontekstis mõõnda, et vajadus ettevõtte ülemineku regulatsiooni järele on aktuaalne ning regulatsiooni kaugemad eesmärgid peaks ühtima Euroopa Liidu tasandi eesmärkidega. Füüsilisest isikutest ettevõtjate osas, kes soovivad ettevõtlusest loobuda (nt tervislikel põhjustel või vanuse tõttu), on ettevõtte tehinguline üleandmine hetkel Eesti siseriikliku õiguse järgi ainsaks õiguslikuks võimaluseks säilitada tegutsev elujõuline ettevõtte ja selle raames eksisteerivad töökohad. Vastav temaatika muutub järjest aktuaalsemaks arvestades 1990-ndatel ettevõtlusega alustanud ettevõtjate vananemist. Turumajandusliku majandusmudeli olemasolu ja sotsiaalriigi põhimõtte tunnustamine Eestis ei jäta kahtlust selles, et nii töökohtade säilimine kui elujõuliste ettevõtete tegutsemine on ka Eesti majandus- ja sotsiaalpoliitika üks olulisi eesmärgi. Siit tulenevalt peab ka Eesti ettevõtte ülemineku regulatsioon tagama ettevõtte tehingulise ülemineku atraktiivsuse ning lahenduste lihtsa ja kiire realiseeritavuse.

Eeltoodu põhjal on ettevõtte tehingulise ülemineku n.ö meta-tasandi eemärgiks luua sobiv õiguslik raamistik, mis muudaks tegutseva ettevõtte üleandmise võimalikult lihtsaks ja atraktiivseks ning aitaks seeläbi kaasa töökohtade säilimisele ning majanduse konkurentsivõimelisusele. Õiguslikul tasandil on regulatsiooni majandus-poliitilisest eesmärgist tuletatult regulatsiooni eesmärgiks ettevõtte tehingulise üleandmise lihtsus ja kiirus ning sellele vastandub teise olulise eesmärgina vajadus kaitsta võlausaldajaid.

Võlausaldajate kaitse aspektist vaadatuna on ettevõtte ülemineku regulatsioon andnud võlausaldajatele ka olulise tagatise ettevõtja varalise seisundi pahatahtliku halvendamise vastu – kuivõrd VÕS § 182 lg 2 järgi lähevad ettevõttesse kuulunud kohustused üle seaduse alusel seaduses ettenähtud dispositsiooni täitmisel, siis on võlausaldajal võimalik toetuda ettevõtte ülemineku sätetele ning nõuda ettevõtte koosseisu kuuluva kohustuse täitmist nii seniselt võlgnikult kui ettevõtte omandajalt, eeldusel, et ettevõtte üleminek on tuvastatav (kuigi võib olla võimalik, et ettevõtte omandaja ja üleandja on teinud kõik selleks, et kohustuste ülemineku vältida, nt müünud vara erinevate isikute kaudu ning mitmete tehingutega). Vastavale võimalusele tuginevalt on Eesti kohtupraktikas menetletud mitmeid kaasuseid³⁶.

³⁶ V nt Riigikohtu 16. veebruari 2000. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-7-00; Riigikohtu 05. mai 2004. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-54-04; Riigikohtu 14. mai 2003. a. otsus nr 3-2-1-64-03; Rapla Maakohtu 11. märtsil 2002. a. otsus ühendatud tsiviilasjades nr 2-1-365 2001. a. ja 2-1-366 2001. a.

Regulatsiooni läbiva joonena tuleb silmas pidada ka seda, et õiguste ja kohustuste kandja vahetumise puhul saab rääkida õigusjärglusest (TsÜS § 6 lg 1). Õigusjärglusele on omane, et õiguste ja kohustuste sisu, mille kandja vahetub, reeglina õiguste ja kohustuste kandja vahetumise tõttu ei muutu. Teoreetilisemal tasandil tekib õigusjärglusest rääkides ka küsimus, kas ettevõtte ülemineku näol on tegemist universaal- või singulaarõigusjärglusega. Singulaarõigusjärgluse puhul rakendub spetsialiteedipõhimõtte, mille järgi iga õigus ja kohustus tuleb eraldi üle anda (st iseseisva käsutustehinguna) – vastav reegel on sätestatud TsÜS § 6 lg 3 ning erandid on võimalikud üksnes vastava seadusereservatsiooniga³⁷. Universaalõigusjärgluse korral toimub õiguste ja kohustuste kogumi üleminek, praktikas on enamlevinud näiteks pärimine³⁸.

Tõstatud küsimus omab tähtsust ettevõtte ülemineku regulatsiooni taustsüsteemi mõistmise seisukohalt – universaalõigusjärgluse juhtumitele on omane nende sõltumatus üleminevate kohustuste võlausaldaja nõusolekust. Võlausaldaja huve kaitstakse läbi erinevate kompensatsiooni-mehhanismide, kuid talle ei anta kõige olulisemat kohustuste tehingulise ülevõtmise juurde kuuluvat võimalust – kohustuse ülemineku sõltuvusse seadmist võlausaldaja nõusolekust. Siin võib avalduda ka ettevõtte ülemineku regulatsiooni kehtestamise üks olulisi õigustusi vastukaaluks võlausaldaja huvile ise kontrollida, kes on tema ees kohustatud isikuteks ja kes mitte – kui ettevõtte üleminekut tunnustada ühe universaalõigusjärgluse juhtumina, siis on võlausaldaja positsioon n.ö endale võlgniku isevalimise aspektist (s.o võlgniku vahetumise sõltumine võlausaldaja nõusolekust³⁹) samane teiste levinud universaalõigusjärgluse juhtumitega nagu pärimine, ettevõtja ühinemine, jagunemine ja ümberkujundamine, kus võlausaldaja võlgniku vahetumist välistada ei saa.

Universaalõigusjärgluse mõiste otsekohaldamine siiski üheselt võimalik ei ole, kuivõrd ettevõtte üleminekul läheb üle üksnes osa õiguseelneja varast, kusjuures õigusi tuleb käsutada eraldi (tulenevalt TsÜS § 6 lg 3), kohustused lähevad üle aga kogumina seaduse alusel (VÕS § 182 lg 2, võimalik on ka lepinguliste kohustuste käsutamine – VÕS § 182 lg 1)⁴⁰. Õiguste eraldi käsutamise vajadus annab otse aluse väita, et universaalõigusjärglusega antud juhul tegemist ei ole⁴¹. Siiski tuleb möönda, et ettevõtte puhul ei saa rääkida ka

³⁷ H. Köhler. Tsiviilseadustik. Üldosa, lk 33, ÄM 23, lk 78; ÄM 8; lk 80 ÄM 16 - 18

³⁸ H. Köhler. Tsiviilseadustik. Üldosa, lk 33, ÄM 24.

³⁹ Kohustuse ülevõtmine nii eraldi kui läbi lepingu ülevõtmise, samuti kohustusega ühinemine eeldavad võlausaldaja nõusolekut (VÕS § 175 lg 1 ja lg 2, VÕS § 179 lg 1 ja § 178),

⁴⁰ Kohustuste käsutamise problemaatikat on käsitletud töö 3. peatüki 2. jao 2. jaotises.

⁴¹ P. Wollny, P. M. Wollny. Unternehmens- und Praxiübertragungen, S 177, Rz 455; E. Gustavus. Äriühinguõigus, lk 21 – 22.

singulaarõigusjärglusele omasest üksikute õiguste või kohustuste üleminekust, kuivõrd ettevõtte üleandmine oma olemuselt tähendab ikkagi tervikvara üleandmist.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et ettevõtte üleminek on oma olemuselt sarnasem universaalõigusjärgluse juhtumitele ning ettevõtte ülemineku puhul saab rääkida universaalõigusjärglusele lähedasest erijuhtumist – üle läheb terviklik üleandjale kuulunud õiguste ja kohustuste kogum, teatav tervikvara, mis on isiku muudest õigustest ja kohustustest eristatav. Tehingu poolte tahe ja huvi tehingu sõlmimisel on suunatud just tervikliku varakogumi üleandmisele-vastuvõtmisele. Autor on seisukohal, et vastavat väidet toetab ka võrdlus äriühingu jagunemisega. Ettevõtte tehingulist üleandmist saab käsitleda kui äriühingu jagunemisele (ÄS § 434 jj) analoogilist lahendust. Ka äriühingu jagunemisele on omane, et olemasoleva äriühingu vara jaotatakse jagunemislepinguga vähemalt kaheks terviklikuks kogumiks, millest vähemalt üks antakse üle teisele äriühingule (ÄS § 434 ja § 435). Ülemineva õiguste ja kohustuste kogumi määratlemise aluseks on äriühingu jagunemisel jagunemisleping (ÄS § 435).

Eeltoodu põhjal on käesoleva töö autor seisukohal, et ettevõtte tehingulise ülemineku regulatsiooni kohaldamisel ning ka tehingu tõlgendamisel tuleb arvestada, et regulatsioon on suunatud lahenduse lihtsusele, mille kõige olulisemaks kriteeriumiks on võimalikult väike isikute ring, kellest ettevõtte üleminek sõltuks – nii ei tohiks reeglina võlausaldajad saada õiguslikult mõjutada ettevõtte üleandmise võimalikkust ja ülemineva ettevõtte koosseisu. Võlausaldajad peavad ettevõtte üleminekuga leppima kui universaalõigusjärgluse juhtumitele omase teatava paratamatusega, nagu neil puudub võimalus mõjutada ka pärimise või äriühingu jagunemise võimalikkust⁴². Kuivõrd võlausaldajad ettevõtte tehingulist üleminekut mõjutada ei saa, tuleb arvestada, et nende huvid ja õigused peavad saama tagatud muude kompenseerimismehhanismide kaudu⁴³. Ettevõtte ülemineku regulatsiooni kohaldamisel ja tehingu tõlgendamisel tuleb silmas pidada, et ettevõtte üleminek ei tohiks asetada võlausaldajaid põhjendamatult halvemasse olukorda võrreldes olukorraga, kus nad oleks olnud, kui ettevõtte üleandmist poleks toimunud. Viimase eesmärgi juures tuleb olulise piiranguna siiski arvestada, et vastav põhimõte saab puudutada eelkõige võlausaldajate varalist seisundit, nn *quasi*-universaalõigusjärgluse situatsioon tähendab siiski

⁴² Äriühingute jagunemise korral on võlausaldajatel küll õigus nõuda nõude tagamist või rahuldamist arvestades seaduses sätestatud piiranguid (ÄS § 442 lg 3 ja lg 4), kuid seda ei saa käsitleda põhimõttelise võimalusena äriühingu jagunemine võimatuks muuta (kuigi ei ole välistatud, et suutmatuse võlausaldajate nõudeid tagada või rahuldada võib mõnes konkreetsetes kaasuses jagunemise võimatuks muuta).

⁴³ Põhiliseks lahenduseks on VÕS § 183 sätestatud ettevõtte üleandja ja omandaja solidaarvastutus ettevõtte koosseisu kuuluvate kohustuste eest.

paratamatust võlgniku isiku vahetumise osas, mis iseenesest võib samuti võlausaldajate huve ja õiguseid kahjustada.

1.2.2 Regulatsiooni aluspõhimõtted

Eelviidatud ettevõtte ülemineku regulatsiooni põhieesmärkidest (ettevõtte ülemineku lihtsuse ja sellele vastanduva võlausaldajate huvide kaitsmise nõudest) on tuletatavad ettevõtte ülemineku regulatsiooni aluspõhimõtted:

1. Ettevõtte üleminekul ei ole kohustuste üleminekuks vajalik võlausaldaja nõusolek.

Tegemist on printsiibiga, mis tagab kogu ettevõtte ülemineku regulatsiooni mõttekuse ning on ühtlasi ka ettevõtte ülemineku esmase eesmärgi (ettevõtte moodustavate õiguste ja kohustuste tervikliku üleandmise lihtsus) peamiseks väljenduseks. Kui võlausaldaja nõusolek oleks vajalik, välistaks juba ühe võlausaldaja mittenõustumine ettevõtte ülemineku võimalikkuse. Võlausaldajate aspektist on oluline arvestada, et ettevõtte ülemineku regulatsiooni mitterakendumisel kaotaks võlausaldajad olulise tagatise olukorras, kus ettevõtte omanik võõrandab ebasoodsatel või kahjulikel tingimustel kõik ettevõtte tegevuseks vajalikud õigused (s.h omandi asjadele) ning ettevõtte tegevus jätkub teise omaniku juures – kohustused jääks siin jätkuvalt ettevõttesse kuulunud õigused võõrandanud isikule, kellel puudub reaalne kate oma kohustuste täitmiseks. Seega teenib vastav printsiip tegelikult nii ettevõtte üleandja ja omandaja kui ka ettevõttesse kuuluvate kohustuste võlausaldajate huve.

Võlausaldaja nõusolek omab kohustuste üleminekul õiguslikku tähendust juhul, kui soovitakse mõne ettevõttesse kuuluva kohustuse üleminekut välistada – vastavalt VÕS § 182 lg 3 kehtib ettevõtte üleandja ja omandaja vaheline kokkulepe mõne kohustuse mitteülemineku kohta juhul, kui võlausaldaja on sellega kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis nõustunud.

2. Ettevõtte koosseis tuleneb seadusest - ettevõttesse kuuluvad õigused ja kohustused määratakse seadusest tuleneva õigusvälise faktoriga (määravaks on õiguste ja kohustuste seotus ettevõtte majandustegevusega).

Vastav põhimõte piirab ettevõtte üleandja ja omandaja vabadust kujundada üleantava ettevõtte koosseisu kokkuleppeliselt ning viitab ettevõtte kui tervikvara üleminekule ehk nn *quasi*-universaalõigusjärglusele. Ettevõtte koosseisu puudutavate erikokkulepete kehtivus ei ole siiski välistatud, kuid tuleb arvestada, et need ei tohi põhjendamatult kahjustada võlausaldajate õiguseid. Kohustuse ettevõttega kaasaminek tagab võlausaldajale ettevõtja üleandja ja omandaja solidaarvastutuse kohustuse täitmise eest, kui see on ettevõtte ülemineku hetkel sissenõutav või muutub sissenõutavaks viie aasta jooksul ettevõtte üleminekust (VÕS § 183 lg 1).

Ettevõtte on iseseisvalt tegutsev majandusüksus, ettevõttesse kuulub ettevõtte majandamisega seotud vara. Sellest tulenevalt määratakse ettevõtte koosseis õigussvälise faktori kaudu ning põhimõtteliselt on ettevõtte koosseisu määramine võimalik ka ilma, et see oleks eraldi formuleeritud ettevõtte ülemineku lepingus. Ühest küljest muudab see ettevõtte üleandmise lihtsamaks, kuivõrd ei ole vajalik kõikide õiguste ja kohustuste ühene tuvastamine tehingu sõlmimise eeldusena, teisest küljest avaldub siin ka võlausaldajate kaitse üks olulisemaid tagatisi – võlausaldajal on võimalus ettevõtte ülemineku toimumisele tuginedes nõuda kohustuse täitmist nii ettevõtte üleandjalt kui omandajalt (VÕS § 183 lg 1), kusjuures ettevõtte ülemineku tehingule tuginemisel ei ole määravaks mingite formaalsuste järgimine ettevõtte ülemineku tehingu vormistamisel (nt konkreetsete õiguste loetlemine vms), vaid küsimus, kas ettevõttesse kuuluvate õiguste üleandmine on tegelikult toimunud või mitte (välistatud ei ole, et ettevõtte ülemineku tehingu varjamiseks on õigused võõrandatud ettevõtte omandajale erinevate tehingutega ning erinevate isikute kaudu).

Ettevõtte koosseisu juures ei ole loomulikult välistatud, et kokkuleppeliselt antakse lisaks ettevõttele täiendavalt üle mingeid õiguseid või jäetakse mingid ettevõtte koosseisu kuuluvad õigused üle andmata. Õiguste sellise “vaba käibe” aluseks on asjaolu, et õiguste üleandmine ei sõltu reeglina õiguste suhtes kohustatud isikute nõusolekust (VÕS § 164 lg 1 ja 174). Teistsugune on aga olukord kohustustustega – VÕS § 182 lg 2 alusel lähevad üle üksnes ettevõttega seotud kohustused. Säte on oma tähtsuse tõttu võlausaldajate huvide kaitsmisel imperatiivse iseloomuga, mistõttu puudub ettevõtte üleandjal ja omandajal võimalus kokkuleppeliselt välistada mõne ettevõttesse kuuluva kohustuse üleminek, kui võlausaldaja sellega ei nõustu (VÕS § 182 lg 3). Ettevõtte ülemineku regulatsiooni ei saa ettevõtte üleandja ja omandaja kasutada ka juhul, kui lisaks ettevõttesse kuuluvatele kohustustele soovitakse veel täiendavalt mingeid kohustusi üle anda. Autori hinnangul

kohaldub siin üldine kohustuste ülevõtmise regulatsioon ning VÕS § 175 lg 2 tulenevalt on vajalik kohustuste käsutamine ning vastav võlausaldaja nõusolek.

Eeltoodud seisukohtade sünteesina ei mõjuta kohustuste üleminekut ka kokkuleppe, mille järgi ettevõtte üleandja ja omandaja välistavad teatud ettevõtte kuulumate kohustuste ülemineku ning asendavad need teiste, ettevõtte koosseisu mittekuulumate kohustustega - nt on lepitud kokku ülevõetavate kohustuste koguväärtus ning selle piires soovitakse ettevõttega koos üle anda üleandja kohustusi, mis ettevõttesse ei kuulu ning vastutasuks jätta mõned kohustused, mis ettevõttesse kuuluvad, üle andmata.

3. Ettevõtte üleminekul lähevad ettevõttesse kuuluvad kohustused ettevõttega kaasa ka ilma vastava üleandja ja omandaja vahelise kokkuleppeta.

See printsiip seondub üheselt võlausaldajate kaitse vajadusega ning välistab olukorra, kus ettevõtte omanik soovib sihilikult jätta oma majandustegevusega seotud kohustused täitmata. Nagu eelnevalt juba viidatud, võivad ettevõtte üleandja ja omandaja teha kõik võimaliku ettevõtte ülemineku tehingu varjamiseks – nt võib ettevõtte üleandja ja omandaja huvi tehingu sõlmimisel seisneda selles, et omandajale läheks üle üksnes kõik ettevõttesse kuulunud õigused ning kohustused jääks üleandjale, kes seejärel pankrotistuks, millega omakorda jääks kohustused täielikult või olulises osas täitmata. Kui aga ettevõtte üleminek on ikkagi tegelikult tuvastatav, saab võlausaldaja väita, et toimunud on ettevõtte üleminek ning kohustused on VÕS § 182 lg 2 alusel läinud üle ettevõtte omandajale.

Viidatud printsiibi kehtivust ja olulisust on Riigikohtu tsiviilkolleegium rõhutanud oma 05. mai 2004. a. lahendis nr 3-2-1-54-04 (E. I. Kettuneni hagi OÜ Defni Invest vastu).

Toodud põhimõtte juures tuleb arvestada, et käesoleval hetkel võivad kohustuste üleminekus kokkuleppimise õiguslikud tagajärjed olla mõneti ebaselged, sest on vaieldav, kas ettevõtte tehingulisel üleminekul on võimalik lepinguväliseid kohustusi ka käsutada või on kohustuste ülemineku aluseks üksnes seadus. Vastavat probleemi on analüüsitud käesoleva töö 3. peatüki 2. jao 2. jaotises.

4. Ettevõtte üleminekul vastutavad ettevõtte üleandja ja omandaja ettevõttesse kuulunud kohustuste täitmise eest solidaarselt.

Toodud printsiip tagab üldjuhul võlausaldaja nõude tagatuse ja tegeliku realiseeritavuse vähemalt samal määral, nagu see oleks olnud ilma ettevõtte üleminekuta. Võlausaldaja saab nõuda oma nõude rahuldamist, mis oli ettevõtte ülemineku hetkel olemas, nii ettevõtte üleandjalt kui ettevõtte omandajalt. Seadus piirab vastavat nõuete gruppi täiendavalt sissenõutavuse aja piiramise kaudu – nõue, mille eest ettevõtte üleandja ja omandaja solidaarselt vastutavad, peab muutuma sissenõutavaks hiljemalt viie aasta jooksul pärast ettevõtte üleminekut.

2. Ettevõtte koosseisu määratlemine

2.1 Ettevõtte koosseisu määratlemise üldalused

Ettevõtte tehingulise ülemineku keskseks ning ettevõtte üleandjat ja omandajat huvitavaks oluliseks küsimuseks on ettevõtte koosseis – ehk millised õigused ja kohustused ettevõtte üleminekuga ikkagi üle lähevad. Ühest küljest seondub see n.ö positiivse varaga – mida saab ettevõtte omandaja oma äranägemise järgi kasutada ja realiseerida ning teisest küljest kohustustega – milline vastutus ettevõtte üleminekuga kaasneb.

Kuivõrd ettevõtte on oma olemuselt vara, ei saa rääkida ettevõttest kui õigusobjektist, kohaldamisele kuulub spetsialiteedi põhimõte ning ettevõtet tervikuna üle anda ei saa – iga õigus tuleb üle anda eraldi⁴⁴ (TsÜS § 6 lg 3). Kohustuste üleminekul, s.h kohustuste käsutamise probleemil, on pikemalt peatunud töö 3. peatüki 2. jao 2. jaotises. Käesolevas töös käsitletakse ettevõtte ülemineku objektina lihtsuse huvides siiski ettevõtet kui vara ning käesolev objekti määratlemise katse seisneb olemuselt ettevõtte mõiste alla kuuluvate õiguste ja kohustuste gruppide määratlemises.

Ettevõtte koosseisu määratlemise aluskriteeriumite hindamisel on lähtealuseks VÕS § 180 lg 2, mille järgi kuuluvad ettevõttesse ettevõtte majandamisega seotud ja selle majandamist teenivad asjad, õigused ja kohustused, muuhulgas ettevõttega seotud lepingud. VÕS § 180 lg 2 on mõneti problemaatiline, kuna annab kaks kriteeriumit õiguste, kohustuste või asjade ettevõttesse kuuluvuse määratlemisel:

- a) seos ettevõtte majandamisega ja
- b) ettevõtte majandamist teeniv.

Samas ei ole üheselt selge viidatud kriteeriumite vahekord. VÕS § 180 lg 2 sõnastus viitab olemuselt toodud tingimuste kumulatiivse esinemise vajalikkusele, kuid sõnade tavatähendusest lähtudes on ilmne, et ettevõtte majandamist teeniv õigus või kohustus on samas alati ka ettevõttega majanduslikult seotud, st tegemist on ettevõttega majandamisega seotuse kitsendava määratlusega. Siit tuleneb ka teine tõlgendamisvõimalus – ettevõtte hulka

⁴⁴ H. Köhler. Tsiviilseadustik. Üldosa, lk 78 ÄM 8, lk 80 ÄM 16 - 18

kuuluvad nii õigused kui kohustused, mis teenivad ettevõtte majandamist kui ka õigused ja kohustused, mis on ettevõttega majanduslikult seotud (aga ei saa rääkida otseselt ettevõtte majanduslikust teenimisest).

Õiguste ja kohustuste ning ettevõtte majandusliku seotuse tuvastamisel saab ja tuleb lähtuda ettevõtte olemusest – ettevõtet omava ettevõtja olemuslikus tunnuseks on kaupade võõrandamine või teenuste osutamine püsiva tegevusena tasu eest (ÄS § 1) ning vastavad tegevused toimuvad läbi ettevõtte (ÄS § 5 lg 1). Õigust või kohustust saab vaieldamatult ettevõtet majanduslikult teenivaks⁴⁵ lugeda, kui selle olemasolu on vältimatult vajalik ettevõtte kaudu osutatavate teenuste osutamiseks või võõrandatavate kaupade müümiseks. Majanduslikult teeniva kriteeriumiga on seega hõlmatud kaupade müügiga tegeleva ettevõtte puhul kõik kauba saamiseks (s.h vajadusel valmistamiseks) vajalikud tegevused (õigused ja kohustused, mille realiseerimise tulemina soovitud tegevus toimub) – nt kaupade, toormaterjali ja tootmiseadmete sisseost, lepingud tööjõu kasutamiseks ning kauba müümiseks vajalikud tegevused – nt pakendamine, laadimine transport, lepingud tööjõu kasutamiseks jne.

Eelkirjeldatud ettevõtte põhitegevuse toimumise tagamiseks on vaja rida eelduseid, mille puhul termini *majandamist teeniv* kasutamine võib olla mõneti vaieldav, kuid mis on ettevõtte toimimiseks siiski vältimatult vajalikud, nagu nt ettevõtte tegutsemiskoht ja selle normaalseks funktsioneerimiseks vajalik varustatus kommunikatsioonidega ning teenuste osutamise või kaupade müügi korraldamist tagav tööjõud.

Kolmanda grupina saab ettevõtte toimimise sisulisest aspektist välja tuua ettevõtte tegutsemist soodustavad tegevused (vastavate tegevuste toimumist tagavad õigused ja kohustused) – turundus, tootearendus, töö efektiivsust soodustavad abivahendid jms – arvutid, internet, telefoni- ja faksiside. Siia kategooriasse mahub ka tööjõud, kes ei tegele otseselt teenuste osutamise või kaupade müügiga või nimetatud tegevuste korraldamisega ehk eelkõige abipersonal (nt sekretärid). Ka neid nimetatud tegevusi ja abivahendeid tagavad õigused ja kohustused tuleb lugeda vaieldamatult ettevõtte koosseisu kuuluvaks.

⁴⁵ Autor mõönab mõistepaarile “majanduslikult teeniv” ka täpselt vastupidise tõlgenduse andmise võimalikkust – majanduslikult teeniv oleks kõik, mis ei seondu ettevõtte põhitegevusega, kuid on põhitegevuse läbiviimiseks soodustava, abistava vms iseloomuga.

Neljanda grupina saab eristada täielikult abistavat või mugavusfunktsiooni kandvaid õiguseid ja kohustusi. Õigused ja kohustused, mis eksisteerivad “selle tõttu, et eksisteerib ettevõtte”, kuid mille puudumisel ettevõtte põhitegevus ei tohiks mõjutatud saada ehk õigused ja kohustused, millele puudub selgelt ettevõtte majandamist teeniv iseloom - näidetena võib siin tuua ettevõttele kindlustus-, valve-, koristus- ja prügiveoteenuse osutamise lepingud, vahetatavate porimattide ning veeautomaatide üürimise ja hooldamise teenused sisseostetavate teenustena, juhtivtöötajate autode liisingulepingud jne.

Eelloetletud esimesed kolm õiguste ja kohustuste gruppi kuuluvad ettevõtte koosseisu vaieldamatult ning praktikas ilmneb probleem õiguste ja kohustuste majanduslikust seotusest ettevõttega või ettevõtte majandamise teenimisega seoses üksnes neljanda eristuva õiguste ja kohustuste grupiga - seoses õiguste ja kohustustega, mida võib lugeda küll ettevõtte majandamisega seotuks, kuid mille puhul on äärmiselt kaheldav nende majandamist teeniv funktsioon. Küsimus on selles, kas vastavad õigused ja kohustused (sealhulgas näidetena toodud lepingud) kuuluvad ettevõtte koosseisu või mitte ning kas sellest tulenevalt toimub nende üleminek koos ettevõttega või on vaja nende üleminekuks täiendavat tehingut.

Probleemi on võimalik lahendada VÕS § 180 lg 2 ümbersõnastamisega mõlema eeltoodud tõlgenduse kehtivuse kasuks. Kui ettevõtte hulgas peaksid üle minema üksnes ettevõtte majandamist teenivad õigused, kohustused ja asjad, siis piisaks, kui sättest jäetakse välja sõnad “ettevõtte majandamisega seotud ja” ning sätte uus sõnastus oleks: “Ettevõttesse kuuluvad selle majandamist teenivad õigused ja kohustused, muuhulgas ettevõttega seotud lepingud.” Kui regulatsioon peaks tagama nii ettevõtte majandamist teenivate õiguste, kohustuste ja asjade ülemineku kui ka nende õiguste, kohustuse ja asjad ülemineku, mis ei teeni ettevõtte majandamist, kuid on muul viisil ettevõttega majanduslikult seotud, oleks selguse tagamise huvides mõistlik VÕS § 180 lg 2 täpsustada: “Ettevõttesse kuuluvad õigused ja kohustused, muu hulgas ettevõttega seotud lepingud, mis teenivad ettevõtte majandamist või mis on muul viisil ettevõtte majandamisega seotud.”

Sobivama lahenduse leidmiseks Eesti kontekstis tuleb arvestada mõlema toodud variandi mõjuga mitte üksnes ettevõtte ülemineku õigussuhtes osalejatele, vaid ka isikutele, kes on ettevõtte üleandjaga võlasuhtes. Erinevad lahendused määratlevad, millised võlasuhted ning millistel tingimustel lähevad üle ja seega määravad vastavate võlasuhete õigustatud ja kohustatud pooled. Asjade ülemineku puhul määravad vastavad lahendused asja omandi

kuuluvuse. Kaaluda tuleb õiguseelneja võlausaldajate usalduse kaitset ning ettevõtte üleandja ja omandaja lepinguvabaduse põhjendatud ulatust⁴⁶.

Tsiviil- ja lepinguõiguses üldtunnustatud heas usus ja heade kommetega kooskõlas oleva käitumise põhimõtted tähendavad muuhulgas ka tehingupoolte vastastiku usalduse olulisust ning selle kaitsmise vajadust. Seega peaks ka ettevõtte üleminekul olema eelistatud lahendused, mis tagavad ettevõtte üleandja lepingupartnerite ja võlausaldajate usalduse maksimaalse kaitstuse. Siinkohal on mõistlik hinnata ettevõtte üleandja võlausaldaja jaoks kõige halvemat stsenaariumi – võlgnik võõrandab vara, mille arvelt oleks võlausaldaja saanud oma nõuet rahuldada või mis oleks võlgnikul võimaldanud sissetulekut teenida, kuid võlausaldaja nõue jääb püsima ainult maksejõuetu ja varatu võlgniku vastu. On selge, et majanduslikult ratsionaalselt käituvat võlausaldaja jaoks on sellise olukorra kujunemise maksimaalne välditavus äärmiselt oluline. Kuivõrd ettevõtte tehinguline üleminek toimub ilma võlausaldaja nõusolekuta, tuleb vastukaaluks tagada võlausaldaja huvide kaitse läbi tema nõude faktilise realiseeritavuse. Võlausaldaja huve tuleb kaitsta vähemalt määral, et need ei kahjustuks võrreldes ettevõtte üleminekul eelnenud situatsiooniga. Seega tuleb vältida kohustuste või lepingute lõppemist või nende sisu olulist muutumist ettevõtte ülemineku tagajärjel. Siit tulenevalt on käesoleva töö autor seisukohal, et ettevõtte koosseisu kuuluvaks tuleb lugeda kõik õigused ja kohustused, mis on ettevõttega majanduslikult seotud, s.h ka need, mille puhul ei ole selgelt täheldatav vastavate õiguste või kohustuste ettevõtte majandamist teeniv iseloom. Vastav kuuluvus tähendab ka vastavate kohustuste ja lepingute üleminekut ettevõtte koosseisu. Seega kuuluvad kõik eelloetletud neli õiguste ja kohustuste gruppi ettevõtte koosseisu.

Alternatiivina võib ettevõttega majanduslikult seotud, kuid selle majandamist mitteteenivate lepingute üleminekul õigusjärglasele kaaluda õigusjärglaselt täiendava kinnituse saamise vajadust, st teatava hõljumisaja kehtestamist, mille jooksul on õigusjärglasel õigus kas lepingu edasist täitmist kinnitada või leping lõpetada analoogiliselt nt pankrotivõlgniku võimalusele otsustada lepingute edasise täitmise üle (pankrotiseaduse § 46, edaspidi PankrS)⁴⁷ või töölepingu seaduse eelnõuga⁴⁸ kavandatav töötaja võimalus välistada temaga sõlmitud töölepingu üleminek (eelnõu § 50 lg 4). Käesoleva töö autor jääb siiski eelpool väljendatud seisukohale, et ettevõtte kui tegutseva majandusüksuse üleminek tähendab

⁴⁶ Lepinguvabaduse kohta vt täpsemalt I. Kull, M. Käerdi ja V. Kõve. Võlaõigus I. Üldosa, lk 49 - 65

⁴⁷ Pankrotiseadus. 22. jaanuar 2003. a. – RT I 2003, 17, 95; 2004, 37, 255

⁴⁸ Töölepingu seadus. Eelnõu nr 212 SE.

kõikide ettevõttega seotud õiguste ja kohustuste üleminekut. Üksikute erandite kehtestamine sõltuvalt mõne konkreetse õiguse või kohustuse olemusest ei ole siiski välistatud (nt eelviidatud töölepingu seaduse eelnõu § 50 lg 4 järgne võimalus töölepingu ülemineku välistamiseks vastava töötaja tahteavaldusega).

Kõike eeltoodut arvesse võttes tuleks VÕS § 180 lg 2 ümber sõnastada alljärgnevalt: “Ettevõttesse kuuluvad õigused, kohustused ja asjad, muu hulgas ettevõttega seotud lepingud, mis teenivad ettevõtte majandamist või mis on muul viisil ettevõtte majandamisega seotud”.

Eeltoodu põhjal on ettevõtte koosseisu tuvastamisel seega oluline ettevõtte terviklikkuse määramine, selle olulisust on rõhutanud ka Riigikohus oma 16. veebruari 2000. a. otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-7-00⁴⁹. Ettevõttena saab üle minna terviklik majanduslikult seotud õiguste ja kohustuste kogum, mis tagab konkreetse ettevõtte toimimise. Ettevõttes on seega nähta teatav struktuursus⁵⁰, omavahel seotud õigused ja kohustused peavad andma välja tervikliku majandusüksuse mõõtme⁵¹. Tervikliku ja toimiva majandusüksuse juures esineb vältimatult ka inimfaktor – majandusüksus ei saaks toimida, kui selles ei osaleks vähemalt üks füüsiline isik. Ettevõtte koosseisu juures on oluline pidada silmas ka ettevõtte ülemineku eesmärki – üleantava vara ja suhete koosseis peab tagama tegutseva üksuse ülemineku, mis omakorda peab tagama ettevõtte tegevuse jätkamise⁵².

Üldjuhul kuuluvad kõik ettevõtja õigused, kohustused, asjad ja lepingud ühte või teise ettevõtja ettevõttesse. Ettevõtja õigused ja kohustused, mis ettevõttesse ei kuulu, on pigem erandlik nähtus. Seega ettevõtte koosseisu tuvastamisel tuleb lähtuda õiguste ja kohustuste omavahelise majandusliku seotuse pigem laiendavast tõlgendamisest – väär on lähenemine, kus õiguse või kohustuse kuulumisel ettevõttesse hinnatakse seda, kas ettevõtte saaks

⁴⁹ Nimetatud kaasuses ei olnud vaidlust selles, et hageja poolt ettevõtte üleandjana käsitletud isik oli hageja käsitluse järgi ettevõtte omandajale üle andnud kaubamärgi (kaubamärgi seaduse § 3 järgi on kaubamärk tähis, millega on võimalik eristada ühe isiku kaupa või teenust teise isiku samaliigilisest kaubast või teenusest. Kaubamärgi seadus. 22. mai 2002. a. RT I 2002, 49, 308; 99, 582. Tegemist on põhimõtteliselt kahemõttelise teosega, mille omand annab õiguse kaubamärgiõiguskaitsele vastavalt kaubamärgiseaduse § 4 ja millel on olemas majanduslik väärtus). Ettevõtte omandajana käsitletud isik jätkas kaubamärgi kasutamist nii nagu seda oli teinud ettevõtte üleandjana käsitletud isik – tegevuseks oli vastava kaubamärgi all ajalehe väljaandmine. Ainuüksi kaubamärgi üleandmist ettevõtte üleandmisena loomulikult käsitleda ei saa, kuigi see võib olla üheks indikaatoriks võimaliku ülemineku kohta – ettevõtte üleminek oleks eeldanud siin ka tegelikult faktiliselt põhitegevuse elluviimiseks vajalike õiguste üleandmist. Vt selle kaasuse kohta ka I.-M. Orgo jt. Tööõigus. Loengud, lk 84 - 85

⁵⁰ Analooigiline on olukord ka Austria õiguses, vt W. F. Schmitz, Due Diligence for Corporate Acquisitions p 36

⁵¹ vt ka K. Shmidt. Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch, § 25, S 426, Rz 3

⁵² samas.

põhimõtteliselt ka ilma selle õiguse või kohustuseta toimida⁵³ – selline lähenemine võimaldaks väga paljudel juhtudel öelda, et mingi üksik õigus või kohustus ei ole ettevõtte toimimiseks vältimatult vajalik ja seega ettevõtte koosseisu ei kuulu.

2.2 Ettevõtte koosseisu osad

Ettevõtte ülemineku juures tõusetub lisaks reeglina võlaõiguslike lepinguliste õiguste ja kohustuste üleandmisele küsimus ka ärinime ning ettevõtte koosseisu kuuluda võivate käitiste üleandmises, samuti ei ole välistatud lepinguväliste õiguste ja kohustuste kuulumine ettevõtte koosseisu. Alljärgneva jaotuse eesmärk on tuua välja eraldi ettevõtte koosseisu osad, mis eristuvad üksteisest sisulise kvaliteedi poolest.

Õigused

Vastavalt eeltoodud ettevõtte koosseisu määramise aluskriteeriumitele kuuluvad ettevõtte koosseisu eelkõige lepingulised õigused, mis tagavad ettevõtte põhitegevuse elluviimise või põhitegevuse elluviimist abistavate tegevuste toimimise. Samuti tuleb ettevõtte koosseisu kuuluvaks lugeda õigused, mis võimaldavad ettevõtte tegevust efektiivsemaks muuta ning õigused, mis tagavad ettevõtte töötajatele paremad ning mugavamad töötingimused. Intellektuaalse omandiga seotud õigused võivad mahtuda kõikide eelkirjeldatud ettevõtte koosseisus kasutusotsrabe järgi liigitatud õiguste ja kohustuste gruppide alla sõltuvalt nende kasutuskohast ja –eesmärgist.

Kohustused

Analoogiliselt õigustega kuuluvad ettevõtte koosseisu kohustused, mis tagavad ettevõtte põhitegevuse elluviimise või põhitegevuse elluviimist abistavate tegevuste toimimise, ettevõtte töö efektiivsuse ning töötajatele paremad ja mugavamad töötingimused.

⁵³ Nt kuulub Riigikohtu 14. mai 2003. a. otsuse nr 3-2-1-64-03 järgi ettevõtte koosseisu ka kutsehaiguse eest hüvitise maksmise kohustus. Viidatud kaasuses leidis I astme kohus, et kutsehaiguse eest hüvitise maksmise kohustus ei ole vajalik ettevõtte tegevuseks ning seega ei läinud see ettevõtte üleminekuga ettevõtte omandajale üle, Riigikohus aga asus vastupidisele seisukohale. Seega n.ö sobivate ja kasulike õiguste ning kohustuste üleandmine ei ole võimalik – üle läheb ettevõtte tervikuna ning seega ka kõik ettevõttesse kuulunud või kuuluvate lepingutega kaasnevad kohustused. Kui ettevõtte tegevusest on tekkinud kahju hüvitamise kohustus, kuulub see samuti ettevõtte koosseisu ning läheb reeglina ettevõtte omandajale üle. Töölepingulisest suhtest tulenevate kohustuste puhul on siiski oluline märkida, et TLS § 6² lg 1 sätestab alates 01. maist 2004. a. erikorra – ettevõtte ülemineku hetkeks sissenõutavaks muutunud kohustused ettevõtte omandajale üle ei lähe (vt selle kohta ka käesoleva töö 4. peatüki 2. jagu).

Tavapäraest kohustusest, mille kuulumises ettevõtte koosseisu erilisi kahtlusi ei teki, eristuvad ettevõtte tegevuse käigus võetud kohustused, mille puhul on täheldatav nn ettevõtte ülene ulatus – kohustused, mis oma olemuselt peaks pärast ettevõtte üleminekut laienema nii ettevõtte üleandjale kui ettevõtte omandajale. Selgeimaks näiteks on eelkõige erinevad hoidumiskohustused, nt konfidentsiaalsus- ja konkurentsialased kohustused.

Sageli võivad vastavad kohustused olla võetud ettevõtte tegevuseks vajalike lepingutega, kusjuures lepingu teise poole puhul huvi hindamisel on enamasti selge, et nt kokkuleppelise konfidentsiaalsusnõudega kaitstud konfidentsiaalne informatsioon peaks jääma üksnes ettevõtte üleandja või äärmisel juhul nii ettevõtte üleandja kui omandaja teada.

Konfidentsiaalsuskohustusega seondub üheselt ka konfidentsiaalsuskohustusega kaitstud informatsioon – konfidentsiaalsuskohustuse järgimine omab tähtsust vaid isiku puhul, kes vastava kohustusega kaitstud informatsiooni teab. Informatsioonile omakorda on aga omane, et isik, kes seda teab, ei saa seda enamasti üle anda nii, et tema teadlikus vastavast informatsioonist täielikult lõpeb⁵⁴.

Konfidentsiaalsuskohustuse tekkimise situatsioonile on omane, et konfidentsiaalsuskohustust võtvale isikule antakse teatud informatsioon ning seda just arvestusega, et antud informatsioon hoitakse konfidentsiaalsena – informatsiooni edastav ja konfidentsiaalsuskohustuse täitmist nõudev isik ei pea seejuures enamasti silmas võimalust, et vastav konfidentsiaalsuskohustus võiks minna üle kellelegi kolmandale isikule, kuid kaitstud informatsioon jääma nii senisele isikule, kellele see algselt edastati või saama teatavaks ka konfidentsiaalsuskohustuse üle võtnud kolmandale isikule.

Samas ei tohiks üldjuhul kaitstud informatsiooni edastanud ning konfidentsiaalsuskohustuse täitmist nõudev isik saada mõjutada ettevõtte üleminekut sellega, et informatsiooni üleandmine ettevõtte üleminekul oleks käsitletav konfidentsiaalsuskohustuse rikkumisena – selline olukord võimaldaks teisest küljest väita, et konfidentsiaalsuskohustus ettevõttega kaasa ei lähe (ehk siis ei kuulu ettevõtte koosseisu).

⁵⁴ Tegemist on muidugi üldreegliga, mahuka informatsiooni puhul, mille valdamine on mõeldav üksnes läbi andmekandjate, toimub informatsiooni üleandmine vastavate andmekandjate üleandmise kaudu. Kõik andmekandjad üle andnud isiku teadlikus andmekandjatele talletatud informatsioonist võib lõppeda andmekandjate üle andmisega.

Ettevõtte üleminekule kui universaalõigusjärglusele analoogilisele olukorrale peaks olema omane, et konfidentsiaalsuskohustus, mis on ettevõtte tegevuse või ettevõtte koosseisu kuuluvate õiguste või kohustustega seotud, kuulub ettevõtte koosseisu ning läheb ettevõtte üleminekul üle sõltumata võlausaldaja nõusolekust. Samas tuleb konfidentsiaalsuskohustuse võlausaldajat kaitsta olukorra eest, kus kaitstud informatsioon on saanud õiguspäraselt teatavaks kahele erinevale isikule, kuid konfidentsiaalsuskohustus lasub neist vaid ühel. Seega peaks ettevõtte koosseisus kuuluv konfidentsiaalsuskohustus ettevõtte ülemineku tagajärjel laienema nii ettevõtte omandajale kui ettevõtte üleandjale. Vastava üldreegel ei välista muidugi erireeglite kehtestamist konkreetsete õiguste, kohustuste või lepingute juures. Erilahendusena on mõeldav nt informatsiooni edastanud isiku või isiku, kelle kohta vastav informatsioon käib (nt patsiendi või õigusabilepingu sõlminud advokaadibüroo kliendi), nõusoleku saamise vajadus vastava informatsiooni üleandmiseks.

Oluline on märkida, et konfidentsiaalsuskohustuse ja konfidentsiaalsuskohustustega kaitstud andmete üleandmine on usaldussuhetele rajanevate õigussuhete osas Saksa kohtupraktikas saanud olulisi piirangud – Saksa kohtupraktika liigub suunas, mille järgi usaldussuhete seotud andmed (nt patsiendi kohta peetav andmestik) ei või üle minna ilma, et usaldussuhte teine pool annaks selleks oma selge nõusoleku. Sellise andmestiku üleandmiseks kohustav kokkulepe ettevõtte ülemineku lepingus võib osutada tühiseks⁵⁵. Saksa praktikale tuginedes ei ole välistatud, et isikuandmete kaitsmise nõuetest tulenevalt võib ka Eesti praktika liikuda suunas, kus usaldussuhetele rajatud ettevõtte ülemineku puhul saab rääkida pigem asjade üleandmisest, mitte ettevõttesse kuuluvate õiguslike ja faktiliste suhete üleminekust juhul, kui usaldussuhte teine pool (nt patsient või advokaadibüroo klient) ei ole andnud otsest ja selget nõusolekut teda puudutava andmestiku üleandmiseks.

Konkurentsikeeldude kuulumine ettevõttesse on mõneti analoogiline konfidentsiaalsuskohustustega – konkurentsikeeld sätestatakse reeglina pidades silmas eelkõige vastavat kohustust võtvatel isikutel olemasolevat oskusteavet, mida analoogiliselt informatsiooniga ei saa üle anda enamasti nii, et seda seni omanud isik vastavat oskusteavet enam ei omaks. Käesoleva töö autor on seisukohal, et ka siin on lahendus analoogiline konfidentsiaalsuskohustusega – kui konkurentsikeeld seondub oskusteabe kasutamise võimalikkusega, siis vastava oskusteabe ja konkurentsikeelu üleandmisel ettevõtte koosseisus peaks konkurentsikeeld laienema nii ettevõtte omandajale kui üleandjale. Kui konkurentsikeeld seondub aga mingite konkreetsete õiguste või asjadega, mille üleandmise

⁵⁵ M. Andreas, B. Debong, W. Bruns. Handbuch Arztrecht in der Praxis, S 171, Rz 382 – 383;

tagajärjel nende senine omanik või valdaja enam konkurentsikeeldu rikkuda ei saaks, tuleks vastav keeldu lugeda täielikult ettevõtte koosseisus ettevõtte omandajale üle läinuks ning ettevõtte üleandja suhtes lõppenuks (arvestades muidugi VÕS § 183 solidaarvastutuse regulatsiooni vastava kohustuse täitmise eest).

Asjad

Ettevõtte koosseisu määratlemise üldiseid aluseid silmas pidades on mõistlik ka kõikide ettevõttega majanduslikult seotud asjade lugemine ettevõtte koosseisu kuuluvaks, sõltumata sellest, kas nad teenivad ettevõtte majandamist või mitte.

Kui ei ole üheselt selge, kas asi on ettevõttega majanduslikult seotud või mitte, tuleks majandusliku seose olemasolu tuvastamisel esmalt lähtuda õiguseelneja tahtest ning kui see ei ole üheselt teda, siis eeldatavast tahtest – kas ettevõtte ülemineku tõttu kaotas õiguseelneja (eeldatavasti) asja vastu huvi või mitte.

Konkreetsete asjade kuulumise määratlemise abistava kriteeriumina on võimalik lähtuda ruumilisest seosest asja ja ettevõtte kui varakogumi vahel – ettevõtte asukohas (vastaval maa-alal või ruumides) või konkreetse asukoha puudumisel ettevõtluseks kasutatavate asjade hulgas asuvate asjade puhul tuleks eeldada, et tegemist on ettevõtte hulka kuuluvate asjadega. Siin võib näha peaasja ja päraldise suhtele analoogilist olukorda, kus tinglikult on peaasjaks ettevõtte tegevuse aluseks olevate õiguste ja kohustuste kogum ning päraldistena kuuluvad nende juurde asjad, mis teenivad “peaasja” ja on sellega seotud ühise majandusliku eesmärgi ja sellele vastava ruumilise seose kaudu (TsÜS § 57 lg 1)⁵⁶.

Lepingud

Lepingute puhul tuleb esmalt silmas pidada, et tegemist on õiguste ja kohustuste kogumiga, mistõttu tuleb ettevõtte ülemineku konteksti silmas pidades lepingute juures arvestada eraldi õiguste ja kohustuste kohta antud käsitlustega ning lepingute eraldi väljatoomine on vajalik üksnes lepingu kui õiguste ja kohustuste “spetsiifilise vormiga” kaasnevate eriprobleemide väljatoomiseks. Ettevõtte koosseisu aspektist on lepingute näol vaieldamatult tegemist ettevõtte koosseisu kõige olulisemate osadega – just lepingute kaudu on tagatud ettevõtte tegevus igapäevane realiseerimine – kaupade võõrandamine, teenuste osutamine, vajalik tööjõud ning vajaliku toormaterjali ja teenuste hankimine nimetatud tegevusteks. Ettevõtja sõlmitud lepingud, mis ettevõtte koosseisu ei kuulu, on erandlik nähtus, kuivõrd lepinguid

⁵⁶ Vt päraldiste kohta ka P. Pärna. Asjaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne, lk 23 -26

sõlmitakse ikkagi eelkõige lähtudes vajadusest ettevõtet majandada. Ettevõtte koosseisu mittekuuluva lepingu peamiseks näiteks on äriühingu juhatuse liikme teenistusleping.

Problemaatiline on küsimus halduslepingute kuulumisest ettevõtte koosseisu. Juhul, kui ettevõtja on halduslepingu sõlminud, täidab ta seda üldjuhul samuti ettevõtte kaudu. Halduslepingu puhul on aga oluline mitte üksnes konkreetse ülesande täitmine, vaid ka isik, kes vastavat ülesannet täitab – halduslepingu sõlmimisel on oluline lepingu sõlminud avaliku võimu kandja usaldus välja valitud isiku suhtes. Samuti tuleb arvestada, et halduslepingu kui avalik-õigusliku lepingu üleandmine ei ole mõeldav eraõigusliku alusel ilma, et avalik-õiguslik regulatsioon vastavat viidet eraõigusliku regulatsiooni kohaldumisele teeks. Halduslepingutega seotud põhiküsimusi reguleerib kehtivas õiguses haldusmenetluse seadus⁵⁷ (edaspidi HMS), mis annab eraldi sätteid halduslepingute lubatavuse, sõlmimise, õiguspärasuse, jõustumise, muutmise ja lõpetamise, tühisuse ja õigusvastasuse kohta (HMS § 97, §-id 99 – 104). Muu regulatsiooni osas sätestab HMS § 105 lg 1 lakooniliselt, et halduslepingutele kohaldatakse tsiviilõiguslike lepingute kohta käivaid sätteid, arvestades haldusmenetluse seadusega kehtestatud erisusi. Kui halduslepingute ülemineku võimalust jaatada, siis toimuks see HMS § 105 lg 1 tulenevalt VÕS § 182 alusel ettevõtte koosseisu ettevõtte ülemineku üldises korras, kuid tuleb möönda, et selget pidet sellise võimaluse kohta objektiivne haldusõigus ei anna. Kuivõrd halduslepingutega seotud küsimused kuuluvad haldusõiguse uurimisvaldkonda, siis antud teemal käesolevas töös pikemalt ei peatuta.

Lepinguvälised õigused ja kohustused

Lepinguväliste õiguste ja kohustuste kuulumine ettevõtte koosseisu on pigem erandlik nähtus, kuid siiski võimalik. Põhimõtteliselt võivad ettevõtte koosseisu kuuluda nii tasu avaliku lubamise, asja ettenäitamise, käsundita asjaajamise, alusetu rikastumise kui kahju õigusvastase tekitamisega kaasnevad õigused ja kohustused.

Tasu avaliku lubamisega seotud õigused ja kohustused kuuluvad ettevõtte koosseisu kui ettevõtja on tasu avalikult lubanud seoses ettevõtte tegevusega (nt korraldanud konkursi mingi parima tehnilise lahenduse väljatöötamiseks) või teinud teo, mille eest tasu lubati, ettevõtte kaudu või abil (nt osalenud mingi tehnilise lahenduse väljatöötamise konkursil)⁵⁸.

⁵⁷ Haldusmenetluse seadus. 06. juuni 200. a. RT I 2001, 58, 354; 2003, 78, 527

⁵⁸ Tasu avaliku lubamise kohta vt ka T. Tampuu. Sissejuhatus lepinguväliste võlasuhete õigusesse: üldprobleemid, tasu avaliku lubamise ja asja ettenäitamise õigus, *Juridica*, 2002, 4, lk 230-241

Asja, s.h dokumendi, ettenäitamiseiga seonduvad õigused ja kohustused kuuluvad ettevõtte koosseisu, kui vastav asi või dokument kuulub ettevõttesse või on selle tegevusega seotud⁵⁹.

Ka käsundita asjaajamise puhul on mõeldav, et asja võidakse ajada ettevõtte kasuks ning et asja võidakse ajada ka ettevõtte kaudu – nt VÕS § 1023 lg 2 seob tasunõude otseselt käsundita asjaajaja tegutsemisega tema majandus- või kutsetegevuses, mis on omakorda seostatav tegutsemisega ettevõtte kaudu⁶⁰.

Alusetu rikastumisega kaasnevad õigused ja kohustused on ettevõtte koosseisus ilmselt ühed sagedamini esinevad lepinguväliseid õigused ja kohustused, kuivõrd nende kaasnemine on võimalik ning mingil määral loomulik igapäevase majandustegevusega – vastavate situatsioonidena on mõeldavad nt tühistele lepingute täitmine (tühisus nt esindaja volituste puudumise või seadusega vastuolu tõttu), täitmine oletatava, kuid tegelikult mitteeksisteeriva kohustuse katteks jne⁶¹.

Kahju õigusvastase tekitamise juures on täielikult ettevõtte koosseisuga seotud tootjavastutusega kaasnevad õigused ja kohustused, samuti on aktuaalne mootorsõiduki valdaja vastutus, isiklike õiguste kahjustamine nt meedia ettevõtte kaudu jne⁶².

Lepinguväliste õiguste ja kohustuste puhul tuleb siiski silmas pidada ettevõtte koosseisu määratlemise aluskriteeriume - ettevõtte koosseisu kuuluvad vaid ettevõtte majandamisega seotud õigused ja kohustused, mis tekivad eelkõige seoses ettevõtte tavapärase tegevuse elluviimisega.

Ärinimi

ÄS § 10 järgi ei või ärinime võõrandada ilma ettevõteteta, välja arvatud siis, kui ärinimi võõrandatakse ettevõtja likvideerimisel või pankrotimenetluses. Toodud sätte järgi kuulub ka

⁵⁹ samas

⁶⁰ Käsundita asjaajamise kohta vt ka T. Tampuu. Sissejuhatus lepinguväliste võlasuhete õigusesse: käsundita asjaajamise õigus. *Juridica*, 2002, 5, lk 336-345

⁶¹ Alusetu rikastumise kohta vt ka T. Tampuu. Alusetu rikastumise õigus võlaõigusseaduses. Lühülevaade. *Juridica* 2002, 7, lk 454 - 466

⁶² Kahju õigusvastase tekitamise, s.h tootja vastutuse kohta vt T. Tampuu Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. *Juridica*, 2003, 2, lk 71 – 82; T. Tampuu Riskivastutus ja tootja vastutus võlaõigusseaduses. *Juridica*, 2003, 7, lk 464 - 474. Juriidilise isiku vastutuse kohta oma organi liikme poolt toime pandud deliktide eest vt T. Tampuu. Deliktiõiguslik vastutus teise isiku tekitatud kahju eest. *Juridica*, 2003, 7, lk 471 - 474

ärinimi ettevõtte koosseisu. Oluline on silmas pidada, et VÕS § 184 lg 2 tulenevalt läheb füüsilise isiku ärinime ettevõtte võõrandamisel üle vaid selle isiku kirjalikul nõusolekul.

Käitis

VÕS § 185 järgi on käitis ettevõtte organisatsiooniliselt terviklikuks üksuseks olev osa, mistõttu lähevad ettevõtte kui terviku üleandmisel kaasa ka selle koosseisus olevad käitised. Samas on oluline silmas pidada, et ettevõtte ülemineku regulatsiooni alusel on võimalik tervikliku ettevõtte üleandmise asemel üle anda ka üksnes käitis⁶³. VÕS § 185 kohaldatakse ettevõtte ülemineku kohta sätestatud ka käitise üleandmise lepingutele. Käesoleva töö autor on seisukohal, et hiljemalt käitise käsutamise hetkeks võib käitist nimetada ka ettevõtteks, sest ta vastab ettevõtte mõistele. VÕS § 185 mõtet võib näha selles, et välistada igasugune kahtlus ettevõtte organisatsiooniliselt iseseisva üksuse võõrandamise võimalikkuses. Seega võib ettevõtte ise koosneda samuti mitmest ettevõttest – nt juhul, kus äriühingule kuuluvad nii restoranide- kui kauplustekett, vastab iga üksik restoran või kauplus nii käitise kui ettevõtte mõistele, kusjuures ettevõtte mõistele vastab ka nt restoranidekett tervikuna. Eeltoodu põhjal puudub igasugune praktiline vajadus tuvastada, kas üle antakse ettevõtte või käitis. Käesoleva töö autor ei saa nõustuda erialakirjanduses väljendatud seisukohaga, et äriühingule saab kuuluda üksnes üks ettevõtte ning kõik selle organisatsiooniliselt iseseisvad osad tuleb lugeda käitisteks⁶⁴. Selline käsitlus vastab küll kogumõiste üldjuhu loogilisele struktuurile, kus osa ei saa olla samane tervikuga, kuid antud juhul õiguslike tagajärgede osas see mingeid erisusi kaasa ei too ning tegelik eristamise vajadus juriidilisest aspektist seega puudub.

⁶³ vt ka W. Beisel, H.-H. Klumpp. Der Unternehmenskauf, Rz 21

⁶⁴ G. Tavits. Tööandja mõistega seonduvaid probleeme. Juridica, 1999, nr 1, lk 37

3. Ettevõtte ülemineku tehing ja selle täitmine

3.1 Tehingu kehtivuse tingimused

Ettevõtte tehinguline üleminek tähendab tehingu alusel ettevõtte omaniku vahetumist. Tulenevalt kehtivas õiguses kasutusel olevast abstraktsioonprintsibist (TsÜS § 6 lg 4) on ettevõtte ülemineku eelduseks esmalt võlaõiguslik kohustustehing ning seejärel ettevõtte koosseisu osade omandi üleminek. Õiguste ja kohustuste eraldi tehingulisel üleminekul (nõuete loovutamisel, VÕS § 164 jj ja kohustuste ülevõtmisel, VÕS § 175 jj) toimub omandi üleandmine reeglina käsutustehinguga. Ettevõtte üleminekul toimub õiguste käsutamine samuti asjaõiguslik(e) käsutustehing(ute)ga (TsÜS § 6 lg 3), kuid kohustused lähevad vastavalt VÕS § 182 lg 2 üle seaduse alusel. Lepinguliste kohustuste käsutamine on siiski võimalik (VÕS § 182 lg 1). Lepinguväliste kohustuste käsutamise problemaatikat on käsitletud käesoleva peatüki 2. jao 2. jaotises.

Võlaõigusliku kahepoolse kohustustehinguga (lepinguga) kohustub ettevõtte üleandja andma omandajale üle ettevõtte (VÕS § 180 lg 1). Vastutasu nõuet VÕS § 180 lg 1 ei sätesta, kuid silmas tuleb pidada VÕS § 28 lg 1, mille järgi majandus- või kutsetegevuses sõlmitud lepingute puhul nende tasulisust eeldatakse. Oluline on silmas pidada, et ettevõtte ülemineku tehingule kohaldub lisaks VÕS § 180 – 185 üldregulatsioonil ka konkreetse tehinguliigi (nt müügilepingu) eriregulatsioon⁶⁵.

Ettevõtte on reeglina vabalt võõrandatav, võimalikud piirangud saab sätestada seadus⁶⁶. Käesoleval hetkel on kehtivas õiguses aktuaalsemateks piiranguteks, millega tuleb ettevõtte üleminekul arvestada, ettevõttesse kuuluva kinnisasja võõrandamisega seotud piirangud. Kinnisasja omandamise kitsendamise seadusega on välismaalasele⁶⁷, välisriigile ja juriidilisele isikule kehtestatud maavanema loasüsteem kinnisomandi omandamiseks

⁶⁵ Eriregulatsiooni kohaldumisega seotud aspektidel on peatutud käesoleva peatüki 3. jaos.

⁶⁶ Tulenevalt põhiseaduse § 32. Põhiseadus. 28. juuni 1992. a – RT I 1992, 26, 349. Vt selle kohta ka E.-J. Truuväli jt. Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 32 komm. 5 ja komm. 6.

⁶⁷ Välismaalaste seaduse (Välismaalaste seadus. 08. juuli 1993. a. – RT I 1993, 44, 637; 2004, 58, 410) § 3 lg 1 järgi on välismaalane isik, kes ei ole Eesti kodanik

sõltuvalt kinnistu asukohast⁶⁸ ning kõlvikulisest koosseisust (kinnisasja omandamise kitsendamise seaduse paragrahvid 2 ja 3). Ettevõtte omandamisel juriidilise isiku poolt tuleb arvestada ka juriidilise isiku olemusega - nimelt on avalik-õiguslik juriidiline isik asutatud avalike huvides ning mingi ettevõtte omandamine saab toimuda üksnes põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks (TsÜS § 25 lg 4). Eraõiguslike juriidiliste isikute puhul tuleb arvestada ka mittetulundusühingute ja sihtasutuste olemusega. Ettevõtte on olemuselt suunatud enamasti kasumi teenimisele, minnes vastuollu mittetulundusühingu olemusega. Sihtasutuse olemus on sihtvara valitsemine põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks ning ettevõtte omandamine valitsetavaks sihtvaraks on praktikas mõeldav enamasti sihtasutuse asutamisel⁶⁹. Siiski tuleb rõhutada, et viidatud avalik-õigusliku juriidilise isiku ning mittetulundusühingu ja sihtasutuse olemusega seotud küsimused ei mõjuta ettevõtte ülemineku tehingu kehtivust, kuivõrd vastav olemus ei piira vastavate isikute õigusvõimet⁷⁰. Ettevõtte omandamisel äriühingu poolt tuleb silmas pidada ka põhikirja adekvaatsuse nõuet⁷¹, kuigi põhikirja adekvaatsusega vastuollu mineva tehingu kehtivust nõudega vastuollu minek siiski ei mõjuta⁷².

Samuti on ettevõtte omandamisel aktuaalne küsimus ettevõtte tegutsemiseks vajalikest tegevuslubadest ja majandustegevuse registreeringutest ning ettevõtja juriidilisest vormist. ÄS § 4 lg 2 järgi võib seaduses sätestada tegevusalasid, milleks on vaja tegevusluba või millel võib tegutseda üksnes teatud liiki ettevõtja. Praktikas on otsesed seaduslikud piirangud omased eelkõige finantssektorile – krediidasutuste seaduse⁷³ § 3 lg 2 järgi võib krediidasutus tegutseda ainult aktsiaseltsi või ühistuna, kindlustustegevuse seaduse⁷⁴ § 3 lg 2 järgi võib kindlustusandja tegutseda ainult aktsiaseltsina; väärtpaberituru seaduse⁷⁵ § 7 lg

⁶⁸ Piirangud kohalike omavalitsusüksuste järgi: Harjumaal - Paldiski linn; Ida-Virumaal - Narva, Narva-Jõesuu ja Sillamäe linn; Vaivara, Illuka, Alajõe, Iisaku ja Toila vald; Tartumaal - Piirissaare ja Meeksi vald; Põlvamaal - Räpina linn, Räpina, Mikitamäe, Orava ja Värskala vald; Võrumaal - Meremäe, Vastseliina ja Misso vald, lisaks kohalikele omavalitsusüksustele ka saared, välja arvatud Saaremaa, Hiiumaa, Muhu ja Vormsi. Kinnisasja omandamise kitsendamise seadus. 12. veebruar 2003. a. RT I 2003, 23, 145; 88, 591. Kohalike omavalitsusüksuste ja maa-alade loetelu kinnitamine, kus maa erastamiseks välismaalase või Eesti eraõigusliku juriidilise isiku poolt on vajalik maavanema luba. VV määrus 15. oktoobrist 1996. a. nr 249.

⁶⁹ Loomulikult ei tähenda toodud näited, et ettevõtte ei võiks kuuluda sihtasutusele või mittetulundusühingule - praktikas on näidetena mõeldavad loomakliiniku omandamine ja tegevuse korraldamine loomakaitselise mittetulundusühingu poolt, teatud huviala esindajaid koondavale mittetulundusühingule kuuluv vastava huviala harrastamiseks vajalik ettevõtte (MTÜ Valgeranna Golfklubi). Sihtasutus on õiguslikult vormilt näiteks Tartu Ülikooli Kliinikum, mille vara või osa sellest vastab muuhulgas ka ettevõtte mõistele.

⁷⁰ TsÜS § 26 lg 1 sätestab juriidilise isiku universaalse õigusvõime. Juriidiline isik ei või omada neid tsiviilõiguseid ja kanda neid tsiviilkohustusi, mis on omased üksnes inimesele.

⁷¹ ÄS § 139, § 244

⁷² ÄS §-i 71 lg 3 järgi on sanktsioon põhikirja adekvaatsuse nõude eiramise korral suunatud kohustuse täitmisele.

⁷³ Krediidasutuste seadus. 09. veebruar 1999. a. – RT I 1999, 23, 349; RT I 2005, 8, 32

⁷⁴ Kindlustustegevuse seadus. 08. detsember 2004. a. – RT I 2004, 90, 616

⁷⁵ Väärtpaberituru seadus. 17. oktoober 2001. a. – RT I 2001, 89, 532; RT I 2004, 37, 255

2 järgi on investeerimisühing aktsiaselts. Tegevuslubade süsteem on seotud eelkõige elusolendite elu- ja tervisekaitse nõuetega ning vara ja keskkonna kaitsmise vajadusega. Tegevusluba nõudvateks valdkondadeks on seega eelkõige toiduainete tootmine ja turustamine, meditsiiniteenuste osutamine, kütuse ning muude kemikaalide ja ainete tootmine ja turustamine. Finantssektori kõrge riskiastme tõttu on lisaks äriühingu vormivabaduse piiratusel kehtestatud samuti tegevuslubade süsteem. Äriühingute vormipiirangute, tegevuslubade ja majandustegevuse registreeringute süsteemi näol on tegemist küll otseste seaduslike piirangutega ettevõtte tegevuse elluviimiseks, kuid käesoleva töö autor on seisukohal, et tuleb eristada ettevõtte ülemineku tehingut ja ettevõtte tegevusega seotud nõudeid. Ettevõtte ülemineku kehtivuse sidumine vajaliku tegevusloa või registreeringu olemasoluga oleks vastuolus tsiviilõiguslike põhimõtete (eelkõige universaalse õigusvõimega) ja tehingute kehtivuse loogikaga. Seega ei sõltu ettevõtte ülemineku tehingu kehtivus reeglina ettevõtte omandajal ettevõtte tegutsemiseks vajaliku registreeringu või tegevusloa olemasolust. Autor mõnab, et teoreetiliselt on siiski mõeldav regulatsiooni kehtestamine, kus ettevõtte üleandmine isikule, kes ei vasta seadusega ettenähtud nõuetele, on käsitletav seaduse olulise rikkumisena, mille tagajärjeks on vastava tehingu tühisus. Vastavateks ettevõtte tegevusvaldkondadeks, kus sellised piirangud võiks kõne alla tulla, on eelkõige suure keskkonna reostamise ohuga seotud alad, nt kemikaalide ja lõhkeainete käitlemine – vastavate piirangute kehtestamine võimaldaks muuta ettevõtte üle anda soovinud ning ettevõtet seni majandanud isik vastutavaks ettevõtte tegevuse tagajärgede eest ajal, kui see on ebapädeva isiku valduses või kasutuses.

Juriidiliste isikute puhul on nii ettevõtte omandamisel kui võõrandamisel vaja silmas pidada ka organite pädevust – äriühingute puhul on nii omandamise kui võõrandamise tehingute näol selgelt tegemist igapäevasest majandustegevusest väljuvate tehingutega, mistõttu juhatusel endal vastav pädevus ilma täiendava osanike või nõukogu nõusolekuta puudub. ÄS § 180 lg 4 järgi võivad osahingute juhatused liikmed ilma osanike täiendava nõusolekuta teha tehinguid üksnes igapäevase majandustegevuse piires, aktsiaseltsi puhul on igapäevasest majandustegevusest väljuvate tehingute tegemiseks vajalik nõukogu heakskiit (ÄS § 306 lg 2). Mittetulundusühingu puhul on mittetulundusühingute seaduse⁷⁶ § 27 järgi vajalik üldkoosoleku otsus kinnisasjade ja registrisse kantud vallasjade võõrandamiseks ja asjaõigustega koormamiseks. Sihtasutuse juhatus vajab tehingute jaoks, mis väljuvad igapäevase tegevuse raamest, samuti nõukogu nõusolekut (sihtasutuste seaduse⁷⁷ § 17 lg 7).

⁷⁶ Mittetulundusühingute seadus. 06. juuni 1996. a. – RT I 1996, 42, 811; RT I 2004, 89, 613

⁷⁷ Sihtasutuste seadus. 15. november 1995. a. – RT I 1995, 92, 1604; 2004, 89, 613

Juriidilise isiku juhatuse poolt oma pädevuse ületamisega sõlmitud leping on olemuselt küll volitusi ületades sõlmitud leping, kuid tehingu teisel poolel on õigus eeldada juhatusel vastavate volituste olemasolu, mistõttu tuleb vastav tehing lugeda kehtivaks. Sisesuhtest tulenevaid piiranguid välissuhetes võlausaldaja usalduskaitset silmas pidades ei arvestata (v.a juhul, kui tehingu teine pool sisesuhte rikkumisest teadis – TsÜS § 131, vt selle kohta allpool). ÄS § 180 lg 4 sätestab üheselt, et igapäevase majandustegevuse klausel ei kehti kolmandate isikute suhtes. Lepingu sõlminud juhatuse liige vastutab isiklikult juriidilise isiku ees (ÄS § 187, § 315).

Kui ettevõtte ülemineku lepingu sõlmib oma volitusi ületades isik, kes ei ole juriidilise isiku nimel tegutsev selle juriidilise isiku juhatuse liige, on vastav tehing TsÜS § 129 lg 1 järgi tühine, välja arvatud juhul, kui isik, kelle nimel tehing tehti, selle hiljem heaks kiidab.

TsÜS § 131 reguleerib ka olukorda, kus tehing sõlmitakse volituste piires aga volitaja ja volitatu vahelist siset suhet rikkudes (nt selgelt ebasoodsa tehingu sõlmimine). Nt juhul, kui osaühingule või aktsiaseltsile kuuluva ettevõtte võõrandamine kui igapäevasest majandustegevusest väljuv tehing tehakse juhatuse liikme poolt ilma nõukogu või osanike nõusolekuta (ÄS § 180 lg 4 ja § 306 lg 2), samuti ettevõtte võõrandamisel äriühingu juhatuse liikme poolt iseendale või isikule, keda ta ettevõtte võõrandamise tehingu tegemisel samuti esindab (huvide konflikti situatsioonid), on võimalik vastava tehingu tühistamine esindatava poolt. TsÜS § 131 lg 1 järgi võib esindatav tühistada esindaja poolt tehtud tehingu, mille tegemisel esindaja rikkus esindamise aluseks olevast õigussuhtest tulenevaid kohustusi ja tegi tehingu, mis oli vastuolus esindatava huvidega, kui teine pool kohustuste rikkumisest teadis või pidi teadma. Esindatav ei või nimetatud tehingut tühistada, kui ta teadis või pidi teadma asjaoludest, mis annavad õiguse tehing vastavalt TsÜS § 131 lg 1 tühistada, ja andis nõusoleku esindaja poolt sellise tehingu tegemiseks või kui ta ei tühistanud tehingut mõistliku aja jooksul pärast seda, kui esindaja oli talle teatanud asjaoludest, mis annavad õiguse tehing vastavalt TsÜS § 131 lg 1 tühistada (TsÜS § 131 lg 2). Huvide konflikti situatsioonides eeldatakse esindamise aluseks olevast õigussuhtest tulenevate kohustuste rikkumist (TsÜS § 131 lg 1 2. lause).

Üldist vorminõuet ettevõtte ülemineku tehingule kehtestatud ei ole⁷⁸. Autori hinnangul tuleb aga ettevõtte üleminekul tehingu vormi osas lähtuda VÕS §-ist 11 lg 3, mille järgi juhul, kui leping tuleb sõlmida teatud vormis, tuleb selles vormis sõlmida ka kokkulepped lepingust tulenevate nõuete loovutamise või kohustuste ülevõtmise kohta. Ettevõtte koosseisus nt notariaalsete lepingute üleandmine eeldaks vähemalt nende lepingute üleandmist notariaalsete tehingutega. Ettevõtte ülemineku korral on seadusega kehtestatud vorminõuded aktuaalsed eelkõige juhul, kui ettevõtte koosseisu kuulub muuhulgas ka kinnisasi - AÕS § 119 ja § 120 järgi peab selline tehing olema notariaalne. Seadusega kehtestatud vormi järgimata jätmisel on tehing TsÜS § 83 lg 1 järgi tühine, kui seadusest või vormi nõudmise eesmärgist ei tulene teisiti. Kui vormi nõue tuleneb poolte kokkuleppes, tuleb vastavat vormi samuti järgida – TsÜS § 83 lg 2 järgi on vormi järgimata jätmisel tehing tühine, kui pooled ei ole kokku leppinud teisiti. Kokkuleppelise vorminõudega võlaõiguslike lepingute puhul on läbi VÕS § 13 lg 2 võimalik ka kehtivalt lepingu muutmine muus vormis, kui see, milles leping algselt sõlmiti – VÕS § 13 lg 2 järgi ei pea lepingu muutmisel järgima lepingus kokkulepitud lepingu vormi, kui lepingust endast ei tulene teisiti.

Analoogiliselt kõikide tehingutega on ka ettevõtte ülemineku tehingu kehtivuse eelduseks tehingu kooskõla heade kommetega⁷⁹. Heade kommete järgimise nõue seondub antud juhul eelkõige ettevõtte ülemineku faktiliste asjaoludega, tehingupoolte motiividega ettevõtte üleandmisel ja vastuvõtmisel. Heade kommetega järgimise nõuet võivad endas kanda seaduses otseselt sätestatud keelud, mille rikkumine toob kaasa vastavat keeldu rikkuva tehingu tühisuse TsÜS § 87 alusel, samuti võib tehing olla heade kommetega vastuolus ja seega TsÜS § 86 alusel ka ilma, et seadus oleks konkreetset heade kommete vastasuse olukorda õiguses objektiviseerinud. Lisaks eelnimetatud juhtudele kehtestab TsÜS eraldi kõikidele tsiviilõiguslikele tehingutele laienevad üldreeglid juhuks, kui tegemist on näiliku tehinguga ning annab tühistamise võimaluse, kui tehingu sõlmimine on toimunud olulise eksimuse, pettuse, ähvarduse või vägivalda mõjul või raskeid asjaolusid ära kasutades (TsÜS § 89, § 92, § 94, 96 - 97). Kuigi viidatud sätted on seadusega kehtestatud ja sisustatud, on need kohtupraktika järgi oma olemuselt seotud heade kommete ja hea usu põhimõtte

⁷⁸ Analoogiline on olukord ka saksa õiguses, vt K. Schmidt. Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch, § 25, S 428, Rz 9; Bulgaaria õiguses on kehtestatud lihtkirjaliku vormi nõue, R. Blanpain, O. Gerdjikov and others. International Encyclopaedia of Laws. Volume 13 Commercial and Economic Law. Supplement 14 Bulgaria, p 70

⁷⁹ Alljärgnev käsitlus ettevõtte ülemineku kooskõlast heade kommetega, on töö eesmärgi ja mahtu silmas pidades antud äärmiselt lühidalt, mistõttu esitatud järeldused ja seisukohad kehtivad üksnes vastavate üldjuhtude puhul.

järgmise nõudega⁸⁰. Siinkohal tuleb silmas pidada, et kuigi vastavad alused rõhutavad tegelikult heade kommete järgimise nõuet, käsitletakse vastavaid aluseid kohtupraktikas tehingu tühistamise alustena ning erireeglina heade kommetega vastuolus oleva tehingu kui tühise tehingu põhimõttest. Mõne loetletud tühistamise aluse esinemisel praktikas heade kommete vastasusest tulenevat automaatse tühisuse reeglit ei kohaldata⁸¹.

Teatavaid üldistusi heade kommete järgmise piirjuhtudest ettevõtte üleminekul on siiski võimalik teha. Heade kommete järgimise nõude rikkumisel on asjaosaliste huviks sageli oma vara väärtuse säilitamine või suurendamine. Tänapäeva majanduselu keerukust ja õigusliku regulatsiooni ulatust arvestades on paratamatu, et utilitaristlike eesmärkide saavutamise tagavad sageli kõige edukamalt vahendid, mille kasutamisega kaasneb kõrge risk või “balansseerimine” õiguspärase ja õigusvastase piiril. Eeltoodud silmas pidades on õiguskäibes osalejatele muuhulgas atraktiivsed vahendid, mis tagavad riski realiseerumise korral kaitsemehhanismide (s.h õiguslike) rakendumise ja tekkida võiva kahju ärahoidmise või minimeerimise. Üheks selliseks õiguslikuks vahendiks on edasilükkava tingimuse kasutamine lepingus sätestatud tagajärgede saabumiseks, kus vastavaks edasilükkavaks tingimuseks on just kardetud riski realiseerumine. Käesoleva töö puhul on aktuaalne ettevõtte ülemineku kui õigusliku tagajärje sidumine edasilükkava tingimusega⁸², kus

⁸⁰ Vastavale seisukohale on asunud Riigikohus oma otsustes tsiviilasjades nr 3-2-1-80-02, RT III 2002, 27, 302; 3-2-1-108-02, RT III 2002, 27, 305 ja 3-2-1-29-04, RT III 2002, 10, 126. Nimetatud kaasused on kõik lahendatud 01. juulini 2002. a. kehtinud TsÜS'i järgi (tsiviilseadustiku üldosa seadus. 28. juuni 1994. a. – 01. juuli 2002. a. – RT I 1994, 53, 889; 2002, 53, 336). Hea usu põhimõtte kohta vt i. Kull. Hea usu põhimõtte lepinguõiguses ja selle kohaldamise kohtupraktikast. Riigikohus 2001. Lahendid ja kommentaarid, lk 1158 - 1170

⁸¹ Samas. Järgnevas käsitluses on viidatud kehtiva TsÜS'i sätetele, kuigi eelviidatud Riigikohtu lahendid on tehtud 01. juulini 2002. a. kehtinud TsÜS'i kohaldamisega. Käesoleva töö autor Riigikohtu vastava käsitlusega nõustuda ei saa, kuivõrd vastav lahendus tekitab vastuolusid TsÜS tehingu tühisuse süsteemiga. Autori hinnangul tuleb tehingu heade kommetega kooskõla hindamisel hinnata esmalt tehingu sisu vastavust objektiivselt headele kommetele, kui tehingu sisu on heade kommetega vastuolus, on tehing tühine TsÜS § 86 alusel ning puudub vajadus kontrollida TsÜS § 89, § 92, § 94, 96 - 97 olukordade esinemist. Kui tehingu sisu on heade kommetega kooskõlas, tuleb järgmise sammuna hinnata tehingu sõlmise ajendit – kas tehing on sõlmitud mõne TsÜS 89, § 92, § 94, 96 - 97 kirjeldatud olukorra mõjul. Kui kontrolli teisel tasandil on vastus jaatav, on tehing tühistatav (TsÜS § 90 lg 1). Autori vastav seisukoht põhineb asjaolul, et TsÜS § 89, § 92, § 94, 96 - 97 antud tehingu tühistamise alused seonduvad kõik tehingu sõlmimise ajendiga, mis lubab omakorda väita, et vastava ajendi puudumisel oleks tehing oma sisult kehtiv. Riigikohtu antud tõlgenduse korral jääks kehtima tehing, mis on sisult heade kommete vastane, kuid sõlmitud mõnes TsÜS § 89, § 92, § 94, 96 - 97 kirjeldatud olukorras ning mida ei ole jõutud tähtaegselt tühistada. Autor on seisukohal, et heade kommete vastas tehingu tühisuse alusena peab olema absoluutne ning heade kommete vastast tehingut ei tohiks saada “kehtivaks muuta” nt sunni kasutamisega ning sunni mõjul sõlmitud heade kommete vastase tehingu mitteõigeaegse tühistamisega. Kuivõrd toodud probleem ei kuulu käesoleva töö uurimisesemesse, siis sellel siinkohal enam pikemalt ei peatuta.

⁸² Siinkohal tuleb silmas pidada tingimusliku tehingu olemust – tingimuse saabumise osas peab valitsema ebamäärasus, ei ole teada, kas ta saabub või (TsÜS § 81, vt ka H. Köhler. Tsiviilseadustik. Üldosa, lk 209, ÄM 16). Seega juhul, kui pooltele on tegelikult teada, et vastav tingimus saabub, on tegemist paratamatu tingimusega ning loetakse, et tehing ise ei ole tingimuslik (TsÜS § 90). N.ö heade kommete piiripealne paratamatu tingimus on aktuaalne eelkõige pankrotimenetluses – tegemist võib olla teiste võlausaldajate teadliku kahjustumisega ning rakendub PankrS vastav regulatsioon.

vastavaks tingimuseks on olukord, kus ettevõtte vara vähenemine või kaotsimine on olulisel määral aktualiseerunud või pöördumatu. Selliste edasilükkavate tingimustena võidakse kokku leppida nt kohtuotsuse jõustumine asjas, kus rahuldamisele kuuluv nõue on ettevõtja jaoks olulise suurusega, pankroti menetluse algatamine, sundlikvideerimise kohtotsuse jõustumine jms.

Tehingu tingimuslikuna sõlmimise võimalus võib seadusest tulenevalt ka üldse puududa – nt ei saa olla asjaõigusleping kinnisasja üleandmiseks tingimuslik (AÕS § 120 lg 2, analoogiline on olukord ka Saksa õiguses⁸³), samuti võib olla välistatud kujundusõiguste tingimuslik teostamine⁸⁴ (Saksa õiguses BGB § 925).

Eelkirjeldatud näite puhul seisneb huvi tingimusliku tehingu kasutamiseks võimaldamaks kriisiolukorras äriühingust vara välja viia, misjärel kuulutatakse tõenäoliselt välja äriühingu pankrot. Samas on võimalik vastavad tehingud konstrueerida nii, et puudub PankrS tulenev õiguslik alus tagasivõitmiseks. Vastavad tehingud ei pruugi olla tehtud sooviga konkreetseid võlausaldajaid kahjustada. Ajal, millal tehing sõlmitakse, võib ettevõtja majandustegevus olla edukas ning arvestatavad varalised kohustused võlausaldajate ees üldse puududa. Käesoleva töö autor on siiski seisukohal, et kui konkreetse edasilükkava tingimuse sõnastus viitab oluliste makseraskuste või maksejõuetuse tekkimise situatsioonile, on tehingu ainus eesmärk juriidilisest isikust vara väljaviimine ning sellega asjaosalised vähemalt möönavad võlausaldajate kahjustamist. Esmalt tuleb kontrollida, kas vastav tehing on tühine või tühistatav mõne konkreetse seaduses sätestatud keelu rikkumise tõttu (nt isiku pankroti korral tunnistab kohus kehtetuks tehingu, mis on tehtud ühe aasta jooksul enne pankrotimenetluse algatamist, kui teine pool teadis või pidi teadma, et tehinguga kahjustatakse võlausaldajate huve, PankrS § 110 lg 1 p 2) ning vastava keelu puudumisel kontrollida, kas selline tehing tuleb lugeda heade kommetega vastuolus olevaks. Riigikohus on oma 24. mai 2001. a. otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-76-01⁸⁵ asunud seisukohale, et pankrotimenetluses mõne kahjustava tehingu puhul PankrS sätestatud tagasivõitmise aluste puudumine ei välista vastava tehingu tühisust heade kommetega vastuolu tõttu.

⁸³ H. Köhler. Tsiviilseadustik. Üldosa, lk 210, ÄM 18; kinnisasja üleandmise asjaõiguslepingu tingimuslikkuse keelu kohta vt ka P. Pärna, Asjaõigusseadus. Kkrotommenteeritud väljaanne, § 120 komm. 5, lk 240 – 241

⁸⁴ samas

⁸⁵ RT III 2001, 19, 204

Edasilükkava tingimusena võidakse sätestada ka karistusseadustiku⁸⁶ § 46 järgi sundlõpetamise kui juriidilise isiku karistuse otsuse tegemine või vastava otsuse jõustumine. Sundlõpetamine ei tähenda makseraskuseid või maksejõuetust, mistõttu vastava tehingu otsene eesmärk ei ole sugugi võlausaldajate kahjustamine. Vastava tehingu heade kommetega kooskõla küsimuse lahendamisel tuleb eelkõige silmas pidada sundlõpetamise kui karistuse eesmärki⁸⁷.

Ettevõtte tehingulise ülemineku spetsiifilise nõudena tuleb arvestada TLS § 6³ nõuet, mille järgi tuleb ettevõtte töötajaid teavitada ettevõtte üleminekust hiljemalt üks kuu enne ülemineku toimumist. Teavitamiskohustus hõlmab töötajate teavitamist vähemalt töölepingute ülemineku kavandatavast kuupäevast, tööandja vahetumise põhjustest, tööandja vahetumise õiguslikest, majanduslikest ja sotsiaalsetest tagajärgedest töötajatele ning töötajate suhtes kavandatavatest meetmetest (TLS § 6³ lg 1 p 1 – 4)⁸⁸. Kui ettevõtte üleminek toob kaasa töötajate olukorda mõjutavaid muudatusi, on ettevõtte üleandjal kohustus konsulteerida töötajate esindajatega eesmärgiga jõuda kavandatavate meetmete suhtes kokkuleppele (TLS § 6³ lg 3).

3.2 Tehingu täitmine

Ettevõtte ülemineku tehingu põhikohustuseks on ettevõtte üleandja kohustus anda ettevõtte omandajale üle ettevõtte kui tervikvara (VÕS § 180 lg 1). Õiguslikust aspektist tähendab see eelkõige ettevõtte koosseisu kuuluvate õiguste ja lepingute üleandmist, millega kaasneb kohustuste üleminek (VÕS § 182). Laiemas plaanis tähendab ettevõtte ülemineku tehing kui tervikliku majandusüksuse üleandmisele suunatud tehing lisaks ka eksisteerivate suhete ja vajaliku oskusteabe üleandmist⁸⁹.

Üleandmise kohustus puudutab ettevõtte koosseisu osasid, ettevõtte koosseisu määratlemisel on peatunud käesoleva töö 2. peatükis. Alljärgnevalt on käsitletud ettevõtte koosseisu osade ülemineku spetsiifikat kui ettevõtte ülemineku tehingu täitmisega seotud küsimust. Ettevõtte

⁸⁶ Karistusseadustik. 06. juuni 2001. a. – RT I 2001, 61, 364; 2004, 88, 600

⁸⁷ Selle kohta vt Sootak, J. Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. § 46 komm 2 ja 4, lk 149

⁸⁸ Vastav kord on ettenähtud direktiiviga 2001/23/EC (artikkel 7). Saksamaa kohta vt nt P. Bassenge und andere. Beck'sche Kurz-Kommentare Palandt Bürgerliches Gesetzbuch, § 613a, S 889

⁸⁹ vt ka R. Blanpain, O. Gerdjikov and others. International Encyclopaedia of Laws. Volume 13 Commercial and Economic Law. Supplement 14 Bulgaria, p 70

ülemineku tehingu puhul tuleb arvestada ka konkreetsele tehinguliigile (nt müügilepingule) kohalduva eriregulatsiooniga, millel on peatunud käesoleva peatüki 3. jaos.

3.2.1 Õiguste üleminek

VÕS § 182 lg 1 järgi kuulub ettevõtte koosseisu kuuluvate õiguste üleminekul kohaldamisele nõuete ülemineku kohta sätestatu ehk eelkõige VÕS § 164 – § 173.

Üheks olulisemaks õiguste ülemineku juhiks ettevõtte koosseisus on nõuete üleminek (nõuete loovutamine, VÕS § 164 lg 1) ning kuivõrd VÕS § 182 lg 1 ja § 174 järgi kohaldatakse nõuete ülemineku kohta sätestatut ka muude õiguste üleminekule, kui seadusest või vastava õiguse olemusest ei tulene teisiti, antakse alljärgnevalt ettevõtte koosseisu kuuluvate õiguste ülemineku käsitus nõuete ülemineku käsitluse näitel.

Nõude loovutamise näol on tegemist võlasuhtes võlausaldaja vahetumisega ehk lepingu kui mitmepoolse tehingu osapoolte vahetumisega. Nõude ülemineku eeldusena peab vastav nõue olema üleantav ning piisavalt määratletav (TsÜS § 6 lg 1, VÕS § 165). Nõude enda piisav määratletus seisneb võimaluses selgelt eristada, millise nõudega on tegemist, määratlemise aluseks võib olla nt õigussuhe, millest nõue tekib, nõude tekkimise aeg, subjektid, nõude liik ja ulatus. Ettevõtte üleminekul on aktuaalne ka nõuete määratlemine kriteeriumiga “ettevõttesse kuuluv”.

Nõuete loovutamise piirangud võivad tuleneda ka seadusest ja vastavast kokkuleppest. Õiguste, eriti nõudeõiguste, ülemineku iseloomulikuks jooneks on nende ülemineku sõltumatus võlgniku tahtest, kui võlausaldaja ja võlgnik ei ole otseselt kokku leppinud teisiti – reeglina ei ole nõuete üleminekuks võlgniku nõusolek vajalik. Kui võlausaldaja ja võlgnik on sõlminud kokkuleppe, millega võlausaldaja õigus nõuet vabalt võõrandada on piiratud, ei välista see vastava nõude käsutuse kehtivust – kohustustehingu rikkumine käsutustehingu kehtivust ei mõjuta (VÕS § 166 lg 2, TsÜS § 76). Võlausaldaja vastutab nõude loovutamist keelanud lepingulise kohustuse rikkumise eest võlgniku ees lepingulisel alusel (VÕS § 166 lg 3, TsÜS § 76 lg 2). Seadus välistab isikliku iseloomuga nõuete üleandmise (TsÜS § 6 lg 1) ja seltsinglastele üksteise suhtes kuuluvate seltsingulepingust tekkinud nõuete üleandmise,

välja arvatud seltsingu juhtimisest tulenevate kulutuste hüvitamise nõue ja nõue kasumile või likvideerimisel saadavale varale (VÕS § 588)⁹⁰.

Nõue ei pea selle ülemineku hetkeks olema veel tekkinud – VÕS § 165 järgi saab loovutada ka tulevikus tekkivaid ja tingimuslikke nõudeid, kui need on loovutamise hetkel piisavalt määratletavad. Määratletavuse nõue tuleneb TsÜS § 6 lg 3 sätestatud spetsialiteedi põhimõttest – et igat õigust eraldi üle anda, peab olema selge, mida üle antakse⁹¹. Tulevikus tekkiva nõude loovutamine on saksa õiguse järgi kehtiv üksnes juhul, kui loovutatud nõue tulevikus tõesti ka tekib⁹². Ka *common law* (USA föderaaltsand) tunnustab tulevikus tekkivate nõuet loovutamist ulatuses, milles need ka tegelikult tekivad⁹³. Saksa õigus eitab nõuete määratletust nn globaalsessiooni korral (loovutatakse teatud nõuete gruppi kuuluvad nõuded), kui loovutatavad nõuded on rahaliselt piiratud – globaalsessioon peaks siin hõlmama olemasolevate ja tulevaste nõuete pidevalt vahetuvat koosseisu⁹⁴ ning sellisel juhul määratletavusest rääkida ei saa. USA föderaalõigus tunnustab ka õiguste osalist loovutamist ning õiguse loovutamist erinevatele õigusjärglastele⁹⁵, VÕS dispositiivsust silmas pidades on see autori arvates võimalik ka Eesti õiguses, kui see ei ole otseselt vastuolus seadusega või vastava õiguse olemusega – nt on mõeldav, et rahalise nõude loovutamisel piiratakse loovutamise ulatus piirsumma kehtestamise kaudu (nõuete osaline loovutamine on otseselt tunnustatud – VÕS § 167 lg 5).

3.2.2 Kohustuste üleminek

Kohustuste üleminekut võib käsitleda ka ettevõtte ülemineku tagajärjena, kuid arvestades, et kohustused on ettevõtte koosseisu olulised osad, ettevõtte ülemineku kohustustehing võib hõlmata ka kohustusi ning et lepinguväliste kohustuste käsutamise võimalikkust ettevõtte ülemineku tehingu raames ei saa kehtiva õiguse järgi küll täielikult jaatada, kuid sellise lahenduse võimalikkus on siiski vaieldav, on kohustuste ülemineku käsitlus antud käesolevas jaotises, mitte ettevõtte ülemineku tehingu tagajärgi käsitlevas töö 4. peatükis.

⁹⁰ analoogiliselt saksa õigusega, P. Schlechtriem. Võlaõigus. Üldosa, lk 227, ÄM 578. Viidatud seltsingulepinguga nõuete küsimus ei ole ettevõtte tehingulise ülemineku juures aktuaalne, kuivõrd vastavad nõuded ei saa üldjuhul kuuluda ettevõtte koosseisu.

⁹¹ P. Schlechtriem. Võlaõigus. Üldosa, lk 225, ÄM 575

⁹² samas

⁹³ L. Y. Smith and others. Business Law. Uniform Commercial Code, p 270

⁹⁴ P. Schlechtriem. Võlaõigus. Üldosa, lk 226, ÄM 577

⁹⁵ L. Y. Smith and others. Business Law. Uniform Commercial Code, p 270-271

Praktikas on kohustuste ülemineku (inglise keeles *delegation of duties*, kohustust lõpetava puhul *novation* – Smith, p 289) peamisteks juhtumiteks üleantavasse varalisse kogumisse kuuluvate kohustuste ülemineku ja mingi asjaga seotud kohustuste ülevõtmine kõige laiemas tähenduses. Vastavateks juhtumiteks on nt ettevõtte ülemineku või laenu abil omandatud asja ja vastava laenu tasumise kohustuse üleandmine.

VÕS § 182 lg 2 järgi lähevad ettevõttesse kuuluvate asjade ja õiguste ülemineku omandajale üle kõik ettevõttega seotud kohustused⁹⁶. VÕS § 182 lg 1 analoogilist viidet kohustuste ülevõtmise sätetele (VÕS § 175 – 177) siinkohal ei ole. Kohustuste ülemineku ettevõtte üleminekul erineb oluliselt kohustusest vabastava võla (kohustuse) ülevõtmise üldisest korrast – kohustuse üleminekuks ei ole ettevõtte üleminekul vajalik võlausaldaja nõusolek (VÕS § 182 lg 2), kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Kuna puudub viide kohustuste ülemineku üldsätetele, tuleb VÕS § 182 lg 1 käsitleda erinormina VÕS § 175 lg 2 suhtes, mis näeb kohustuse ülemineku kohustusliku tingimusena ette võlausaldaja nõusoleku. Sõltumatus võlausaldaja nõusolekust viitab üheselt ettevõtte ülemineku kui õigusjärgluse vormile – õiguseelneja lepingupartnerite ja võlausaldajate tahe ei ole siin määrav. Tegemist on põhimõttelise otsustusega, mis sisuliselt määrab ettevõtte ülemineku regulatsiooni mõttekuse – võlausaldaja nõusolekuta ei ole ettevõtte ülemineku praktikas tegelikult teostatav. Kui siin oleks võlausaldaja nõusolek vajalik, siis võib konkreetsel juhul mõne üksiku võlausaldaja mittenoustumine kohustuse ülekandmiseks välistada ettevõtte ülemineku teostatavuse ja majandusliku mõttekuse.

Ettevõtte ülemineku regulatsiooni valguses on problemaatiline ettevõttesse kuuluvate kohustuste tehinguline käsutamine ettevõtte ülemineku raames. VÕS § 182 lg 2 annab seadusest tuleneva aluse kohustuste üleminekuks ning ei räägi midagi vastavate kohustuste tehingulisest käsutamisest. Ettevõttesse kuuluvate kohustuste juures eristuvad muudest kohustustest siiski lepingulised kohustused – VÕS § 182 lg 1 järgi antakse lepingud üle lepingute ülevõtmise sätete järgi, millest tulenevalt lepinguliste kohustuste puhul on nende käsutamine siiski võimalik. Alljärgnev kohustuste käsutamise võimalikkuse käsitus puudutab sellest tulenevalt üksnes lepinguväliseid kohustusi.

⁹⁶ Analoogiline on olukord ka Austria õiguses, vt W. F. Schmitz, *Due Diligence for Corporate Acquisitions*, p 38-43 ja Bulgaaria õiguses vt R. Blanpain, O. Gerdjikov and others. *International Encyclopaedia of Laws. Volume 13 Commercial and Economic Law. Supplement 14 Bulgaria*.

Kohustuste tehingulise käsutamise võimalikkuse tunnustatud eelduseks on käsutatava õiguse suhtes kohustatud isiku vastav nõusolek (VÕS § 175 lg 1 ja lg 2). Kohustuste üleminek ettevõtte koosseisus on aga kohustuste ülemineku selgeks erijuhtumiks, ettevõtte ülemineku regulatsioon kehtestab siin kohustuste üleminekuks seadusjärgse, mitte tehingulise, aluse ning võlausaldaja nõusolekut ei nõua (VÕS § 182 lg 2).

Küsimus lepinguväliste kohustuste käsutamise võimalikkusest ettevõtte ülemineku raames ei ole pelgalt teoreetiline – tehingulise käsutamisega kaasneb võimalus tehingus esinevate puuete ilmnemiseks ning küsimus vastavate puuete mõjust tehingu kehtivusele, samuti tehingu tõlgendamise ning lepinguliste õiguskaitsevahendite kohaldamise probleematika.

Probleemi näitlikustamiseks tuleks vaadelda olukorda, kus kaks isikut sõlmivad ettevõtte koosseisu kuuluvate õiguste loovutamise ning lepingute ülevõtmise lepingu, kusjuures lepingute ülevõtmisel saadakse ka teiste lepingupoolte nõusolekud lepingute üleminekuks (pooled on täitnud nõuete loovutamise ja lepingute ülevõtmise üldregulatsioonide nõuded) – VÕS § 182 lg 2 alusel lähevad siin õiguste ja lepingutega kaasa ka kohustused, õiguste ja lepingute üleandja lepinguline vastutus ja lepingu eseme kohta antud kinnitused aga lepinguvälistele kohustustele ei laiene. Seega on äärmiselt küsitav, kes tehinguliselt õigused ja lepingud ülevõtnud isik saab kohaldada lepingust tulenevaid õiguskaitsevahendeid seoses mõne ületulnud lepinguvälise kohustusega (nt väites, et ta ei soovinud üldse vastavate kohustuste ületulemist või kohustuste maht ja koosseis ei vasta temal tehingu sõlmimisel olnud ettekujutusele). Kuivõrd õiguste ja lepingute üleandja ei ole sõlminud omandajaga kohustustehingut ettevõtte kuulumate lepinguväliste kohustuste suhtes, ei saa ta kohustustehingut ka rikkuda ning kohustustehingus kokkulepitud või selle rikkumise korral kohaldatavad õiguskaitsevahendid ei ole kohaldatavad. Samas kui lepingu esemeks oleks olnud kõik ettevõttesse kuuluvad õigused ja kohustused, hõlmaks käsutusele eelnev kohustustehing ka ettevõttesse kuuluvaid kohustusi ning ettevõttesse kuuluvate lepinguväliste kohustustega seotud ettevõtte müügilepingu rikkumisel saab kohaldada lepingurikkumisega kaasnevaid õiguskaitsevahendeid (s.h mittesüülist vastutust, VÕS § 103 lg 1).

On mõeldav ka olukord, kus isikud on kokku leppinud ettevõtte üleminekus ning määratlenud kohustustehingus käsutused nii õiguste, lepingute kui kohustuste jaoks, kohustuste käsutamise hetkel aga on käsutaja teovõime muutunud piiratuks, TsÜS § 11 lg 3 p 1 järgi võiks aga õiguste käsutus kehtida (s.o piiratud teovõimega isiku tehing, mille isik

on teinud seadusliku esindaja eelneva nõusolekuta või hilisema heakskiiduta, kehtib, kui tehingust ei teki isikule otseseid tsiviilkohustusi)⁹⁷.

Kirjeldatud olukorrad on mõneti sarnased pärimisele – juhul, kui on kehtiv testament, toimub pärimine testamendi alusel, kui kehtivat testamenti aga pole, siis seaduse alusel (pärimisseaduse § 9 lg 2, edaspidi Päs)⁹⁸. Samas võivad nii pärija isik kui pärandiosa suurus olla testamendis samased seadusjärgse pärija isiku ja tema pärandiosa suurusega. Kohustuste üleminek on võimalik siin seega nii käsutusega kui seaduse alusel.

Eeltoodu põhjal juhul, kui ettevõtte üleminekul jaatada lepinguväliste kohustuste käsutamise võimalikkust, saaks ettevõtte omandaja kohaldada ettevõtte üleandja suhtes nt müügilepingu regulatsioonis ettenähtud õiguskaitsevahendeid juhul, kui mõni ettevõtte koosseisu kuuluv lepinguväline kohustus ei vasta müügilepingus kokkulepitule või vastava konkreetse kohustuse kohta ei ole müügilepingus midagi sätestatud (s.o ostja ei ole teadlik vastava kohustuse olemasolust). Kui ettevõtte üleminekul lepinguväliste kohustuste käsutamise võimalikkust eitada, on ettevõtte ostja aspektist ettevõtte müügilepingus äärmiselt oluline sätestada kõikehõlmavalt müüja kinnitused ettevõtte koosseisu kuuluvate kohustuste kohta. Kui mõni tekkida võib probleem ei ole ühegi müüja antud kinnitusega hõlmatud, ei saa vastava probleemi ilmnedes rakendada lepingurikkumise korral rakendamisele kuuluvaid õiguskaitsevahendeid.

Ettevõttese kuuluvate õiguste ja lepingute ülemineku tehingu laiendava tõlgendamisega võiks üritada väita, et lepingute suhtes kokkulepitu laieneb ka automaatselt lepinguväliste kohustustele, kuivõrd seadus “teeb kohustused” lepingu osaks. Käesoleva töö autor on siiski seisukohal, et selline lahendus võib ettevõtte ülemineku tehingu poolte tahet mõneti moonutada ning tõlgendamisega nii kaugemale minemine oleks põhjendatud võib olla mõnes konkreetses kaasuses, kus asjaolud kogumis seda õigustaks (nt kõikide huvide osapoole kaitse, mingid indikatsioonid poolte tahtest selliseks tehinguks vms).

Tuleb möönda, et seadus ei sisalda õiguslikku alust, mille alusel saaks otse väita, et ettevõtte ülemineku käigus saab lepinguväliseid kohustusi sõltumata võlausaldaja nõusolekust

⁹⁷ Siin on muidugi omaette küsimus TsÜS § 11 lg 3 p 1 tõlgendamine – kas normi eesmärk on kaitsta piiratud teovõimega isikut kitsalt tehinguliste kohustuste võtmise eest või laiemalt kohustuste eest, mis tekivad seetõttu, et tehinguga, mis on tehtud seadusliku esindaja eelneva nõusolekuta või hilisema heakskiiduta, täidetakse seaduses esinev koosseis (antud juhul VÕS § 182 lg 2), mis toob seaduse alusel isikule kaasa täiendavaid kohustusi.

⁹⁸ Pärimisseadus. 15. mai 1996. a. - RT I 1996, 38, 752; 2002, 53, 336

käsitada. Kui ettevõtte ülemineku tehingu pooled on ülemineku kohustustehingus käsituses kokku leppinud ning vastav käsituse aeg ühtib kokkuleppe järgi õiguste ja lepingute käsitamisega, võiks kõne alla tulla VÕS § 182 lg 2 laiendav tõlgendamine selliselt, et lepinguvälised kohustused saavad koos õiguste ja lepingutega ka käsitatud, kuid käesoleva töö autor jääb siiski varasemalt väljendatud seisukoha juurde, mille järgi on selline tõlgendus siiski mõneti “vägivaldne”. Seega on autor siiski seisukohal, et lepinguväliste kohustuste käsitamine ettevõtte ülemineku tehingu raames ei ole hetkel võimalik ning lepinguväliste kohustuste ülemineku ainsaks aluseks on seadus.

Samas ei näe käesoleva töö autor ettevõtte üleminekul kohustuste käsitamise võimalikkusega kaasneda võivaid negatiivseid tagajärgi, eriti arvestades, et lepinguliste kohustuste käsitamine on tulenevalt VÕS § 182 lg 1 võimalik. Võlausaldajate huvid, mida VÕS § 182 lg 2 eelkõige kaitsma peab, on kaitstud – kui kohustuste käsitamisel esineb mingi puue või muu probleem, siis VÕS § 182 lg 2 sätestatud eelduste olemasolul lähevad kohustused ettevõttesse kuuluvate õiguste ja lepingutega siiski kaasa.

Eeltoodu põhjal on käesoleva töö autor seisukohal, et ettevõtte tehingulise ülemineku regulatsiooni tuleks täiendada lepinguväliste kohustuste käsitamist võimaldava sättega. Ilmselt on siin vältimatu VÕS § 182 lg 1 täiendamine kohustuste ülevõtmisel viitega kohustuste ülemineku üldregulatsioonile (VÕS § 182 lg 2 2. lauses sätestatud võlausaldaja nõusoleku mittevajamine oleks siin erinormiks analoogiliselt lepingute ülemineku korrale) ja VÕS 182 lg 2 osaline muutmine, mille järgi juhul, kui kohustusi ei ole üle antud, lähevad need üle seaduse alusel asjade ja õiguste üleminekulga⁹⁹.

Ettevõtte tehingulisel üleminekul tuleb arvestada ka maksukohustuste üleminekulga – MKS § 31, § 35 ja § 37 järgi lähevad õigusjärglasele üle maksumaksja kohustus tasuda maksusumma (maksukohustus), maksu kinnipidaja kohustus pidada kinni ja tasuda kinnipeetud maksusumma (kinnipidamiskohustus), kolmanda isiku kohustus tasuda maksumaksja või maksu kinnipidaja maksuvõlg (vastutuskohustus), maksukohustustase kohustus tasuda intress või asendustäitmise kulud (kõrvalkohustus). Maksukohustuste ülemineku juures on oluline silmas pidada, et maksukohustused ei lähe üle mitte ainult ettevõtte omandi, vaid ka ettevõtte valduse üleminekul (MKS § 37).

⁹⁹ Siinkohal on oluline, et vastav tagajärg laienuks kõikidele kohustustele, kuivõrd ei saa välistada, et ettevõtte ülemineku tehingu pooled üritavad välistada ka mõne lepingulise kohustuse üleminekut.

Ettevõttega seotud maksukohustustena konkreetsete maksude järgi saab käsitleda ettevõtte töötajatega seotud tulumaksu kinnipidamise ja tasumise ning sotsiaalmaksu maksmise kohustust ning nendega seotud kõrvalkohustusi. Kuivõrd käibemaksuga maksustatav käive (vt käibemaksuseaduse¹⁰⁰ § 1) tekib ettevõtluse tulemusena ning ettevõtja saab tegutseda vaid läbi ettevõtte, on ka käibemaksu tasumise kohustus käsitletav ettevõttega seotud maksukohustusena. Ettevõttega seotud maksudeks tuleb lugeda ka aktsiisimaksud¹⁰¹.

Kohustuste ülemineku tagajärgi on käsitletud käesoleva peatüki 4. jaos 2. jaotises.

3.2.3 Lepingute üleminek

3.2.3.1 Lepingute ülemineku kord

VÕS § 182 lg 1 järgi antakse lepingud üle lepingute ülevõtmise sätete järgi. Vastavaid ülemineku sätteid VÕS sisuliselt ei anna, ainsaks asjakohaseks paragrahviks on VÕS § 179, mille järgi võib lepingupool anda oma lepingust tulenevad õigused ja kohustused üle kolmandale isikule temaga sõlmitud lepingu alusel, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. VÕS § 182 lg 1 lepinguid käsitleva osa tegelikuks mõtteks on ilmselt üksnes viide VÕS § 179 lg 2 ja lg 3, et rõhutada kõikide lepingust tulenevate õiguste ja kohustuste üleminekut ning reguleerida VÕS § 179 lg 3 edasiviite kaudu lepingu ülemineku mõju lepinguga seotud tagatistele ja vastuväidetele.

Lepingute ülemineku osas on problemaatiline küsimus üürilepingute ja rendilepingute lõpetamise õigusest ettevõtte üleminekul ettevõtte omandaja poolt. VÕS § 323 lg 1 järgi võib üürilepingust tulenevate õiguste ja kohustuste üleminekul uuele üürileandjale üüritud asja võõrandamise või koormamise tõttu uus üürileandja üürilepingu kolme kuu jooksul VÕS §-s 312 sätestatud ülesütlemistähtaega järgides üles öelda, kui lepingut ei või varem lõpetada. Rendilepingutele laieneb VÕS § 323 lg 1 läbi VÕS § 341. Käesoleva töö autor jääb eelpool väljendatud seisukohtade juurde ning peab ettevõtte üleandja võlgnike ja võlausaldajate usalduse kaitse vajadust silmas pidades õigeks üldreeglina kõikide ettevõttega majanduslikult seotud lepingute ülemineku õigusjärglasele. Kuivõrd ettevõtte üleminekut

¹⁰⁰ Käibemaksuseadus. 10. detsember 2003. a. – RT I 2003, 82, 554; 2004, 89, 603

¹⁰¹ Kehtivas õiguses on reguleeritud alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja pakendiaktsiisid. Alkoholi-, tubaka- ja kütuseaktsiisi seadus. 04. detsember 2002. a. - RT I 2003, 2, 17; 2004, 84, 569. Pakendiaktsiisi seadus 19. detsember 1996. a. – RT I 1997, 5/6, 31, 2004, 89, 611. Alates 01. jaanuarist 2003. a. ei eksisteeri enam mootorsõidukiaktsiisi, vt raskeveokimaksu seaduse (18. oktoober 200. a. – RT I 2000, 81, 515; 2003, 88, 591) § 12.

tuleks käsitleda nn *quasi*-universaalõigusjärglusena, on autor seisukohal, et ettevõtte üleminekul ei tohiks ettevõtte omandajal VÕS § 323 lg 1 sätestatud ülesütlemisõigust olla. VÕS § 323 lg 1 eesmärk on reguleerida eelkõige kitsalt üüritud asja võõrandamise või koormamise olukordi, vastava asja omaniku vahetumine ettevõtte ülemineku käigus on aga ettevõtte üleminekuga n.ö kaasnev nähtus, mitte võõrandamistehingu eesmärk. Autor mõonab, et vastav seisukoht on vaieldav. Juhul, kui vastavat seisukohta siiski toetada, oleks mõistlik VÕS § 323 lg 1 selguse huvides vastavalt täiendada.

Töölepingute osas sätestab TLS § 6¹ üheselt, et tööandja vahetumine ei tohi olla töölepingute lõpetamise aluseks.

3.2.3.2 Lepingu üleminekuga seotud täitmise huvi kaotus

Mõneti problemaatiline on küsimus lepingute üleminekust ettevõtte üleminekul, mis on ettevõttega küll majanduslikult seotud, kuid mille üleminekul kaotaksid lepingute teised pooled edasise täitmise suhtes huvi¹⁰². Ettevõtte kaudu osutatavad teenused võivad omada loomingulist ja seeläbi sageli ka isiklikku aspekti, selliste ettevõtete näidetena võib tuua maalikunstniku, skulptori, keraamiku vms töökoda, konkreetsete kaasuste puhul võib tulla kõne alla ka sepikoda, arhitektibüroo. Juhul, kui vastav ettevõtte kuulub füüsilisele isikule, on sageli tõenäoline, et vastavate ettevõtjatega on tellija sõlminud lepingu just vastava ettevõtja isiklike omaduste tõttu ning kui soovitud isik enam tellitud tööd ei tee, kaotab tellija eeldatavasti täitmise vastu huvi. Kui ettevõtjaks oleks juriidiline isik, on tellija kui võlausaldaja huvide kaitsmise vajadus mõneti küsitavam – juriidilise isikuga lepingu sõlminud isik ei saa enamasti väita, et ta sõlmis vastava lepingu üksnes seetõttu, et tema tellimuse täidaks konkreetne füüsiline isik, kes on vastava juriidilise isikuga sõlminud töö-, töövõtu- või muu teenuse osutamise lepingu. Samas juhul, kui lepingu sõlmimise asjaolud või sisu võimaldavad väita, et tellija huvi püsimise eelduseks on siiski konkreetse füüsilise isiku poolt tellimuse täitmine juriidilise isiku nimel, siis peavad vastava tellija huvid saama kaitstud samal määral füüsilisest isikust ettevõtjaga lepingu sõlminud tellija õigustega. Probleemi tekkimine juriidiliste isikute puhul eeldab aga mõningast kõrvalekaldumist ettevõtte terviklikust üleminekust – ettevõtte terviklikul üleminekul peaks ettevõtte

¹⁰² Alljärgnev käsitlus on laiendatav ka lepinguväliste õigustele ja kohustustele, mille üleminekuga võib samuti kaasneda vastavalt kas võlgniku või võlausaldaja huvi kaotus täitmise vastu. Vt selle kohta ka M. Tamme. Ettevõtte tehingulise ülemineku mõningaid aspekte, *Juridica* 2003, nr 6, lk 401 - 402

koosseisus ettevõtte omandajale üle minema ka konkreetse füüsilise isikuga sõlmitud töö, töövõtu- või muu teenuse osutamise leping, mille teine pool peaks tellija tellimuse isiklikult täitma. Võlausaldaja huvikaotus lepingu täitmise vastu juhul, kui lepingu teiseks pooleks on juriidiline isik, eeldaks seega kahe tingimuse koosesinemist: võlausaldaja ja juriidilise isiku vahel sõlmitud leping läheb üle ning vastavat lepingut juriidilise isiku nimel faktiliselt täitva füüsilise isiku leping ettevõtte omandajale üle ei lähe.

Huvi kaotusega seotud ettevõtte ülemineku problemaatikat silmas pidades tuleb viidata ka ettevõtetele, mille tegevuse oluliseks aluseks on usaldussuhe osutatava teenuse tarbijaga – nt advokaadibüroo või arstikabinet. Siin on vastavalt klient või patsient reeglina sõlminud lepingu just konkreetset lepingut täitvat isikut või isikuid silmas pidades ning ettevõtte ülemineku olukorras ta mitte ei soovi üksnes lepingut lõpetada, vaid soovib reeglina välistada, et ilma tema nõusolekuta ettevõtte omandaja üldse saaks teada vastava kliendi või patsiendisuhte olemasolust¹⁰³.

Seadus kirjeldatud lepingute üleminekul ettevõtte koosseisus erisusi ette ei näe. Kui lähtuda ettevõtte üleminekust kui selgest õigusjärgluse juhust, mis on analoogiline äriühingu jagunemisele ja seega pigem sarnasem universaal – kui singulaarõigusjärglusele, ei oleks mingite erilahenduste olemasolu iseenesest üldse vajalik. Ka äriühingu jagunemise korral puuduvad lepingupartneril igasugused võimalused mõjutada seda, millisele äriühingule temaga sõlmitud leping jääb või üle läheb. Siiski tuleb möönda, et probleem on ettevõtte ülemineku puhul teravam kui äriühingute osas – teenuste isiklik ja loominguiline aspekt seonduvad ikkagi eelkõige füüsiliste isikutega, äriühingute osutatavad teenused ja võõrandatavad kaubad saavad enamasti olla põhimõtteliselt analoogilised ning võlausaldajate huve vastavaid teenuseid osutava või kaupu võõrandava äriühingu vahetumine üldjuhul ei kahjusta.

Seega tuleks kaaluda, kas õiguste ja kohustuste, mille üleminekul kaotab võlgnik või võlausaldaja nende täitmise vastu huvi, kuulumisest ettevõtte koosseisu ning üleminekul ettevõtte koosseisus tuleks kehtestada eriregulatsioon või mitte. Nt USA föderaalõiguses on mitteüleantavate õiguste osas tunnustatud ka võlausaldaja riski oluliselt tõstva või võlausaldaja seisundit muul moel oluliselt halvendava õiguse loovutamise tühisust¹⁰⁴.

¹⁰³ Vt selle kohta ka käesoleva töö 2. peatüki 2. jagu.

¹⁰⁴ L. Y. Smith and others. Business Law. Uniform Commercial Code, p 271.

Kui erilahenduse vajalikkust jaatada, võiks kaaluda alljärgnevalt käsitletavaid lahendusi. Kehtiv õigus tunnustab isikliku iseloomuga õiguste ja kohustuste instituuti, mis võiks esmapilgul ka siin pidepunkti anda – õiguste ja kohustuste üleminek ettevõtte ülemineku käigus eeldab, et vastavad õigused ja kohustused peavad olema üleantavad ehk tsiviilõigusliku käibe võimelised, isikliku iseloomuga õigused ja kohustused seda ei ole¹⁰⁵. Siiski tuleb arvestada, et õiguste ja kohustuste ring, mille kohustatud subjekti vahetumisel kaotab võlausaldaja täitmise vastu huvi, ei kattu isikliku iseloomuga õiguste ja kohustuste ringiga. Nimelt kuuluvad õigused ja kohustused ettevõtte koosseisu, kui nad on ettevõtte moodustavate õiguste ja kohustustega majanduslikult seotud, isikliku iseloomuga õiguste ja kohustuste sisus ettevõttega analoogilist majanduslikku mõõdet aga reeglina ei esine (nt mittevaralise kahju hüvitamise kohustus, ülalpidamiskohustused jms).

Isikliku iseloomuga õiguste ja kohustuste instituudi põhimõtted võiksid siiski olla sobiva lahenduse aluseks ka eelkirjeldatud ettevõtte üleminekuga seonduva probleemi lahendamisel – analoogia põhjal võiks väita, et ettevõttesse kuuluva kohustuse või lepingu üleminek ei ole võimalik, kui vastava kohustuse või lepingu üleminekuga kaasneks võlausaldaja huvi kaotus nimetatud kohustuse või lepingu täitmise vastu. Huvi kaotuse tuvastamine ise oleks aga eelkõige fakti küsimus ning selle esinemise tõendamise koormis peaks vaidluse korral lasuma võlausaldajal, kes soovib huvi kaotusele tugineda. Selline lahendus võimaldaks võlausaldaja huvide ja õiguste kaitset sõltumata sellest, kas ettevõtte üleandja oli füüsiline või juriidiline isik, mõneti võib erineda üksnes tõendamiskoormise n.ö raskus (juriidilisest isikust ettevõtja puhul tuleks reeglina siiski eeldada, et tal lasuva kohustuse või lepingu üleminek võlausaldaja täitmise huvi kaotust kaasa ei too¹⁰⁶).

Viimati kirjeldatud lahendus tõstatab ettevõtte üleandja aspektist küsimuse, kas ettevõtte üleminek võiks olla lepingu erakorralise ülesütleamise aluseks juhul, kui vastav leping kuulus küll üleläänud ettevõtte koosseisu, kuid ettevõttega koos siiski üle ei läinud. Välistada ei saa, et ettevõttega koos andis ettevõtte üleandja üle ka lepingu täitmiseks vajalikud vahendid ja õigused. Kui siin asuda seisukohale, et mitteüleläänud lepingut peab ja tuleb igal juhul täita ning ettevõtte üleminek selle täitmisele mingisugust mõju ei avalda, võib tekkida olukord, kus paljude füüsilisest isikust ettevõtjate ettevõtte ülemineku faktiline teostatavus võib osutuda äärmiselt küsitavaks - ettevõtte üleminek võiks siin üleandjale kaasa tuua äärmiselt

¹⁰⁵ Kõige selgemini avaldub see isikliku iseloomuga õiguse või kohustuse lõppemisel – nende lõppemise aluseks on ka vastava õiguse või kohustuse füüsilisest isikust kandja surm (VÕS § 186 p 7 ja p 8).

¹⁰⁶ Vastava üldpõhimõtte kohaldamisel tuleb loomulikult omakorda arvestada konkreetset tegevusala ning kohustuste sisu.

rasked majanduslikud tagajärjed, kui ettevõtte koosseisus mitteüleläänud lepingu teine pool lepingu täitmise või lõpetamise suhtes mõistliku kompromissi saavutada ei soovi ning rakendab lepingu mittetäitmise korral õiguskaitsevahendeid. Siinkohal on üks teravamaid ettevõtte ülemineku regulatsiooni aluspõhimõtete põrkumiskohti – ühelt poolt peaks regulatsioon tagama ettevõtte ülemineku lihtsuse ning teiselt poolt võlausaldaja huvide kaitse.

Võlausaldajate huvide kaitsmise aspekt tõstatab lisaks eelkirjeldatule veel omakorda kaks aspekti – lepingu üleminek ettevõtte koosseisu tooks kaasa võlausaldaja huvi kaotuse täitmise vastu, vastava lepingu jäämine ettevõtte üleandjale aga võib luua olukorra, kus leping jääb reaalselt täitmata ning tekivad kahju ulatuslikult hüvitamata, kuivõrd ettevõttega koos on üle antud ka põhiline vara, mille arvelt lepingu täitmine või kahju hüvitamine oleks saanud toimuda.

Võlausaldajate kaitse aspekt ning teisest küljest ettevõtte ülemineku lihtsuse tagamine koostoimes näitavad selgelt, et eelkirjeldatud probleemi lahendus ei saa piirduda üksnes klausliga, et lepingud, mille üleminekul kaotaks võlausaldaja nende täitmise vastu huvi, ettevõtte üleminekul üle ei lähe. Ettevõtte üleandjale peaks olema tagatud vastavate lepingute ja kohustuste erakorralise lõpetamise võimalus. Vastava lõpetamise võimaluse loomisel tuleb aga võlausaldajate jaoks tagada oodatud täitmise asendusena õiguskaitsevahendite, eelkõige kahju hüvitamise nõude, tulemusliku kohaldamise võimalus. Vastava kahju hüvitamise kohustuse reaalne tagatus ja täidetavus määral, nagu see oleks ilma ettevõtte üleminekuta, oleks saavutatav ettevõtte üleandja ja omandaja solidaarvastutusega vastava kahju hüvitamise kohustuse täitmise eest.

Eelkirjeldatud lahendus tugineb seega järgmisele loogilisele rajale – ettevõtte üleandja ja omandaja eeldavad, et ettevõttega koos lähevad üle kõik ettevõttesse kuulunud õigused ja kohustused. Juhul, kui erandina mõni kohustus üle ei lähe, peavad nii ettevõtte üleandja kui omandaja arvestama, kuidas on tagatud vastava kohustuse täitmine. Kui kohustust ei täideta, siis saab võlausaldaja kohaldada õiguskaitsevahendeid, peamiseks vahendiks on siin eelkõige kahju hüvitamine. Ettevõtte omandaja peab arvestama, et kui ettevõtte koosseisus mõni kohustus siiski üle ei tulnud, on ta säästnud vastava kohustuse väärtuse võrreldes olukorraga, kus see kohustus oleks üle tulnud. Vastava säästetu arvelt saab ta hüvitada kohustuse võimalikust mittetäitmisest tingitud kahju. Ettevõtte üleandja ja omandaja solidaarvastutus on vajalik, et tagada võlausaldajale tekkinud kahju reaalne hüvitamine.

Solidaarvõlglaste omavahelises suhtes võiks kohustatud isikuks eelduslikult olla siiski ettevõtte üleandja – ainult temal on võlausaldajaga reaalne võimalus mingi kompromissini jõuda või kohustus täita. Samuti saavad ettevõtte üleandja ja omandaja ettevõtte ülemineku lepingus kokku leppida omavahelise kompenseerimise mehhanismi või ostuhinna muutumise vastavalt mitteületlevate kohustuste väärtusele. Lepingute erakorralise ülesütlemise õigus peaks ettevõtte üleandjal olema, et tagada talle õiguspärase käitumise võimalus olukorras, kui ta soovib ettevõtet üle anda, kuid kohustuse või lepingu, mille üleminekul võlausaldaja kaotab huvi selle täitmise vastu, võlausaldaja vastavat kohustuse või lepinguga kaasnevat täitmise probleemi mõistlikult lahendada ei soovi (nt võtta vastu ennetähtaegset täitmist, täitmise asendamist, sõlmida kompromisslepingut vms).

Ühe alternatiivse lahendusena võlausaldajate huvide kaitsmisel olukorra vastu, kus ettevõtte üleminek tooks kaasa nende huvi kaotuse ettevõtte koosseisu kuuluva lepingu suhtes, võiks ilma regulatsiooni muutmata käsitleda lepingu rikkumisena situatsiooni, kus ettevõtte üleandja, kes pidi lepingu täitma isiklikult, on tekitanud oma tegevusega võimatuse lepingut isiklikult täita (on vastavad kohustused üle andnud) – sellises olukorras oleks võlausaldajal võimalik lepingust taganeda (VÕS § 116 lg 1, lg 2 p 1, p 2 ja p 3) ning kohaldada lepingu rikkumisele vastavaid õiguskaitsevahendeid (VÕS § 101 lg 1). Ettevõtte üleandja saaks lepingu rikkumist vältida, võttes võlausaldajalt eelnevalt kirjaliku nõusoleku selle kohta, et vastavad kohustused üle ei lähe (VÕS § 182 lg 3). Toodud lahendus on mõistetavalt problemaatiline, kuivõrd käsitleb lepingu rikkumisena ettevõtte üleandmist, mida seadus lepingupoolte erikokkulepete puudumisel loeb õiguspäraseks käitumiseks.

Autor on seisukohal, et mõningate ettevõtte liikide osas on eriregulatsioon vältimatult vajalik – eelkõige arstikabinettide ning advokaadibüroode puhul, kus lisaks täitmise huvi kaotusele tuleb arvestada, et ettevõtte tegevuse käigus saadud patsiente ja kliente puudutav informatsioon on kaitstud seadusega ning seda ka vastavalt arstide või advokaatide omavahelistes suhetes. Põhjendatud võib olla Saksa kohtupraktikas lahendus, mille järgi on nt patsiente puudutava informatsiooni üleminekuks ettevõtte ülemineku käigus vajalik patsiendi sõnaselge nõusolek¹⁰⁷.

¹⁰⁷ Vt selle kohta ka käesoleva töö 2. peatüki 2. jagu.

3.2.3.3 Mitme ettevõttega seotud lepingud

Ettevõtte üleminekul on problemaatiline ka olukord, kus ettevõtte tegevusega seondub leping, mis seondub samaaegselt ka samale ettevõtjale kuuluvate teiste ettevõtete tegevusega. Sellises olukorras võivad lepinguliste õiguste ja kohustuste mahu muutumine või lepingu osapoolte arvu muutmine olla vältimatud – nt hooldusleping, mille alusel hooldatakse ettevõtjale kuuluva kolmest autotöökojast koosneva autotöökodade-keeti iga töökoja seadmeid. Kõige rohkem seadmeid sisaldava töökoja võõrandamisel ettevõttena tekib olukord, kus lepingu täitmine samas mahus on võimalik üksnes juhul, kui jätkatakse nii ettevõtte üleandjale kui ettevõtte omandajale kuuluvate seadmete hooldamist, mis omakorda tähendaks, et lepingusse peaks astuma kolmas osapool. Seadus sellise olukorra lahendamist ei võimalda, kuivõrd kõikide osapoolte õigused ja kohustused saavad siin mõjutatud ning iga osapool peaks ise saama määrata, kas ja millistel tingimustel ta lepingu jätkamist soovib. Seega on ettevõtja erinevaid ettevõtteid hõlmavate ühtsete lepingute olemasolul vältimatu lepingu teise poolega ettevõtte üleminekule eelnevalt kompromisslahenduse kooskõlastamine, vastasel juhul võib ettevõtte üleandja panna toime lepingu rikkumise, kuivõrd ta kavatseb tahtlikult ja teadlikult tekitada olukorda, kus lepingu täitmine on senisel kujul võimatu.

3.2.3.4 Töölepingute üleminek

Praktikas on ettevõtte ülemineku problemaatika kõige teravamalt tõusetunud just seoses töölepingute üleminekuga. Just töölepingute ülemineku ning töötajate kaitse küsimused on leidnud korduvalt käsitlemist ka Euroopa Kohtu praktikas. Töölepingu kui isikliku iseloomuga lepingu¹⁰⁸ ülemineku aluseks ettevõtte ülemineku käigus on VÕS § 182 lg 2 ja TLS § 6 lg 1 p 3.

Töölepingu mõiste VÕS § 182 lg 2 tähenduses hõlmab ka kollektiivlepingut - KLS¹⁰⁹ § 11 lg 4 järgi ettevõtte või selle organisatsiooniliselt iseseisva osa üleminekul ühelt isikult teisele läheb kollektiivleping üle ettevõtte omandajale¹¹⁰. Samale seisukohale on sätte varasema

¹⁰⁸ Töölepingu isiklikule iseloomule viitab selgelt asjaolu, et töölepingu võib töötaja sõlmida vaid isiklikult, samuti see, et tööleping lõpetatakse töötaja surma korral (TLS § 29, § 115).

¹⁰⁹ Kollektiivlepingu seadus. 11. aprill 1993. a. – RT I 1993, 20, 353; 2002, 61, 375

¹¹⁰ vt selle kohta ka Orgo, I.-M. jt, Tööõigus. Loenguid, lk 86

redaktsiooni suhtes asunud ka Tartu Ringkonnakohus oma 22. juuni 2000. a. otsuses tsiviilasjas nr II-2-248/2000.

Töölepingute ülemineku põhiliseks kriteeriumiks ettevõtte valduse üleminekul on praktikas senise majandustegevuse endisel kujul jätkumine¹¹¹. Tallinna Ringkonnakohus on ettevõtte üleminekuna töölepingute osas käsitletud ka kaubamärgi üleminekut¹¹². Viidatud kaasuses Riigikohus siiski tühistas ringkonnakohtu otsuse¹¹³.

Küsitavusi ja probleeme on tekitanud töölepingute üleminekuga ettevõtte üleminekul seotud Euroopa Kohtu praktika. Nimelt on Euroopa Kohus erinevates kaasustes käsitletud ettevõtte üleminekuna ka üksikute teenuste või tööloikude üleandmist, kuigi praktika on olnud selles osas mõneti ebajärjekindel. 1992. a. otsuseni jõudnud kohtuasjas Anne Watson Rask ja Kirsten Christensen Iss Kantineservice A/S vastu¹¹⁴, leidis Euroopa Kohus, et ettevõtte üleminekuna on käsitletav ka äriühingus oma töötajatele mõeldud sööklate haldamise üleandmine teisele äriühingule¹¹⁵. Antud kaasuses anti üle töölepingud ning sööklate vara anti tasuta kasutusse. 1994. a. otsuseni jõudnud kohtuasjas Christel Schmidt v Spar- und Leihkasse der früheren Ämter Bordesholm, Kiel und Cronshagen¹¹⁶ käsitleti ettevõtte üleminekuna ka koristusteenuse üleandmist teisele äriühingule. Antud kaasuses anti üle üks tööleping ning mingit vara üle ei läinud¹¹⁷. Euroopa Kohus on leidnud, et ettevõtte üleminek toimub ka vastupidises situatsioonis – kus koristusteenuse sisseostmine lõpetatakse ning vastavat teenust hakatakse ise teostama – 1998. a. kohtuotsuseni jõudnud ühendatud kohtuasjad Francisco Hernández Vidal SA v Prudencia Gómez Pérez, María Gómez Pérez and Contratas y Limpiezas SL (C-127/96), Friedrich Santner v Hoechst AG (C-229/96), and Mercedes Gómez Montaña v Claro Sol SA and Red Nacional de Ferrocarriles Españoles (Renfe) (C-74/97)¹¹⁸. Samas 1997. a. kohtuotsuseni jõudnud kaasuses Ayse Süzen v

¹¹¹ M. Muda, Töötajate õiguslik seisund äriühingu, ettevõtte või nende osa üleminekul. *Juridica* 1999, nr 10, lk 503 - 504

¹¹² Samas; vt ka Tallinna Ringkonnakohtu 04. juuni 1999. a. otsus tsiviilasjas nr II-2/392/99.

¹¹³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16. veebruari 2000. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-7-00; vt selle kohta joonealune märkus nr 49.

¹¹⁴ Judgment of the Court (Third Chamber) of 12 November 1992. - Anne Watson Rask and Kirsten Christensen v Iss Kantineservice A/S. Case C-209/91

¹¹⁵ vt ka M. Muda. Töölepingute üleminek teenuse üleandmisel. Euroopa Kohtu praktika. *Juridica* 2002, nr 1, lk 37 - 38

¹¹⁶ Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 14 April 1994. - Christel Schmidt v Spar- und Leihkasse der früheren Ämter Bordesholm, Kiel und Cronshagen. - Case C-392/92

¹¹⁷ vt ka M. Muda. Töölepingute üleminek teenuse üleandmisel. Euroopa Kohtu praktika. *Juridica* 2002, nr 1, lk 38 - 39; B. Roock. Influence of European Court Decisions on the Administration of German Labour Courts Concerning Transfer of Businesses, p - 9

¹¹⁸ Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 10 December 1998. Francisco Hernández Vidal SA v Prudencia Gómez Pérez, María Gómez Pérez and Contratas y Limpiezas SL. Case-127/96, Friedrich Santner v Hoechst

Zehnacker Gebäudereinigung GmbH Krankenhausservice¹¹⁹ leidis kohus, et ettevõtjatele mingit teenust osutavate äriühingute vahetumine ei tähenda ettevõtte üleminekut¹²⁰.

Eeltoodu põhjal on Euroopa Kohtu praktika olnud mõneti heitlik, kuid lähtuda tuleks eelkõige hilisematest kaasustest. Erialakirjanduses on väidetud, et kaasuses *Ayse Süzen v Zehnacker Gebäudereinigung GmbH Krankenhausservice* tehtud otsus on teatav kompromisslahendus *Christel Schmidt v Spar- und Leihkasse der früheren Ämter Bordesholm, Kiel und Cronshagen* tekkinud segaduste leevendamiseks. Viimati nimetatud kaasus tekitas segadust Saksamaal, kus ettevõttena käsitleti terviklikku üksust, mis tegeleb teenuste osutamise või kaupade müümisega, Euroopa Kohtu käsitluses tähendas ettevõtte aga kitsamalt majandusüksust, kes tegeles mingi konkreetse funktsiooniga (nt koristamisega) äriühingu enda jaoks¹²¹. Ei maksa unustada, et 1998. a. võeti vastu ka direktiiv 98/50/EÜ¹²², mis muutis varasemalt nimetatud valdkonda reguleerinud direktiivi 77/187/EMÜ¹²³. Seega on Euroopa Kohtu praktikat silmas pidades mõneti vaieldav, kas ettevõtte üleminekuna on käsitletav ka mingi konkreetse teenuse osutamise üleandmine või mitte, praktika suund on pigem selline, et pelgalt teenuse üleandmist ettevõtte üleminekuna käsitleda ei saa ning vajalikum on terviklikuma üksuse üleminek¹²⁴.

Autori hinnangul on Euroopa Kohtu praktika põhjendamatult segadust tekitav. Kuigi tööõiguse ja töölepingute ülemineku aspektist võib töölepingute üleminek teenuste või tööloikude üleandmisel olla põhjendatud, ei haaku see alati ettevõtte ülemineku võlaõigusliku olemusega. Kui töölepingute ülemineku alusena tuvastatakse ettevõtte üleminek, siis peaks see tähendama mitte ainult töölepingute üleminekut, vaid kõikide ettevõtte koosseisu kuuluvate lepingute ja kohustuste üleminekut. See aga omakorda tähendab, et töövaidluses tehtud lahend puudutab kõiki ettevõtte koosseisu kuuluvate

AG Case-229/9, and Mercedes Gómez Montaña v Claro Sol SA and Red Nacional de Ferrocarriles Españoles Case-74/9; vt ka M. Muda. Töölepingute üleminek teenuse üleandmisel. Euroopa Kohtu praktika, *Juridica* 2002, nr 1, lk 39;

¹¹⁹ Judgment of the Court of 11 March 1997. *Ayse Süzen v Zehnacker Gebäudereinigung GmbH Krankenhausservice*. Case C-13/95.

¹²⁰ vt ka M. Muda. Töölepingute üleminek teenuse üleandmisel. Euroopa Kohtu praktika. *Juridica* 2002, nr 1, lk 39 – 40;

¹²¹ B. Roock. Influence of European Court Decisions on the Administration of German Labour Courts Concerning Transfer of Businesses, p 9 – 10.

¹²² EL nõukogu direktiiv 98/50/EÜ Ettevõtjate, ettevõtete või nende osade üleminekul töötajate õigusi kaitsvate liikmesriikide seaduste ühtlustamise kohta.

¹²³ EMÜ direktiiv 77/187/EMÜ Ettevõtjate, ettevõtete või nende osade üleminekul töötajate õigusi kaitsvate liikmesriikide seaduste ühtlustamise kohta

¹²⁴ vt selle kohta ka käesoleva töö 4. peatüki 2. jagu ning R. F. Adam. Betriebsübergang – Der Übergang materieller Betriebsmittel als Tatbestandsmerkmal des § 613a BGB. *Monatsschrift für Deutsches Recht*. Heft 16/2004, S 909 - 910

kohustuste võlausaldajaid. Autor rõhutab, et ettevõttena VÕS'i ettevõtte tehingulise ülemineku regulatsiooni tähenduses tuleks käsitleda siiski ÄS'i mõisteaparatuurist tulenevalt terviklikku majandusüksust, mille kaudu ettevõtja osutab teenust või võõrandab kaupu. Kui seadusandja hinnangul on töötajate kaitseks oluline sätestada töölepingute üleminek ka kitsamalt mingi teenuse või tööloigu üleandmisel, siis tuleks seda teha ettevõtte tehingulisest üleminekust eraldi ning kasutada ka erinevat mõisteaparatuuri.

Riigikogu menetluses olev töölepinguseaduse eelnõu näeb ette ka piirangu töölepingute üleminekuks läbi töötaja õiguse kahe nädala jooksul ettevõtte üleminekust teada saamisel töölepingu üleminekuiga mitte nõustuda – sellisel juhul loetakse, et vastav tööleping ei lähe õigusjärglasele üle (eelnõu § 57 lg 3).

3.2.4 Asjade üleminek

VÕS § 182 lg 1 järgi antakse ettevõtte koosseisu kuuluvad asjad üle vastavate asjade üleandmise sätete järgi. VÕS teeb siin viite eelkõige AÕS-le. Asjade juures on oluline silmas pidada spetsialiteedi põhimõtet, mille järgi asjaõiguslikult saab käsutada ja üle anda igat asja eraldi. Asjade kogumi asjaõiguslik üleandmine ilma konkreetselt üleantavaid asju määratlemata ei ole mõeldav.

Juhul, kui ei ole selgelt määratletav, kas tegemist on asjaga või asjade kogumiga, tuleb TsÜS-i reeglite järgi määratleda, milline on erinevate asjade omavaheline suhe või kas tegemist ei ole asja ja selle olulise osa suhtega. TsÜS § 53 lg 1 järgi on asja oluline osa selle koostisosa, mida ei saa asjast eraldada, ilma et asi või sellest eraldatav osa häviks või oluliselt muutuks. Siin kuulub kohaldamisele TsÜS § 53 lg 2, mille järgi ei saa asi ja selle olulised osad olla erinevate isikute omandis. Asja ja selle olulisi osasid ei saa koormata erinevate asjaõigustega, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Seega asja käsutamisega käsutatakse ka kõiki selle olulisi osasid, praktikas tuleb siin silmas pidada eelkõige TsÜS § 54 lg 1, mille järgi on kinnisasja olulised osad sellega püsivalt ühendatud asjad, nagu ehitised, kasvav mets, muud taimed ja koristamata vili ning kui seaduses pole sätestatud teisiti, siis ka kinnisasjaga seotud asjaõigused (TsÜS § 54 lg 4).

TsÜS § 57 lg 1 järgi on päraldis vallasasi, mis, olemata peaasja osa, teenib peaasja ning on sellega seotud ühise majandusliku eesmärgi ja sellele vastava ruumilise seose kaudu. TsÜS

§ 57 lg 3 järgi laienevad peaasjaga seotud õigused ja kohustused ka päraldisele, kui seaduse või tehinguga ei ole ette nähtud teisiti. Eeldatakse, et asja võõrandamise või koormamise kohustus hõlmab ka asja päraldisi. Seega juhul, kui kohustustehingus mainitakse esemena üksnes asja, jättes selle päraldised mainimata, laieneb kohustustehingus sätestatu siiski ka asja päraldistele¹²⁵.

Asjade üleandmisel kehtib samuti abstraktsiooniprintsiip ning asja üleminekuks on vajalik nii kohustus- kui käsutustehing. Asja omand läheb vallasasjade puhul üle alles käsutustehinguga (AÕS § 92 lg 1), kinnisomand tekib kinnistusraamatusse kandmisega (AÕS § 118).

3.2.5 Ärinime üleminek

Ärinime üleminek on analoogiline õiguste üleminekule – ärinime üleminekut on võimalik poolte kokkuleppega mõjutada. VÕS § 184 lg 1 sätestab, et juriidilisele isikule kuuluva ettevõtte ärinimi läheb üle muu ettevõtte moodustava vara hulgas, kui see ei ole vastuolus seaduse või kolmanda isiku õiguste või poolte kokkuleppega. Füüsilisele isikule kuuluva ettevõtte ärinime üleminekul on eeldus vastupidine – ärinimi ei lähe üle, kui ettevõtte üleandja sellega kirjalikult ei nõustu (VÕS § 184 lg 2). Vastav lahendus tuleneb asjaolust, et füüsilise isiku ärinimi sisaldab vastava füüsilise isiku ees- ja perekonnanime (ÄS § 8 lg 1) ning üldjuhul sellist nime üle ei anta.

Ärinime üleandmine eeldab nii ettevõtte üleandjalt kui ettevõtte omandajalt oma senise ärinime muutmist ning ka vastavaid äriregistri kandeid. Ettevõtte üleandja ärinime muudatus peab eelnema ettevõtte omandaja ärinime muudatusele, kuivõrd äriregistris ei saa samaaegselt kahel isikul olla sama ärinime (ÄS § 11). Ettevõtte üleminekut tuleb käsitleda erandina reeglist, mille järgi äriühingu ärinimi peab olema selgesti eristatav teistest Eestis äriregistrisse kantud või vähem kui kolm aastat tagasi äriregistrist kustutatud ärinimedest

¹²⁵ Asjade ja nende päraldiste regulatsiooni mõte seisnebki just lahenduses, mille järgi päraldis jagab peasja saatust ilma, et selles tuleks eraldi kokku leppida (vt selle kohta ka P. Pärna. Asjaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne, lk 23-25). Regulatsioon, mille järgi nt kinnisasja võõrandamisel ja vastaval käsutamisel tuleks eraldi üle anda ka kinnisasjal asuvad vastava kinnisasja päraldised, oleks õigussubjekte liigselt koormav ja tegelikult puudub selleks ka vajadus. Peasja käsutamise järgselt on õigusjärglasel siin juurdepääs ka asja päraldistele ning sellega tuleks lugeda vastavate päraldiste valdus ka õigusjärglasele ülelainuks.

(ÄS § 11 lg 2), kuivõrd vastasel juhul ei oleks ärinime üleminek ettevõtte üleminekul võimalik¹²⁶.

Juhul, kui ettevõtte üleandja ja ettevõtte omandaja õiguslikud vormid erinevad, peab ettevõtte omandaja oma ärinime muutmise avalduses taotlema uueks ärinimeks tähe või numbrikombinatsiooni, millele lisatud äriühingu õiguslikule vormile viitav täiend ka ettevõtte omandaja tegelikule õiguslikule vormile vastab (VÕS § 184 lg 1 2. lause, ÄS § 9). Ettevõtte üleandja ja omandaja tegutsemist erinevas õiguslikus vormis ei saa seega käsitleda ärinime üleminekut takistava asjaoluna.

3.3 Tehingu liigist sõltuvalt kohalduv eriregulatsioon

Lisaks ettevõtte tehingulisele üleminekule kohalduvale VÕS § 180 - § 185 antud üldregulatsioonile, tuleb ettevõtte üleminekul arvestada ka ettevõtte võõrandamistehingu liigist tuleneva regulatsiooniga. Analoogiliselt õiguste ja kohustuste võõrandamise üldjuhtudele on ettevõtte kui õiguste ja kohustuste kogumi võõrandamine võimalik eelkõige müügi-, kinke või vahetuslepinguga, tulenevalt VÕS § 182 lg 5 lähevad ettevõttesse kuuluvad kohustused üle ka nt ettevõtte rentimisel¹²⁷. Ettevõtte tehingulise pärandamise problemaatika erisuste tõttu on ettevõtte pärandamise võimalikkust käsitletud eraldi käesoleva peatüki 5. jaos.

Kõige levinumaks ettevõtte võõrandamise tehinguks on vaieldamatult ettevõtte müük. Kuivõrd VÕS'i müügilepingu regulatsioon on ette nähtud eelkõige asjade müügiks (VÕS § 208 lg 1), siis tuleb regulatsiooni kohaldumisel ettevõtte üleminekule arvestada ettevõtte omapäraga. Esmalt erineb ettevõtte müügilepingu esemena selgelt asjadest – müügilepingu esemena tuleb määratleda vähemalt ettevõtte koosseisu kuuluvad õigused ja lepingud, eelkõige ettevõtte omandaja jaoks on oluline määratleda ka ettevõttesse kuuluvad kohustused ning nende iseloom ja ulatus. Kohustuste iseloomu ja ulatuse kirjeldamisega lepingus saab ettevõtte omandaja tagada ettevõtte üleandja lepingulise vastutuse kohaldumise juhul, kui tema antud kinnitused kohustuste iseloomu ja ulatuste kohta

¹²⁶ Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu näeb ette vastava kolme-aasta nõude täieliku kaotamise. Vt http://eoigus.just.ee/?act=6&subact=1&OTSIDOC_W=17168, eelnõu § 1.

¹²⁷ Ettevõtte kasutusse andmise probleeme on eraldi käsitletud käesolev peatüki 4. jaos.

osutuvad ebatõesteks. Ettevõtte üleandmise kohaks saab mõistetavalt olla eelkõige ettevõtte asukoht.

Saksa praktikas eristatakse ettevõtte müügi puhul ettevõtte üleandjal kolme olulisemat kohustust – kogu vara üleandmist (vara koosseisu osadele rakendub seejuures spetsialiteedipõhimõtte analoogiliselt Eesti õigusega), ettevõtte omandaja juhendamise ja abistamise kohustust ning konkurentsikeeldu. Ettevõtte omandaja põhikohustuseks on ettenähtud tasu maksmine, sageli ka lepinguliselt kohustuste ülevõtmine¹²⁸.

Ettevõtte omandaja juhendamise ja abistamise kohustust Eesti kehtiv õigus ei sätesta, kuid praktikas on seda lepingutes kasutatud. Vastav kohustus seondub üheselt ettevõtte majandusliku olemusega – ettevõtte ei ole pelgalt õiguste ja kohustuste kogum, vaid lisaks sellele ka eksisteerivate suhete (nii kliendi kui hankijasuhete) ja oskusteabe organiseeritud kooslus, mis oma tegevuse realiseerimise kaudu omab ka teatavat turuosa. Suhete ja oskusteabe üleandmine mingite õiguslike toimingutega pole mõeldav, sellest tulenevalt on sageli vältimatu ettevõtte üleandjapoolsete nõustajate osalemine ettevõtte ülemineku järgselt ettevõtte igapäeva töö jätkamisel¹²⁹. Kuivõrd ettevõtte ülemineku kontseptsioon ettevõtte müügi puhul on Eesti ja Saksa õiguses olemuslikult kattuv ning praktikas ettevõtte üleandja juhendamise- ja abistamiskohustust juba kasutatakse, on autori hinnangul mõttekas vastava kohustuse sätestamine ka otse VÕS'is.

Ettevõtte üleandja konkurentsikeelu idee ettevõtte ülemineku korral ei seisne turusuhete moonutamises, vaid põhimõttes, et ettevõtte omandaja peaks saama ettevõtte sellisena nagu see terviklikuna on – s.h kliendisuhete ning turuosa osas. Konkurentsikeeld võimaldab ettevõtte omandajal kasutada oskusteavet ning kindlustada olemasolevate kliendisuhete jätkumine ning turuosa säilimine¹³⁰. Konkurentsikeelu eesmärki silmas pidades tuleb konkurentsikeelu sätestamisel arvestada, et see peab olema vajalik nii ajalise kestuse, koha kui objekti osas eesmärgi täitmiseks ning ei tohi moonutada ettevõtlusvabadust. Saksa kohtupraktikas on ettevõtlusvabaduse moonutamise alusel (s.h nt liigse kestuse tõttu) tuvastatud konkurentsikeelu kokkulepete tühisust¹³¹.

¹²⁸ K. Schmidt. Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch, § 25, S 430 – 431, Rz 17 - 31

¹²⁹ samas

¹³⁰ D. Wagener, J.-M. Schultze. Zwei Jahre sind Genug! Ein Beitrag zu Laufzeiten von Wettbewerbsverboten in Unternehmenskaufverträgen. Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht, Heft4/2001, S 157 - 158

¹³¹ samas

Ettevõtte ostuhinna kujunemine on mõistlik samuti lepingus maksimaalselt määratleda – ostuhinna kokkuleppe või selle kujunemise mehhanismi puudumisel võib hinna määratlemine osutuda sageli võimatuks¹³². Ettevõtte spetsiifika tõttu ei ole võimalik ettevõtte puhul rääkida selle turuhinnast – esmalt pole selleks võrreldavaid tehinguid ning lisaks sellele on alati erinev ettevõtte koosseisu kuuluvate kohustuste ring ning nende ulatus. Ostuhinna määramisel on praktikas tavapärane ettevõtte juriidilise auditi läbiviimine tagamaks ostjale mingitki kindlust ettevõtte tegevuseks vajalike õiguste ja lepingute olemasolu ning ettevõttesse kuuluvate kohustuste ulatuse kohta¹³³.

Ettevõtte ning selle ostuhinna määratlemisel tuleb arvestada, et ettevõtte koosseis ja sellest tulenevalt ka ettevõtte väärtus on tehingu sõlmimise ettevalmistamise ajal pidevas muutumises. Ettevõtte on tegutsev üksus, pidevalt toimub tegevuseks vajaliku toorme ning teenuste ostmise ja ettevõtte tegevuse tulemina saadavate kaupade võõrandamine või teenuste osutamine. Kui vastavad muudatused toimuvad ettevõtte tavapärase majandamise raames, ei saa ettevõtte koosseisu muutumist käsitleda lepinguelse läbirääkimiste katkestamise alusena ega lepingu sõlmimise järgselt õiguskaitsevahendite (nt hinna alandamise) alusena.

Ettevõtte müügilepingu kõige olulisemaks osaks võib lugeda tingimuste määratlemist, millele ettevõtte peab vastama – ettevõtte müügilepingutes on tavapärane ulatusliku müüjapoolsete kinnituste kataloogi sätestamine, mis hõlmab kinnitusi ettevõttesse kuuluvate seadmete, toormevaru, töölepingute, maksukohustuste, ettevõtte keskkonnamõjude ning pooleliolevate õigusvaidluste kirjeldust, selgitusi intellektuaalse omandi ja konkurentsioiguse alaste küsimuste kohta jne. Sellest aspektist on ettevõtte võõrandamise leping paljuski sarnane äriühingu aktsiate või osa võõrandamislepingutega, kus aktsiate või osa omandaja peamiseks huviks on eelkõige äriühingu enda seisund ning aktsiate või osa võõrandaja vastutust saab äriühingu seisundiga siduda üksnes temapoolsete kinnituste kataloogi andmisega aktsiate või osa müügilepingus. Saksa õiguspraktika kohaselt lasub ettevõtte müüjal kohustus välja selgitada ostja huvi ettevõtte omandamisel ning kohustus teavitada ostjat asjaoludest, mis ostja olulise huviga seonduvad¹³⁴.

¹³² ettevõtte väärtuse määratlemise kohta vt ka L. Michalski. IDW-Unternehmensbewertung verkennt Anforderungen der Praxis. Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht, Heft15/2001, S 673 - 679

¹³³ Vt selle kohta ka R. Vahimets jt. Ühinemised ja omandamised, lk 19-24, 47-48; Austria kohta vt Schmitz, Winfried F. Due Diligence for Corporate Acquisitions, p 35 – 51; Sveitši kohta – samas, lk 277 - 293

¹³⁴ Vastava praktika aluseks olevas kaasuses oli tegemist jookide tootjate vahelise ettevõtte müügiga, kus ostja ei soovinud ostetavat ettevõtet eraldi iseseisvalt majandada, vaid n.ö lülitada seda oma ettevõtte koosseisu. Pärast tehingu sõlmimist ilmnas, et müüdüd ettevõtte on tegutsenud kahjumlikult, kuid müüja ei olnud sellest

VÕS § 219 lg 1 sätestatud majandus- või kutsetegevuses ostetud asja kohese ülevaatamise kohustuse tõlgendamisel ettevõtte müügilepingus tuleb arvestada, et kuivõrd ettevõtte koosneb suures osas õigustest ja kohustustest ning ettevõtte koosseisu kuuluvate asjade hulk on enamasti äärmiselt ulatuslik, ei ole ettevõtte kohene ülevaatamine selle üleandmise järgselt sisuliselt võimalik. Puuduste osas, mida on võimalik tuvastada ettevõtte ülevaatamise käigus, tuleb VÕS § 219 lg 1 sisalduvat kategooriat *kohene* tõlgendada paindlikult, sõltuvalt puuduse iseloomust peaks vastav *kohene ülevaatamine* hõlmama vajadusel ka kuni kalendrikuu pikkuse perioodi, mille jooksul peaks üldjuhul ettevõtte uus omanik suutma tagada olemasoleva vara inventeerimise.

VÕS § 219 lg 1 sätestatud kohustust ostetud asi üle vaadata ei saa täielikult kohaldada ettevõttesse kuuluvate õiguste ja kohustuste “puuduste” tuvastamiseks. Ettevõtte mittevastavus lepingu tingimustele üleantud õiguste ja kohustuste osas võib ilmneda alles mitu aastat pärast ettevõtte üleminekut, sõltumata sellest, kas ettevõtte koosseisu on piisavalt auditeeritud ja analüüsitud või mitte (nt mõne bilansivälise kohustuse ilmumine seoses tootjavastutuse või mõnel ettevõttesse kuuluval kinnistul keskkonnareostuse avastamisega). Ka sellises olukorras peab ostjal olema õigus tugineda leitud puudustele, eeldusel, et ta teeb seda mõistliku aja jooksul puuduse avastamisest ning arvestades lepingu eseme puudustele vastavate õiguste aegumist (VÕS § 220 lg 1). Ostja positsiooni saab kaitsta antud juhul läbi VÕS § 220 lg 1 tõlgendamise tuginedes asjaolule, et ilmnenu puudust ei olnud võimalik ülevaatuse käigus tuvastada ning puuduse avastamisest teavitati müüja mõistliku aja jooksul puuduse ilmnemisest.

Ettevõtte vahetuslepingule laieneb eelpool müügilepingu kohta öeldu. Ettevõtte kinkimisel tuleb arvestada tehingu kohustusliku kirjaliku vormi nõudega (VÕS § 261 lg 1).

ostjat teavitatud. Müüja väitis, et ettevõtte kahjumiga tegutsemine ei oma antud juhul tähtsus, kuivõrd ostja ei soovinud seda tegelikult iseseisvalt edasi majandada. Kohus asus seisukohale, et ettevõtte kahjumiga tegutsemine oli siiski oluline asjaolu, millest oleks tulnud ostjat teavitada ning seda ka juhul, kui ostja ise ei ole antud küsimuse vastu eraldi huvi tundnud. *Unternehmenskauf. – Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht*, 2002, Heft 6, S 298 - 300.

3.4 Ettevõtte tehingulise pärandamise probleeme

VÕS § 181 välistab VÕS'i ettevõtte ülemineku regulatsiooni kohaldumise ettevõtte üleminekule seaduse alusel ehk siis ka seadusjärgsel pärimisel. Samas puudub norm, mis välistaks ettevõtte ülemineku tehingulise pärimisega ettevõtte pärandamisel testamendi või pärimislepinguga. Küsimus ettevõtte pärandamise võimalikkusest on aktuaalne eelkõige olukorras kuis FIE'na tegutsenud ettevõtja soovib oma ettevõtte pärandada endisele töökaaslasele.

Ettevõtte pärandamise võimalikkus on ettevõtte ülemineku regulatsiooni majanduspoliitilist tähtsust¹³⁵ arvestades äärmiselt oluline küsimus – vastava lahenduse võimalikkus tähendab ettevõtte tegevuse jätkamise võimalikkust ettevõtja surma korral ning annab samuti võimalusse jätta ettevõtte mõnele ettevõtte töötajale, kes ei kuulu pärandaja pärijate ringi. Võimalus pärandada ettevõtte mõnele ettevõtte töötajale tagab olemasoleva oskusteabe kui ettevõtte tegevuse olulise ressursi edasise kasutamise võimaluse ning loob head eeldused ettevõtte jätkuvaks edukaks tegutsemiseks. Ettevõtte tegevuse jätkumist ettevõtja surma korral (inglise keeles on äritegevuse jätkumist õigusliku printsipiina tähistatud kui *legal principle of continuity*) ning ettevõtte töötajatele üleandmist on Euroopa Liidu tasandil rõhutatud ettevõtte ülemineku lahenduste oluliste prioriteetidena¹³⁶ (antud temaatikat on käsitletud pikemalt käesoleva töö 1. peatüki 2. jaos).

Ettevõtte pärandamise võimalikkuse juures tekib esmatasandil küsimus ettevõtte olemusest pärimisõiguslikus mõttes. Päs'i järgi saab testamendi või pärimislepingu alusel vara omandada kas pärija või annakusaaja. Testamendijärgne pärija on isik, kellele testaator on testamendiga pärandanud kogu oma vara või mõttelise osa (murdosa) sellest (Päs § 37 lg 1). Kui testaator ei ole testamendis isikule määranud kogu oma vara või selle mõttelist osa, vaid teatud varalise hüve, loetakse see annakuks ja hüve saaja annakusaajaks (Päs § 54 lg 1).

Seega peaks ettevõtte mahtuma kas pärandi, pärandi mõttelise osa või annaku mõiste alla. Testamendi ja pärimislepinguga saab lisaks määrata ka sihtkäsundi ja sihtmäärangu. Päs §-i 73 järgi on sihtkäsund testaatori korraldus, millega ta testamendis paneb pärijale või annakusaajale (sihtkäsunditaitjad) kohustuse, ilma et kellelgi tekiks sellele kohustusele

¹³⁵ Vt täpsemalt käesoleva töö 1. peatüki 2. jagu

¹³⁶ Vt 94/1069/EC Commission Recommendation of the 7 December on the transfer of small and medium-sized enterprises, 4. (a); 98/c 93/02 Communication from the Commission on the transfer of small and medium-sized enterprises, art 5

vastavat õigust. Päs §-i 76 järgi on sihtmäärang testaatori korraldus, millega ta määrab testamendis pärandile või selle osale sihtotstarbe ja nimetab isiku, kes pärandit või selle osa määratud otstarbel peab valitsema ehk sihtmäärangutäitja.

Käesoleva töö autori hinnangul ei ole sihtkäsundi vorm ühildatav ettevõtte ülemineku olemusega (kuivõrd ettevõtte üleminekul peaks toimuma ettevõtte omaniku või kasutaja subjektide vahetumine). Sihtmäärangu kasutamist ettevõtte võimaliku ülemineku lahendusena on käsitletud allpool.

Ettevõtte on oma olemuselt midagi pärandi osa ja annaku vahepealset – tegemist on õiguste ja kohustuste kogumiga, mis on aga muust varast eristatav vastavate õiguste ja kohustuste omavahelise majandusliku seotuse kaudu. Olukorda ei oleks muutnud üheselt ka Riigikogu menetluses olnud pärimisseaduse muutmise seaduse eelnõu¹³⁷, kuigi annaku mõistet pisut laiendati (vt eelnõu § 24, pärimislepingu kohta § 64). Kuivõrd ettevõtte ei ole käsitletav ei pärandi osana ega annakuna, ei ole autori hinnangul hetkel ettevõtte pärandamine vastavalt pärijale või annakusaajale tegelikult võimalik. Ettevõtte saaks tervikuna olla pärand üksnes juhul, kui ettevõtjalt puudub igasugune muu vara peale ettevõtte, vastav võimalus on aga pigem teoreetiline, kuivõrd igasuguse muu vara puudumine on vähetõenäoline. Ei saa muidugi välistada, et ettevõtte tehingulise pärandamise problemaatikaga väga hästi kursis olev isik on õigeaegselt kogu muu vara oma eluajal ära kinkinud ning seeläbi tekitanud võimaluse ettevõtte terviklikuks pärandamiseks. Sellises olukorras on ettevõtte pärandamine võimalik nagu igasuguse muu vara pärandamine, probleemne võib olla üksnes ettevõtte tegevuse jätkamise tagamine pärimise käigus.

Ettevõtte pärandamise võimalikkuse juures on ühe võimaliku lahendusena pakutud ka sihtmäärangu instituuti – ettevõtte võiks olla testaatori määratud testamendi osa mida peab testaatori määratud isik testaatori määratud sihtotstarbel valitsema. Päs § 76 lg 2 võimaldab sihtmäärangu täitjaks nimetada nii olemasoleva isiku kui ka sihtmäärangu alusel loodava juriidilise isiku. Käesoleva töö autor mõonab, et sihtmäärangu kaudu on võimalik luua ettevõtte üleminekule sarnane olukord, kui sihtmäärangu esemeks on ettevõtte ning sihtmäärangu täitmise otstarbeks ettevõtte majandamine. Samas jäävad siin ebaselgeks ettevõtte vara omandiõigus, ettevõttesse kuuluvate kohustuste täitmise kord, uute kohustuste võtmine, ettevõtte majandamise tulemuse kuuluvus ja sihtmäärangu täitja pädevus ning vabadus majandamisotsuste kujundamisel. Annakusaajaga või pärijaga analoogilist

¹³⁷ Pärimisseaduse muutmise seaduse eelnõu. Arvutivõrgus kättesaadav: web.riigikogu.ee/ems/ 03. november 2003. a.

õiguspädevust sihtmäärangu täitjal ettevõttele tekkida ei saa. Ettevõtte normaalse majandamise eelduseks oleks aga eelkõige just ettevõtte omaniku või kasutaja vabadus oma otsustuste tegemisel, s.h ettevõtte koosseisu pideval muutmisel ning majandustegevuse tulemi omandamine. Lisaks toimub sihtmäärangu täitmine pärandi arvel ning vastav kohustus on pärijal (PäS § 133) – ebamääraseks jääb ettevõttesse kuuluvate kohustuste saatus ja täitmise kord, kuivõrd kohustused saavad üle minna vaid pärijale (PäS § 130 lg 1). Seega kuivõrd kohustused lähevad üle vaid pärijale, kuid pärijaks on isik, kes omandab pärandi või mõttelise osa sellest, ei ole üksnes ettevõtte jätmise pärijale siiski üheselt võimalik. Seega kuigi sihtmäärang võiks käesoleval hetkel põhimõtteliselt küll võimaldada ettevõtte edasist majandamist sihtmäärangu täitja poolt, ei ühildu kohustuste täitmise kord ettevõtte tavapärase majandamisega, mis võib igapäevase majandustegevuse elluviimisel tekitada ettenägematuid ja ulatuslikke probleeme.

Ettevõtte pärandamiseni ühele isikule on hetkel võimalik jõuda üksnes vastava isiku nimetamisel pärijaks ning seejärel pärandi jagamisel nii, et vastavale isikule jääb pärandvara hulka kuuluv ettevõtte. Isiku pärijaks nimetamisega on tagatud kohustuste ülemineku võimalikkus ning pärimislepinguga vara jagamisel põhimõtteliselt piiranguid ei ole (PäS § 144 jj). Vastava lahenduse probleemiks on aga asjaolu, et pärandvara jagamine toimub vastavalt testamendis või pärimislepingus näidatud pärandvara mõtteliste osade suurustele ning on vähetõenäoline, et kord testamendis või pärimislepingus määratud mõttelise osa suurus vastaks ettevõtte väärtusele ka pärandi avanemise hetkel. Seega võib ettevõtte jätmise pärimislepinguga isikule, kellele pärandaja selle soovis jätta, muutuda ikkagi võimatuks – kui ettevõtte väärtus on suurem kui määratud mõttelise osa väärtus pärandvara väärtuse järgi arvutades, võivad teised pärijad oma osa pärandvarast täies ulatuses nõudes vastava võimatuse kaasa tuua ning teisest küljest, kui ettevõtte väärtus on väiksem, on isikul, kellele sooviti ettevõtte jätta, õigus nõuda vara rohkem, kui ettevõttes on. Lisaks sellele ei ole kehtiva seaduse järgi pärandajal põhimõtteliselt võimalik tekitada õiguslikult siduvat olukorda, kus ta nimetab nii pärijad kui ka korra, kuidas pärandvara jagama peaks (konkreetsete hüvede määramist tuleb käsitleda annakutena, PäS § 37 lg 1). Pärijad võivad muidugi testaatori soovituslikke juhiseid järgida.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et ei saa normaalseks lugeda olukorda, kus ettevõtte pärandamine tervikuna ühele või mitmele kindlaks määratud pärijale ei ole võimalik ning ettevõtet saaks pärandada üksnes selle jätmisega n.ö üldpärandi hulka, mis võimaldaks selle pärimist vastavalt PäS § 37 lg 1 nimetatud pärija poolt. On küllaltki reaalne, et ettevõtte

omanik soovib just ettevõtte jätta nt oma partnerile või mõnele töötajale, kellel on vajalik kvalifikatsioon vastava ettevõtte tegevuse jätkamiseks, praegu kehtiv regulatsioon tõstatab aga terava küsimuse sellise korralduse täitmise võimalikkusest.

Teisest küljest on oluline ka võlausaldajate kaitse küsimus - pärandaja viimne tahteavaldus võib ettevõttesse kuuluvad õigused jätta annakusaajatele ning ettevõttesse kuuluvad mittesissenõutavaks muutunud kohustused¹³⁸ jäävad ülejäänud pärandi koosseisu. Kohustused pärinud isik saaks oma vastutust piirata inventuurisoodustusega (PäS § 135)¹³⁹. Käesoleva töö autor on seisukohal, et kui ettevõtte pärimine oleks võimalik, saaks VÕS'i ettevõtte ülemineku regulatsiooni lugeda võlausaldajate kaitset silmas pidades PäS'i suhtes eriregulatsiooniks ning VÕS §-i 182 lg 2 tuleks käsitleda samuti ühe piiranguna testeerimisvabaduse suhtes – juhul, kui ettevõtte pärijale on määratud ettevõttesse kuuluvad õigused, läheksid nende õiguste vastuvõtmisel pärijale üle ka vastavate õigustega seotud kohustused.

Probleemi lahendusena on siin ilmselt seaduse muudatused vältimatud, kuna lihtsalt tõlgendamisega probleemist üle saada ei ole võimalik. Autori hinnangul on põhjendatud õiguslike võimaluste loomine ettevõtte pärandamiseks. Vastav küsimus on eriti aktuaalne seoses FIE'dega, kelle ettevõtte tegevusvaldkond eeldab ettevõtte majandamist vastava spetsialisti poolt (vajalik mingi hariduse, litsentsi registreeringu vms olemasolu) – kui ettevõtte pärandamine võimalik ei ole, tähendab ettevõtja surm enamasti ka ettevõtte tegevuse lõppemist, sest pärandaja jaoks on eelkirjeldatud ja tänasel hetkel ettevõtte pärandamiseks ainumõeldav lahendus pärija määramise ja pärandvara jagamise kaudu üsna ebakindel valik. Nt FIE'dena tegutsevad advokaadid ja arstid peaksid saama oma ettevõtet, millele on selgelt väljakujunenud klientuur ning turuosa, pärandada soovi korral ka oma kolleegile, kes saaks ettevõtte tegevust ka edasi viia. Ettevõtte pärandamise lahenduse välja töötamise vajalikkus tuleneb ka Euroopa Komisjoni vastavatest pöördumistest¹⁴⁰. Euroopa Komisjoni pöördumisi silmas pidades tuleb ettevõtte pärandamise lahenduse väljatöötamisel luua ka lahendus, mis tagab ettevõtte tegevuse jätkumise pärandi avanemise ja vastuvõtmise

¹³⁸ Sissenõutavad kohustused tuleb rahuldada pärandvarast enne õiguste üleandmist (PäS § 134).

¹³⁹ Saksa õiguses sõltub piiramise võimalikkus ettevõtte tegevuse jätkamisest – kui ettevõtte tegevust ei lõpetata, vastutab ettevõtte pärinud isik täielikult ettevõttesse kuulunud kohustuste eest, vt Handelszeitsbuch § 25 ja 27 (edaspidi HGB), H. Brox. Pärimisõigus, lk 322 – 323, ÄM 659

¹⁴⁰ Commission Recommendation of the 7 December on the transfer of small and medium-sized enterprises, 94/1069/EC; Communication from the Commission on the transfer of small and medium-sized enterprises, 98/c 93/02

vahelisel ajal¹⁴¹, selle küsimuse lahendamiseks sobib ilmselt ka testamenditäitaja instituut (PäS § 78 jj)¹⁴².

Autor ei näe ettevõtte pärandamise lahenduse väljatöötamise juures ületamatuid takistusi – ettevõtte võiks olla midagi annaku-laadset, mille vastuvõtjale saaksid üle minna ka ettevõttesse kuuluvad kohustused. Vastavate kohustuste võlausaldajate huvid saaks kaitstud, kui ettevõttesse kuuluvate kohustuste eest vastutaks solidaarselt kõik pärijad koos ettevõtte saajaga, pärijate ja ettevõtte omandaja vahelises suhtes võiks kohustatud isikuks olla ettevõtte omandaja (VÕS § 183 lg 1 põhimõtte rakendamine).

Ettevõtte pärandamise võimaluse loomisel on olukord problemaatiline ka pärimise käigu osas, eelkõige seoses notari ülesannetega olukorras, kus pärija, kellele viimse tahte avaldusega on määratud ettevõtte, soovib pärandit vastu võtta ning esitab notarile sellekohase avalduse (PäS § 117 ja § 140¹). Ettevõtte koosseisu võivad kuuluda kinnisasjad ja ka registrisse kantavad vallasasjad ning lisaks ka pangaarved – kõikide vastavate hüvede reaalseks käsutamiseks on pärijal vajalik pärimistunnistus ning PäS § 140¹ tulenevalt on pärijal ka õigus selle väljastamist taotleda. Pärimistunnistusele lihtsalt ettevõtte pärimise märkimisel peaks nii registrid kui krediitiasutused hakkama ise otsustama, kas konkreetne asi või pangaarve kuulus pärandaja ettevõtte koosseisu või mitte. Võimalikud tekkivad vaidlused võivad tuua kaasa ettevõtte tegevuse seiskumise ning võivad lõppeda koguni pärija pankrotiga. Ka siin tuleb arvestada võlausaldajate huve ning tuleks asuda seisukohale, et võlausaldaja, võlgniku ja ka avalikes huvides on ettevõtte tegevuse võimalikult kiire jätkamine peale pärandi avanemist.

Üks võimalik alternatiivvariant oleks ka lahendus, mille järgi pärimisõiguse tunnistusel loetletakse tõesti konkreetselt üles ettevõtte koosseisu kuuluvad õigused, mis tagaks nende õiguste kiire realiseeritavuse. Teisest küljest tekib siin võlausaldajate kaitse probleem, kui kohustused jäetakse märkimata – tekib küsimus pärimistunnistuse õiguslikust tähendusest – kas seda, mida pole tunnistusele märgitud, pole ka konkreetse isiku poolt päritud. Kolmanda võimalusena võiks pärimistunnistuse sõnastada enam-vähem järgmiselt – päritud on ettevõtte ning sealhulgas ka selle koosseisu kuuluvad vastavad registrisse kantavad asjad ning pangaarvetel olevad vahendid ja vastavate pangaarvete kasutamise õigused. Nagu näha, viivad võimalikud lahendused juba väga kaugele ning väga ebamäärasesse olukorda, kus

¹⁴¹ samas

¹⁴² vt selle kohta täpsemalt H. Brox. Pärimisõigus, lk 200, ÄM 403

notari kohustused seoses ettevõtte pärimisega ei ole selgelt määratletavad, samuti tekib küsimus, millest lähtuvalt peaks notar otsustama, mis ettevõtte koosseisu kuulub ja mis mitte.

Täna hetkel on küllaltki reaalne situatsioon, kus lihtsalt ettevõtte märkimisel testamendis või pärimislepingus asub notar Päs §-ile 27 lg 4 tuginedes seisukohale, et testaatori korraldus on arusaamatu ja tuleb seetõttu lugeda olematuks või keeldub pärimisõiguse tunnistuse väljastamisest Päs § 140¹ lg 2 alusel, kuna pärimisõiguse ulatus ei ole piisavalt tõendatud. Tuleb tunnistada, et mõlemad lahendused on pärandaja viimse tahte avalduse suhtes üsnagi “vägivaldsed”.

Ettevõtte majandamise kiireks jätkumiseks kõige sobivama lahendusena tundub ettevõtte pärimise puhul võlausaldajate väljakutsemenetluse kasutamine, mille tulemusena nõuded, mida tähtajaks ei esitata ja mille olemasolu ettevõtte raamatupidamisest selgelt ei nähtu, lõppeksid. Ettevõtte raamatupidamise pinnalt tuleks koostada ettevõtte bilanss pärandi avanemise seisundiga, millest nähtuvad võlausaldajaid tuleks pärandi avanemisest ja neil olevate nõuete esitamise korrast teavitada.

Pärimisseaduse muutmise seaduse eelnõu nägi ette inventuuri käigus üleskutsemenetluse läbiviimise, kuid see oleks laienenud muidugi kogu pärandile ning ei oleks olnud eraldi teostatav mingi pärandi osa suhtes (eelnõu § 100). Põhimõtteliselt võiksid võlausaldajad üleskutsemenetluse käigus esitatavates nõudeavaldustes märkida ka enda hinnangu, kas nende õigused on seotud ettevõttega või mitte ning võimalikud vaidlused jääksid kohtu lahendada. Lisaks oleks protsessuaalsest küljest vajalik määrata ka pärandi avanemise hetke bilansi koostamise kohustus ja sellega kaasnevate ülesannete läbiviijad, nende tegevuse õiguslikud alused ning nende tegevuse lähtealuseks olev ettevõtet puudutav dokumentatsioon.

Ettevõtte pärandamise võimaldamise juures tuleb arvestada ka olukorraga, kus ettevõtte pärandamise tulemusena muutub ettevõtte tegevuse jätkamine siiski võimatuks. Pärandvara hulka kuuluva ettevõtte vastuvõtmisel on pärija(d) ühtlasi ka kõikide ettevõttesse kuuluvate õiguste ja kohustuste kandjad ning üldjuhul sõltub ettevõtte tegevuse jätkamine üksnes neist endast. Erandid üldreeglit aga võivad tuleneda ettevõtte enda spetsiifikast – nt võib advokaadibüroo pidajaks olla üksnes vandeadvokaat (advokatuuriseaduse¹⁴³ § 49 lg 2 ja § 51) ning tema pärija saab büroo tegevust jätkata üksnes juhul, kui on samuti vandeadvokaat.

¹⁴³ Advokatuuriseadus. 21. märts 2001. a. – RT I 2001, 36, 201; 2004, 56, 403

Kuna ettevõtte näol on üldjuhul tegemist üksnes ühe osana kogu pärandvarast, siis ettevõtte tegevuse jätkamise võimatusel mingit n.ö likvideerimismenetlusele analoogilist või sarnast lahendust kehtestada ei saaks, kuivõrd see ei oleks ka füüsilisest isikust ettevõtja olemusega ühildatav. On selge, et Päs'is saaks anda võimalike lahenduste üldpõhimõtted ning erinevate ettevõtete spetsiifikast tulenevad küsimused tuleb eelkõige lahendada vastavate ettevõtete tegevust reguleerivates õigusaktides.

Juhul, kui ettevõtte tegevuse jätkamine on pärandi avanemise tõttu muutunud võimatuks, tuleks kohaldada Päs'i üldregulatsiooni – õigused ja kohustused lähevad pärijatele üle ning kohustused tuleb pärandvara arvelt täita. Pärandi vastuvõtmisel on muidugi võimalik ka inventuurisoodustuse rakendamine.

Inventuurisoodustuse aspektist tuleb silmas pidada, et ettevõtte on üksnes osa pärandist ning inventuur laieneb kogu pärandile. Pärija poolt üksnes ettevõtte osas tehtav inventuur ei oma ega peagi omama õiguslikku tähendust. Põhimõtteliselt oleks pärijatel võimalik oma vastutuse ulatust ettevõttesse kuuluvate kohustuste eest rahaliselt piirata, kuid seda üksnes kogu pärandile laieneva vastutuse piiranguga, mitte ettevõtte suhtes eraldi. Kui pärijateks on eraõiguslikud isikud, siis on neil võimalik pärandi inventuuri läbiviimisel Päs § 135 lg 1 alusel piirata oma vastutust pärandvara väärtuseni. Kui pärijateks on Päs § 18 alusel seadusjärgsete pärijatena riik või kohalik omavalitsus, siis Päs § 136 lg 1 tuleneva inventuuri kohustuslikkuse tõttu on nii riigi kui kohaliku omavalitsuse vastutus pärandvara väärtusega igal juhul piiratud (Päs § 135 lg 1). Muudel juhtudel vastustab õigusjärglane ettevõtte koosseisus üle võetud kohustuste eest kogu oma varaga¹⁴⁴. Käesoleva töö autor on seisukohal, et vastavates põhimõtetes muudatused vajalikud ei ole, kuna arvestada tuleb võlausaldajate huve – füüsilise isiku võlausaldajatena on neil õigus arvestada, et võlgnik vastutab oma kohustuste eest kogu oma varaga, mitte üksnes ettevõttesse kuuluva varaga.

Inventuurisoodustuse rakendamine ettevõtte tegevusele üldjuhul mõju ei avalda – tegemist on lihtsalt pärija vastutuse piiramise võttega, mis selle rakendamisel õiguste ja kohustuste täitmist ei mõjuta. Üldreeglist on muidugi ka üks selge erand – kui inventuuri käigus selgub, et pärandvarast ei jätku pärandaja kõigi võlgade tasumiseks, peaks pärija olema kohustatud esitama pankrotiavalduse pankroti väljakuulutamiseks¹⁴⁵.

¹⁴⁴ Saksa õiguses oli võimalik vastutuse piiramine ka ülevõetud varaga (Bürgerliche Gezezbuch § 419), nimetatud säte on aga praeguseks kehtetuks tunnistatud E. Gustavus, Äriühinguõigus, lk 22

¹⁴⁵ Hetkel vastavat kohustust otseselt seadusest ei tulene, kuivõrd vastav nõue kaotas kehtivuse uue pankrotiseaduse vastuvõtmisega. Varasemalt kehtestas vastava nõude 01. jaanuarini 2004. a. kehtinud pankrotiseaduse (10. juuni 1992. a. – 01. jaanuar 2004. a. RT I 1992, 31, 403; 2003, 17, 95) § 10 lg 1.

Eeltoodu põhjal tuleb sisuliselt kujundada täiesti uus instituut pärimisõiguse raames – ettevõtte pärimine. Autor möönab, et uue ja tervikliku lahenduse väljatöötamine eeldab täiendavat analüüsi, kui siinkohal antud käsitlus, kuid käesoleva töö maht ei võimalda vastaval probleemistikul pikemalt peatuda.

Autori väljapakutud lahendused ettevõtte pärandamise võimaldamiseks on indikatiivsed ning autor ei välista mõne muu alternatiivse lahenduse paremat sobivust ettevõtte pärandamise võimaldamiseks. Autor peab vajalikuks siiski rõhutada, et aeg ettevõtte pärandamise õiguslikuks võimaldamiseks on käes või kohe kätte jõudmas – füüsilised isikud on ettevõtluses tegutsenud juba ca 15 aastat ning autorile teadaolevalt on esimesed kaasused seoses FIE ettevõtte edasi tegutsemise võimalustega pärast FIE surma praktikas juba tekkinud.

3.5 Ettevõtte kasutusse andmise probleeme

VÕS § 182 lg 5 järgi kohaldatakse VÕS §-is 182 sätestatud ka ettevõtte kasutusse andmisel – seega lähevad ettevõtte kasutusse andmisel kasutajale üle ka ettevõttesse kuuluvad kohustused (VÕS § 182 lg 2) ning ettevõtte kasutusse andjal ja kasutajal tekib VÕS § 182 lg 4 sätestatud ettevõtte koosseisu kuuluvate õiguste ja kohustuste võlgnike ja võlausaldajate teavitamise kohustus. Samuti kohaldub situatsioonile VÕS §-ist 183 tulenev ettevõtte üleandja vastutuse regulatsioon (kohaldumise aluseks VÕS § 183 lg 4).

Arvestades kohustuste üleminekut ettevõtte kasutusse andmisel, tuleb asuda seisukohale, et ettevõtte kasutusse andmine tähendab tegelikult ettevõttesse kuuluvate asjade kasutusse andmist ning õiguste (v.a omandiõiguste) ja kohustuste üleminekut kasutuse saajale. Kui õigused ei läheks mitte üle, vaid antaks asjadega analoogiliselt kasutusse¹⁴⁶, oleks problemaatiline nii ettevõtte kasutuse saaja kui üleläänud kohustuste võlausaldajate positsioon.

Ettevõttesse kuuluvate kohustuste võlausaldajate aspektist vaadates tuleb arvestada, et õiguste puhul üksnes nende kasutusse andmine tähendab, et võimalik on ka vastavate õiguste võõrandamine ettevõtte kasutusse andja poolt (kuivõrd õiguste “omand” jääks jätkuvalt

¹⁴⁶ Tuleb möönda, et ettevõtte puhul on “õiguste kasutusse andmine” äärmiselt segadust tekitav kategooria, mille õiguslike tagajärgede hindamine võib, sõltuvalt konkreetse õiguse olemusest, osutada sageli võimatuks

kasutusse andjale). Õiguste üksiku eraldi võõrandamise võimalusega võib tekkida ka olukord, kus ettevõttesse kuuluvate õiguste võõrandamisel ettevõttesse kuuluvad kohustused (mis on üle läinud ettevõtte kasutajale) kaasa ei lähe, kuivõrd õiguste üleandja ning kohustuste kandja on eraldi isikud. Õiguste eraldi üleandmine võib aga tähendada reaalselt ohtu, et võlausaldajate nõuded võlgniku vastu võivad jääda rahuldamata – ettevõtte kasutusse andja kui kohustuste solidaarvõlgnik saab oma õigused võõrandada ning saadud raha ära kasutada (muutes nii võimatuks kohustuste faktilise täitmise oma vara arvelt), ettevõtte kasutajal võivad olla aga üksnes kohustused – ühelt poolt ettevõttesse kuuluvad kohustused ning teiselt poolt kohustused kasutusse antud asjade omanike ees (ning samuti võib tekkida suutmatus kohustusi täita).

Ettevõtte kasutaja aspektist vaadatuna omandaks ta kohustused, mille tegeliku ja täieliku hulga ning ulatuse kohta puudub tal igasugune kindlus, ning erinevalt ettevõtte võõrandamise olukorrast ei saaks ta vastava riski tasakaalustamiseks õigusi, mille arvelt vastavaid kohustusi täita, kohustuste täitmine peab toimuma tema muude õiguste arvelt. Ettevõtte kasutaja positsioon oleks oluliselt halvem võrreldes ettevõtte omandaja positsiooniga ettevõtte võõrandamisel, kus ettevõtte omandaja omandab kohustustele ka kõik ettevõttesse kuuluvad õigused ning saab saadud kohustusi täita õiguste arvelt.

Ettevõtte kasutaja ning ettevõtte omandaja positsiooni võrdlemisel võib muidugi väita, et ettevõtte omandaja tasub ettevõtte omandamisel üldjuhul tehingu toimumisel kogu hinna, ettevõtte kasutaja aga “hoiab selle raha kokku ning saab vastavat kokkuhoitud raha kasutada kohustuste täitmiseks”. Samas võib ettevõtte kasutaja positsioon siiski oluliselt halveneda – olukorras, kus ettevõtte kasutusse andja kinnitused olemasolevate kohustuste kohta osutuvad ebatõesteks ning ettevõtte kasutusse andja enda varaline seisund on oluliselt halvenenud (nt on võõrandatud ettevõttesse kuuluvad õigused, kuid seda erinevatele isikutele või ulatuses, mis ei too kaasa ettevõtte ülemineku situatsiooni ning võõrandamisest saadu on ära tarvitatud), jääb kohustuste täitmise koormus sisuliselt ettevõtte kasutajale, kes saab vastavaid kohustusi täita ainult oma muude õiguste arvelt. Ettevõtte võõrandamise puhul saab ettevõtte omandaja aga vastavaid kohustusi täita ettevõtte koosseisus omandatud õiguste arvelt ning tal puudub vajadus oma muude õiguste kasutamiseks kohustuste täitmiseks. Situatsioonide erisus kasutaja kahjuks tuleb ilmekalt välja, kui arvestada, et praktikas tähendab ka ettevõtte omandamine ettevõtte omandaja enda jaoks tegelikult perioodilist maksimiskohustust – ettevõtte omandamise tehinguid finantseeritakse enamasti pankade laenuraha abil. Seega eelkirjeldatud olukorras, kus ettevõtte üleandja kinnitused

olemasolevate kohustuste kohta osutuvad ebatõesteks ning ettevõtte üleandja enda varaline seisund on oluliselt halvenenud, on nii ettevõtte omandaja kui kasutaja tasunud vastavalt omandi või kasutamiseõiguse eest perioodilisi makseid (mille suurused on reeglina sarnased), ning nende kohustuste täitmine, millest vastavalt omandaja või kasutaja ei olnud teadlikud, jääb faktiliselt vastavalt omandaja või kasutaja kanda, kusjuures vastav täitmine saab ettevõtte omandaja puhul toimuda ettevõtte koosseisus omandatud õiguste arvelt, kuid kasutaja puhul tema muude õiguste arvelt.

Kirjeldatud olukorra tekkimist tuleks vältida, sest ühelt poolt muudaks see ettevõtte kasutusse andmise suure riskiastme tõttu ebaatraktiivseks potentsiaalse kasutaja jaoks ning teisest küljest ei kaitseks see kuidagi ka võlausaldajate õiguseid ja huve, mis on aga just kõikide ettevõttesse kuuluvate kohustuste ülemineku eesmärgiks – kohustused peaks “liikumata” sinna, kuhu “liiguvad” ka nende täitmiseks vajalikud õigused. Kui õigused antaks üksnes kasutusse, jääks saavutamata ettevõtte regulatsiooni mõlemad eesmärgid – ühelt poolt oleks ettevõtte kasutusse võtmine äärmiselt ebaatraktiivne ning ohtlik potentsiaalsele kasutajale ning teisest küljest võivad saada kahjustatud ka võlausaldajad, kuivõrd on võimalik “õiguste lahutamine kohustustest” (s.o õigused jääks ettevõtte kasutusse andjale koos võimalusega neid võõrandada ning kohustused läheksid üle ettevõtte kasutajale, kes ei saa ettevõtte kasutusse võtmise tehinguga vara, mille arvelt vastavaid kohustusi täita). Seega tuleb VÕS § 182 lg 5 tõlgendada nii, et ettevõtte kasutusse andmine tähendab ettevõttesse kuuluvate asjade kasutusse andmist ning kõik muud õigused (s.o kõik õigused peale omandiõiguste) ja kohustused lähevad üle ettevõtte kasutajale.

Käesoleva töö autori arvates on küsitav, kas kõikide ettevõttesse kuuluvate õiguste (v.a omandiõiguste) ja kohustuste üleminek ettevõtte kasutajale on mõistlik. Ettevõtte kasutusse andmine toimub reeglina tasu eest, rendilepingu alusel¹⁴⁷. Tänapäeval peab nt ettevõtte rentnik arvestama, et ettevõttega tulevad kaasa kõik ettevõttega seotud kohustused, mille tegeliku hulga ja ulatuse kontrollimine on sisuliselt mõeldamatu või ebamõistlikult koormav. Ettevõtte rentniku ja rendileandja omavaheline kokkulepe, mis näitaks ära konkreetselt üleminevate kohustuste loetelu, ei muuda käesoleva töö autori arvates siin olukorda –

¹⁴⁷ Ettevõtte kasutusse andmise võimalusteks on ka nt ettevõtte müük järelmaksuga, ettevõtte kasutusse andmine ühekordse tasu eest või üldse tasuta, ettevõtte liisimine jne. Ettevõtte kasutusse andmise võimaluste osas on käesoleva töö autor siiski seisukohal, et arvestades ettevõtte olemust, tähendab selle kasutusse andmine tavapärastel tingimustel siiski kasutusse andmist tasu eest, mida tasutakse regulaarsete maksetena. Võimalikud kõrvalekalded tavapärasest peavad alati arvestama ettevõtte koosseisu kuuluvate võlausaldajate õigustega, kuivõrd võlausaldajaid kahjustavad kokkulepped võivad olla tühised heade kommetega vastuolu tõttu (vastavat võimalust on muuhulgas rõhutanud ka Riigikohus oma 24. mai 2001. a. otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-76-01).

kohustused lähevad üle VÕS § 182 lg 5 tulenevalt ning VÕS § 5 dispositiivsuse põhimõtte kohaldamine ei oleks kooskõlas sätte olemusega. Seega lähevad rentnikule üle kõik ettevõttega seotud kohustused, sõltumata sellest, kas selles on eraldi kokku lepitud või kas rentnik on neist teadlik või mitte.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et kaaluda tuleks VÕS § 182 lg 5 üldreegli kehtetuks tunnistamist ning olukorra lahendamist vajadusel erinormidega¹⁴⁸ – normaalsem oleks lahendus, kus seaduse alusel lähevad üle üksnes teatud osa ettevõtte kohustustest vastavalt allpool toodud käsitlusele ning ülejäänud kohustuste osas on nende üleminekuks ettevõtte valduse üleminekul vajalik vastav kasutusõiguse üleandja ja kasutusõiguse saaja kokkulepe.

Ettevõtte kasutusse andmisel puudub otsene vajadus kõikide ettevõttesse kuuluvate kohustuste üleminekuks ning seda ka võlausaldajate aspektist vaadatuna – ettevõtte kasutusse andmisega lähevad kasutuse saajale üle kõik õigused ja kohustused, v.a omandiõigused. Omandiõigused aga on võlausaldaja jaoks tema nõuete täitmise aspektist vaadatuna enamasti kõige olulisem õiguste kategooria, kuivõrd võimalik nõuete sundtäitmine on enamasti kõige lihtsam ja kiirem just võlgniku omandis olevatele asjadele sissenõude pööramise kaudu. Loomulik on, et juhul kui ettevõtte kasutaja soovib jätkata ettevõtte majandamist ja kasutamist senisel viisil, peaks ettevõtte kasutajale minema üle kohustused ja lepingud, mis on seotud ettevõtte majandamisega selle edasise kasutamisaja jooksul - eelkõige töölepingud, toormaterjali ja sisseostetavate teenuste saamist tagavad lepingud, toodangu või teenuse edasimüügilepingud, ettevõtte materiaal-tehnilise baasi olemasolu ja toimimist tagavad lepingud. Autor ei näe vajadust kohustuste üleminekuks, mis ei seonu ettevõtte majandamisega alates ettevõtte kasutusse andmise hetkest – nt mingi varasema rikkumisega tekitatud kahju hüvitamise kohustused jms. Ettevõtte kasutaja poolse majandamisega mitteseotud kohustused võiks jääda jätkuvalt senise võlgniku ehk ettevõtte kasutusse andja kanda. Võlausaldajaid kaitseb siin asjaolu, et ettevõtte üleandja on võlgnikuna jätkuvalt ettevõttesse kuuluvate asjade omanik ning seega ei ole ettevõtte kasutusse andmisega tema varaline positsioon halvenenud. Kui ettevõtte kasutusse andmise tingimused kahjustavad võlausaldajate õiguseid ja huve, võib kasutusse andmise tehing olla heade kommetega vastuolu tõttu tühine. Lisaks on võlausaldajate huvid kaitstud ka läbi asjaolu, et ettevõtte tasulisele kasutusse andmisele vastavad üldjuhul ettevõtte kasutaja

¹⁴⁸ Vt selle kohta ka M. Tamme. Ettevõtte tehingulise ülemineku mõningaid aspekte, *Juridica* 2003, nr 6, lk 406 - 407

regulaarsed vastusooritused ettevõtte kasutusse andjale. Soorituste regulaarsus ei võimalda ettevõtte kasutusse andjal kui ettevõtte kohustuste solidaarvõlgnikul “nii lihtsalt raha ära kasutada”. Kui võlausaldaja nõue on muutunud sissenõutavaks, on võlausaldajal võimalik oma nõude realiseerimine muuhulgas saavutada ka võlgnikule kui ettevõtte kasutusse andjale kuuluva tasunõude arestimise ning enda nõude täitmisega vastava arestitud nõude abil. Lisaks on kasutussuhtele ka omane, et see mingi aja möödudes lõpeb või lõpetatakse ning ettevõtte läheb tagasi kasutuse andja või tema näidatud isiku kasutusse, mis tagab omakorda võimaluse kohustuste täitmiseks ettevõttesse kuuluvate asjade ja õiguste arvelt.

Kuivõrd eeltoodu põhjal puudub käesoleva töö autori hinnangul otsene vajadus kõikide kohustuste üleminekuks ka ettevõtte kasutajale, tuleks ettevõtte kasutusse andmisel eelistada lahendust, mis ei tooks ettevõtte kasutajale kaasa põhjendamatuid riske. Ettevõtte kasutaja põhiliseks riskiks tänasel hetkel on asjaolu, et ettevõtte kasutusse andmisega omandab ta analoogiliselt ettevõtte omandajaga kõik ettevõttesse kuuluvad kohustused, sõltumata sellest, kas ta on neist ja nende tegelikust ulatusest teadlik. Ettevõtte kasutaja huvides oleks kohustuste ületulemise piiramine. Kohustuste kitsam ring vähendaks ettevõtte kasutuslepingu sõlmimisega seotud riske ning muudaks selliste lahenduste kasutamise atraktiivsemaks.

Tänasel hetkel tuleb ettevõtte kasutusse andmisel arvestada muuhulgas ka maksukohustusete ülemineku – ülemineku aluseks on MKS § 37. On mõistetav, et seadusandja on soovinud vältida olukorda, kus isik, kelle maksevõimelisus on muutunud või muutumas püsivalt problemaatiliseks, annab talle kuuluva ettevõtte valduse üle teisele isikule ning vastav tehing koormab ettevõtet niivõrd, et selle turuväärtus oluliselt väheneb, mistõttu ei ole ettevõtte valduse üleandnud isiku maksukohustustest tulenevaid nõudeid võimalik rahuldada ka täitega pankrotimenetluses. Siiski leiab käesoleva töö autor, et kõikide maksukohustusete ülemineku sidumine ettevõtte valduse ülemineku saaja jaoks ebanõistlikult koormav. Täiesti normaalne ja üheselt mõistetav on olukord, kus ettevõtte valduse saaja vastutab maksukohustusete eest, mis on tekkinud pärast ettevõtte valduse saamist tema tegevuse või tegevusetuse ja ettevõtte koosseisu kuuluvate töölepingute täitmise tulemusena. Õigusjärgluse sätete kohaldamist valduse üleminekul tuleks käsitleda erandina ning valduse üleandja tegevusest või tegevusetusest juba tekkinud või tekkivate maksukohustusete üleminek koos ettevõtte valdusega tuleks välistada, erandid on mõeldavad üksnes töölepingute täitmisega seotud maksude osas. Valduse üleminek kaasneb valduse saajale ettevõtte kasutusõiguse saamisega, mis ei seondu varasemalt ettevõtetest ettevõtluse korras

võõrandatud kaupadest ja teenustest tuleneva maksukohustustega. Riigi huvid maksude laekumise osas on kaitstavad ka MKS § 84 kaudu juhul, kui ettevõtte valdus antakse üle eesmärgiga vältida makse või nende reaalsel tasumist.

Eeltoodu põhjal on käesoleva töö autor seisukohal, et kaaluda tuleks seaduse muudatusi, mille tagajärjel läheks ettevõtte kasutusse andmisega üle üksnes need kohustused, mis seonduvad ettevõtte edasise tegutsemisega.

Võimaliku alternatiivina võiks kaaluda, et kõik kohustused lähevad siiski üle, kuid ettevõtte kasutaja vastutus on piiratud kasutussevõetud ettevõtte väärtusega ning seda ka ettevõtte kasutusse andja ja kasutaja omavahelistes suhetes. Vastav lahendus maandaks samuti ettevõtte kasutusse andmisega ettevõtte kasutajale tekkivaid põhjendamatuid riske ning muudaks vastava tehingu tegemise atraktiivsemaks.

Seoses töölepingutega ettevõtte kasutusse andmise kontekstis peab autor vajalikuks märkida, et TLS otseselt ettevõtte valduse ülemineku käsitlemist ei too ning kuna varasem praktika on lähtunud 01. juulil 2002. a. kehtivuse kaotanud ÄS § 5 lg 2 redaktsioonist, on praegu selgelt vajalik TLS § 6 muutmine, et tagada ühtse praktika kujunemine ja VÕS § 180 lg 1 ja lg 5 üheselt mõistetavus ka töölepingute ülemineku osas. TLS §-i 6 tuleks samuti käsitleda töölepingute üleminekut ka ettevõtte kasutusse andmisel. Juhul, kui VÕS § 182 lg 5 reegel praegusel kujul kaoks (mis on autori arvates mõistlik vastavalt eeltoodud põhjendustele), tuleks TLS ümber sõnastada selge erinormina VÕS § 180 lg 1 suhtes. Igasugune segadus töölepingute üleminekul ettevõtte ülemineku käigus oleks välistatud, kui TLS §-is 6 sõnade *ettevõtte* ja *üleminek* vahele lisada sõna *valduse*. TLS § 6 teise “jäänukina” tuleks asendada ka reorganiseerimise mõiste ÄS-st tuleneva ühinemise, jagunemise ja ümberkujundamisega¹⁴⁹.

¹⁴⁹ Muda, M. Töötajate õiguslik seisund äriühingu, ettevõtte või nende osa üleminekul. *Juridica* 1999, nr 10, lk 505 - 506; vt ka Orgo, I.-M. jt, *Tööõigus*. Loenguid, lk 80 jj

4. Tehingu täitmise tagajärjed ja tehingust taganemine

Ettevõtte ülemineku tehingu täitmise õiguslikuks tagajärjeks on ettevõtte ehk ettevõtte moodustavate õiguste ja kohustuste, s.h lepingute üleminek. VÕS § 182 lg 4 sätestab eraldi teavitamiskohustuste jaotumise¹⁵⁰ ning VÕS § 183 ettevõtte üleandja vastutuse ettevõtte koosseisu kuuluvate kohustuste eest. Alljärgnevalt on käsitletud ettevõtte ülemineku olulisemaid tagajärgi – õiguste, kohustuste ja lepingute üleminekuga kaasnevaid õiguslikke tagajärgi ning teavitamiskohustuste jaotumist. Kuivõrd õiguste realiseerimine ning kohustuste ja lepingute täitmine sõltuvad konkreetsest õiguse, kohustuse ja lepingu liigist ning konkreetse kaasuse asjaoludest, ei ole alljärgnevalt käsitletud õiguste realiseerimise ning kohustuste ja lepingute täitmise küsimusi, vaid just kitsalt õiguste, kohustuste ja lepingute ülemineku õiguslikke tagajärgi.

4.1 Õiguste ja lepingute ülemineku tagajärjed

Õiguste ülemineku tagajärjed annab tulenevalt VÕS § 182 lg 1 ja VÕS § 174 nõuete loovutamise regulatsioon. Nõude ülemineku tagajärjena astub nõude omandaja võlasuhtesse senise võlausaldaja asemele, määravaks on siin käsutustehingu toimumine. Uuele võlausaldajale lähevad üle ka kõik nõudega seotud tagatised ning kõrvalkohustused¹⁵¹, kestma jäävad võlgniku vastuväited senise võlausaldaja vastu.

Nõude tegeliku sissenõutavuse tagamiseks¹⁵² lähevad nõudega koos üle kõik nõude tagamiseks antud nõudega seotud tagatised ja kõrvalkohustustest tulenevad õigused, sealhulgas eesõigused pankroti ja sundtäitmise puhuks, mis ei ole lahutamatult seotud loovutaja isikuga ja on üleantavad. Eeldatakse, et nõude loovutaja on kohustatud üle andma ka nõudega mitteseotud tagatised ja kõrvalkohustustest tulenevad õigused (VÕS § 167 lg 1).

¹⁵⁰ Teavitamiskohustuste kohta vt täpsemalt I. Kull. Teavitamiskohustus võlaõigusseaduse kontekstis. *Juridica* 2003, 4 lk 213 - 224

¹⁵¹ Lisaks nimetatud aktsessorsetele tagatistele ja kohustustele lähevad eelduslikult üle ka nõudega mitteseotud tagatised, VÕS § 157 lg 1, P. Schlechtriem. *Võlaõigus*. Üldosa, lk 230, ÄM 585 - 586

¹⁵² Nõude majandusliku (turu-)väärtuse põhiliseks kriteeriumiks on selle tegelik sissenõutavus – võimalus faktiliselt saavutada nõude täitmine. Nõude rahalisest suurusest on vähe abi, kui võlgnikul pole vara, mille arvel nõuet oleks võimalik rahuldada.

Muuhulgas lähevad nõude omandajale üle võlausaldaja õigused intressile ja leppetrahvile, õigus teostada nõude suhtes täitedokumentid tulenevaid õigusi (VÕS § 167). Nõude tagamiseks seatud hüpoteegi puhul tuleb arvestada hüpoteegi ülekandmise notariaalse kokkuleppe sõlmimise vajadust (AÕS § 338 lg 2).

Nõude üleminekul tuleb silmas pidada, et võlgniku vastuväited, mis tal olid nõude üleminekul eelmise võlausaldaja vastu, jäävad kestma ning võlgnik võib esitada need uue võlausaldaja vastu, samuti võib ta uue võlausaldaja vastu esitada ka muid vastuväiteid (VÕS § 171). Muuhulgas võib võlgnik talle senise võlausaldaja vastu kuulunud nõude ka uue võlausaldaja nõudega tasaarvestada (siinkohal võib näha teatavat erandit üldise tasaarvestuskorra eelduse – nõuete vastastikkuse olemasolu vajalikkuses¹⁵³), välja arvatud juhul, kui võlgnik on oma nõude omandanud kolmandalt isikult ja ta teadis või pidi selle nõude omandamisel teadma, et tema vastu suunatud nõue on loovutatud või võlgniku nõue muutus sissenõutavaks hiljem kui loovutatud nõue ja hiljem, kui võlgnik loovutamisest teada sai või teada saama pidi (VÕS § 171 lg 3).

Kuna nõudeõiguse loovutamine toimub sageli võlgniku teadmiseseta, siis juhul, kui võlgnik ei teadnud ega pidanudki teadma nõude loovutamisest ning täitis oma kohustuse eelmisel võlausaldajale, loetakse vastav kohustus täidetuks õigele võlausaldajale (VÕS § 169 lg 1). Kehtivaks loetakse ka nõude suhtes eelmise võlausaldajaga tehtud tehing või muu toiming, kui võlgnik tehingut või muud toimingut tehes ei teadnud ega pidanudki teadma nõude loovutamisest (VÕS § 169 lg 2). Analoogiliselt võlgniku vastuväidete säilimise regulatsioonile, on ka siin tegemist võlgnikku ja tema usaldust kaitsvate sätetega¹⁵⁴. Võlgnikul on õigus lähtuda talle teadaolevast tehingust juhul, kui teda ei ole teavitatud asjaolude muutumisest. Kuna *common law* ei tunnista abstraktsiooniprintsiipi, siis on mõeldav olukord, kus sama nõue loovutatakse mitmekordselt ning põhimõtteliselt loetakse selline olukord Inglise õiguses ning üksikutes USA osariikides kehtivaks – kehtivaks loetakse loovutamine, millest võlgnik varem teada sai (seda isegi juhul, kui sellele isikule loovutati nõue hilisemalt)¹⁵⁵. Toodud *common law* näite puhul tekib kummaline situatsioon, kus võlausaldajal on võimalik ühte ja sama õigust mitu korda käsutada, Mandri-Euroopas ja enamikes USA osariikides selline lahendus mõeldav ei ole.

¹⁵³ P. Schlechtriem. Võlaõigus. Üldosa, lk 233 – 235, ÄM 596 - 599

¹⁵⁴ Analoogiline olukord ka saksa õiguses - P. Schlechtriem. Võlaõigus. Üldosa, lk 231 – 233, ÄM 587 - 595

¹⁵⁵ L. Y. Smith and others. Business Law. Uniform Commercial Code, p 274

Õiguste loovutamisest teatamise kohustuse sätestab VÕS § 182 lg 4 ettevõtte üleandjale. Ettevõtte omandajal on õigus nõuda ettevõtte üleandjalt nõuet ja kõrvalkohustustest tulenevaid õigusi tõendavate dokumentide üleandmist (VÕS § 168 lg 1). Võlgnik võib keelduda kohustuse täitmisest uuele võlausaldajale, kui talle ei anta senise võlausaldaja poolt väljastatud dokumenti nõude loovutamise kohta, välja arvatud juhul, kui senine võlausaldaja on talle nõude loovutamisest kirjalikult teatanud (VÕS § 172).

Lepingu ülevõtmisega loetakse, et kõik lepingust tulenevad õigused ja kohustused on lepingu ülevõtjale üle läinud (VÕS § 179 lg 2). Tagatiste, muude õiguste, kõrvalkohustuste ja vastuväidete üleminekul kohaldatakse vastavalt õiguste ja kohustuste ülemineku regulatsiooni (VÕS § 179 lg 3). Oluline on silmas pidada, et VÕS § 182 lg 2 on erinorm VÕS § 179 lg 1 suhtes ning teise lepingupoole nõusolek lepingu üleminekuks ei ole vajalik.

Kuigi ettevõttesse kuuluvate kohustuste ülemineku sätete juures ei ole viidet kohustuste ülemineku üldsätetele (VÕS § 175 – 178), tuleb üleminevate lepinguliste kohustuste osas tulenevalt VÕS § 182 lg 2 ja § 179 arvestada, et neile laieneb VÕS § 176 ja § 177 kohustuse ülevõtja vastuväidete ning kõrvalkohustuste ja tagatiste kohta sätestatu.

VÕS § 176 tulenevalt võib võlausaldaja nõudele lisaks enda vastuväidetele esitada vastuväiteid, mis tulenevad võlausaldaja ja senise võlgniku vahelisest õigussuhtest¹⁵⁶, välja arvatud vastuväited, mis kuulusid senisele võlgnikule võlausaldaja vastu isiklikult. Samuti ei või ta senise võlgniku nõuet võlausaldaja nõudega tasaarvestada. Õigusjärglane ei või võlausaldaja nõudele esitada vastuväiteid, mis kuuluvad talle senise võlgniku vastu tulenevalt kohustuse ülevõtmise aluseks olevast õigussuhtest. USA praktika tunnustab ka ostu-müügilepinguid, mille järgi ostja kohustub mitte esitama heauskselt müüja nõuded omandanud isiku poolt ostja vastu nõude realiseerimisel vastuväiteid, mis ostjal on tulenevalt enda ja õiguseelnejast müüja vahelisest suhtest¹⁵⁷.

VÕS § 177 järgi lähevad lepingu ülevõtmisel õigusjärglasele üle nõudega seotud kõrvalkohustused, kui need ei ole isiklikku laadi või ei ole muul põhjusel lahutamatult seotud senise võlgniku isikuga. Õigusjärglasele läheb üle kohustus tasuda kokkulepitud intress ja leppetrahv ka siis, kui need muutusid sissenõutavaks pärast kohustuse ülevõtmist. Lepingu ülevõtmisel lõpevad lepingulise kohustuse täitmise tagamiseks antud kohustusega

¹⁵⁶ analoogiline on olukord ka USA föderaalõiguses – L. Y. Smith and others. Business Law. Uniform Commercial Code, p 272–273.

¹⁵⁷ L. Y. Smith and others. Business Law. Uniform Commercial Code, p 272

seotud tagatised. Aktseessorsete tagatiste lõppemine on seotud asjaoluga, et tagatise andja risk sõltub võlgniku isikust ning tagatis on antud seda silmas pidades¹⁵⁸. Kui kohustuse täitmise tagamiseks on antud tagatis, mis ei ole kohustusega seotud, tuleb tagatis vastavalt tagatise andmise aluseks olnud kokkuleppele tagatise andjale tagasi anda (välja arvatud juhul, kui tagatise andja nõustub vastutama ka õigusjärglase kohustuse täitmise eest VÕS § 177 lg 3).

Konkreetsetest tagatistest rääkides kuulub nõudega mitteseotud tagatiste hulka eelkõige hüpoteek. Hüpoteek ei eelda tagatava nõude olemasolu (AÕS § 325 lg 4). Käsipant seevastu läheb õigusjärglasele üle, kuna see lõppeb reeglina üksnes tagatud nõude lõppemise või vastava kokkuleppega¹⁵⁹.

4.2Vastutus kohustuste eest

Kohustuste üleminek ja selle tagajärjena vastutus kohustuste eest on ettevõtte tehingulise ülemineku regulatsiooni üks kesksemaid ja olulisemaid teemasid, kuivõrd just kohustuse ja vastava vastutuse jaotumine võib praktikas sageli saada põhjuseks, miks lepingueelsed läbirääkimised ettevõtte üleminekuks katkevad. Kohustuste üleminek ja vastutuse regulatsioon on ettevõtte ülemineku regulatsiooni eesmärke silmas pidades üheks olulisemaks väljakutseks seadusandjale. Põhiosas määratakse just siin ära ettevõtte ülemineku atraktiivsus ning ettevõtte ülevõtmise võimalik eelistamine uue ettevõtte asutamisele.

Ettevõtte ülemineku sõltumatus õiguseelneja võlausaldajast tõstatab küsimuse õiguseelneja võlausaldaja õiguste kaitse piisavast tagatusest ning võlausaldaja usalduse kaitsest. Nimetatud probleemi leevendamiseks on õiguseelneja võlausaldajatele antud täiendav tagatis – ettevõtte üleandja ja omandaja solidaarvastutus kohustuste eest, mis on tekkinud enne ettevõtte üleminekut ning on ülemineku ajaks muutunud sissenõutavaks või mis muutuvad sissenõutavaks viie aasta jooksul pärast üleminekut (VÕS § 183 lg 1). Kuna õiguseelneja võlausaldaja ees jääb siin õiguseelneja jätkuvalt vastutavaks, on üldjuhul võlausaldaja huvid ja õigused kaitstud samavõrra või isegi paremini, kui nad olid enne ettevõtte üleminekut. Rääkida ei saa ka võlausaldaja usaldussuhte kahjustamisest määral, mis vajaks täiendavate

¹⁵⁸ Eraõigus I. Abimaterjal kohtunike ja prokuröride twinning-koolituse eraõiguse õppegrupile. Tallinn 2001.

¹⁵⁹ AÕS § 284 – 286. Vt ka Kõve, V. Vallas pant. Juridica 1993, nr 4, lk 88

õiguslike abinõude väljatöötamist ja rakendamist. Tulenevalt VÕS § 183 lg 3 on viie aasta möödumisel ettevõttesse kuuluvate kohustuste võlausaldajal võimalik nõuda kohustuse täitmist üksnes ettevõtte omandajalt, s.o kui nõue muutub sissenõutavaks vahetult enne viie aasta möödumist ja võlausaldaja ei jõua nõuet enne viie aasta möödumise päeva solidaarselt ettevõtte omandaja ja üleandja vastu esitada, saab ta nõude esitada üksnes ettevõtte omandaja vastu.

Ettevõtte üleandja vastutuse suhtes kehtestab eriregulatsiooni TLS § 6² lg 1, mille järgi vastutab ettevõtte üleandja ettevõtte ülemineku ajal kehtivatest töölepingutest tulenevate ja selleks ajaks sissenõutavaks muutunud kohustuste eest, välja arvatud juhul, kui ta tunnistatakse maksejõuetuks töötuskindlustuse seaduse¹⁶⁰ § 19 tähenduses. Seega ettevõtte ülemineku hetkeks sissenõutavaks muutunud töölepingust tulenevad kohustused ettevõtte koosseisus üle ei lähe¹⁶¹.

TLS § 6² lg 2 järgi vastutab ettevõtte üleandja solidaarselt ettevõtte omandajaga kohustuste eest, mis tulenesid ettevõtte ülemineku ajal kehtivatest töölepingutest ning mis olid tekkinud enne tööandja vahetumist ja mis muutuvad sissenõutavaks ühe aasta jooksul pärast ettevõtte üleminekut.

Töölepingu seaduse eelnõu järgi vastutab ettevõtte üleandja solidaarselt ettevõtte omandajaga ettevõtte ülemineku hetkel kehtivatest töölepingust tulenevate kohustuste täitmise eest, mis on tekkinud enne ettevõtte ülemineku hetke ja mis muutuvad sissenõutavaks ühe aasta jooksul pärast ettevõtte üleminekut. Kohustuste eest, mis muutuvad sissenõutavaks pärast ettevõtte üleminekut, vastutab ettevõtte üleandja üksnes kohustuse selle osa ulatuses, mis on tekkinud enne ettevõtte üleminekut (eelnõu § 59).

Nii kehtiva TLS § 6² kui töölepingu seaduse eelnõuga ettenähtud vastutuse regulatsiooni põhjendusi asjakohastest seletuskirjadest ei leia. Käesoleva töö autori arvates ei ole sellised erinormid VÕS § 183 lg 1 suhtes põhjendatud, kuivõrd VÕS § 183 lg 1 reegel annaks töötajale siin oluliselt laiemad tagatised. Vastavad lahendused aitavad küll vähendada ettevõtja omandaja riisikot kohustuste koosseisu osas ja võivad muuta ettevõtte ülemineku lahenduse seetõttu atraktiivsemaks, kuid autori hinnangul ei ole töötajate ebavõrdne

¹⁶⁰ Töötuskindlustuse seadus. 13. juuni 2001. a. RT I 2001, 59, 359; 2003, 88, 591

¹⁶¹ vt ja G. Tavits. Muudatused töölepinguliste suhete õiguslikus reguleerimises: kaitse otsingul Euroopa Liidu abiga, lk 555

kohtlemine võrreldes teiste ettevõttesse kuuluvate lepingute lepingupartnerite ning kohustuste võlausaldajatega selliselt põhjendatud, kuivõrd vastavaks töötajate positsiooni halvendavaks erikohtlemiseks puudub mõistlik põhjendus ning sellise põhjenduse puudumisel tuleb võlausaldajaid kohelda võrdselt.

4.2.1 Ettevõtte üleandja likvideerimismenetluse mõju

Võlausaldajate kaitse muutub problemaatilisemaks juhul, kui ettevõtte üleandjaks on likvideeritav juriidiline isik või juriidiline isik, kes soovib oma majandustegevust lõpetada ja alustada likvideerimismenetlust – sisuliselt kaob pärast ettevõtte üleminekut ettevõtte üleandja, kes ettevõtte omandajaga solidaarselt vastutaks. Antud olukorras kaitstakse ettevõtte üleandja võlausaldajaid likvideerimismenetluse sätetega – kuna tegemist on ettevõtte üleandja solidaarkohustusega, siis TsÜS § 43 lg 3 järgi juhul, kui kohustust ei ole likvideerimise ajal võimalik täita või kui nõude osas toimub kohtumenetlus, võib allesjäänud vara jagada õigustatud isikutele välja üksnes juhul, kui võlausaldajale on antud piisav tagatis. ÄS § 214 lg 2 järgi juhul, kui OÜ võlausaldaja nõude täitmise tähtpäev ei ole saabunud ja võlausaldaja ei võta täitmist vastu, deponeeritakse temale kuuluv raha, AS-i ja äriühingu filiaali¹⁶² puhul on analoogiliseks sätteks ÄS § 377 lg 2. Eeltoodu põhjal tuleb asuda seisukohale, et ettevõtte kohustused, mis on tekkinud ettevõtte üleandja tegevusest ning mis on muutunud sissenõutavaks ettevõtte üleandja likvideerimismenetluse ajaks, tuleb likvideerimismenetluses rahuldada (kui võlausaldaja täitmist vastu ei võta, siis tuleb talle kuuluv raha deponeerida).

Kohustused, mis on tekkinud ettevõtte üleandja tegevusest, kuid mis ei ole ettevõtte üleandja likvideerimismenetluse ajaks sissenõuavad, tulevad ettevõtte üleandja likvideerimise lõpuleviimiseks tagada (TsÜS § 43 lg 3, ÄS § 214 lg 2, § 377 lg 2). Siin tekib olukord, kus ettevõtte üleandja võlausaldajad ei saa õigusjärglaselt enam täitmist nõuda, kui ettevõtte üleandja on võlausaldajate nõuded likvideerimismenetluses rahuldanud. Kui ettevõtte üleandja täitmist ei ole õigustatult vastu võetud (nt ennetähtaegse täitmise mittevastuvõtmine selleks õigustatud huvi olemasolul – VÕS § 84 lg 1), peab jääma võlausaldajale jätkuvalt võimalus valida, milliselt solidaarvõlgnikult (ettevõtte üleandja või omandajalt) ta täitmist nõuab. Seega peab antud juhul ettevõtte üleandja võlausaldajale täitmiseks vajaliku raha

¹⁶² tulenevalt ÄS § 390 lg 4

deponeerima. Võlausaldaja võib valida muidugi ka nõude esitamise ettevõtte omandaja vastu ning kui nõue rahuldatakse, lõpeb kohustus täitmisega (VÕS § 186 p 1). Kui kohustus on lõppenud, kaob vajadus ka vastava kohustuse täitmise tagamiseks ettevõtte üleandja poolt ning võlausaldajale deponeeritud raha saab välja jagada likvideerimisjaotisena. Kui võlausaldaja nõuab täitmist ettevõtte üleandjalt, tekib ettevõtte üleandja omavahelisest suhtest ettevõtte omandajaga tagasinõue ettevõtte omandaja vastu, mis kuulub ettevõtte üleandja vara hulka ning on põhimõtteliselt üleantav ka likvideerimisjaotisena (TsÜS § 43 lg 3 ja § 45 lg 1 sätestavad vara välja jagamise, nõudmata selle realiseerimist ja saadud raha jaotamist vms).

Eeltoodut silmas pidades on ettevõtte tehingulisel üleminekul ettevõtte üleandja jaoks mõistlik leppida ettevõtte omandajaga kokku vastastikuste nõuete esitamise ja täitmise kord juhaks, kui ettevõttesse kuuluvate kohustuste võlausaldajad esitavad nõude ettevõtte üleandja, mitte omandaja vastu. Ettevõtte üleandja ja omandaja kui solidaarvõlgnike omavahelisi suhteid ettevõtte ülemineku sätete hulgas otseselt ei reguleerita, seadus kehtestab siin üksnes erireegli tõendamiskoormise jaotumise osas - VÕS § 183 lg 1 järgi eeldatakse, et omavahelises suhtes üleandjaga on kohustatud isikuks ettevõtte omandaja (erand VÕS § 69 lg 1 suhtes, mis eeldab kohustuse täitmist võrdsetes osades). Kuna solidaarkohustus tekib siin seadusest tulenevalt, ei kehti ettevõtte üleandja ja omandaja omavaheline kokkulepe, mille järgi tuleks nõue esitada esmalt ühe vastu ning alles seejärel teise vastu, kolmandate isikute suhtes (VÕS § 183 lg 2). Seadusjärgset solidaarkohustust ei saa kolmandatele isikutele kehtivalt muuta täiendavaks kohustuseks, kui vastav konkreetne võlausaldaja ei ole selleks nõusolekut andnud. VÕS § 183 lg 2 kehtestab võlausaldaja nõusolekule siin kirjalikult taasesitatava vormi nõude, seadusjärgse vormi järgimata jätmise sanktsiooniks on TsÜS § 83 lg 1 järgi tehingu tühisus.

Solidaarkohustuse täitmisel ühe võlgniku poolt tekib tal VÕS § 69 lg 2 alusel tagasinõue teiste võlgnike vastu, välja arvatud talle endale langevas osas. Antud juhul on ettevõtte üleandja andnud tehinguga kohustuse ettevõtte omandajale üle ning nende omavahelisest suhtest tulenevalt puudub siin ettevõtte üleandja langev osa, kui ei ole lepitud kokku teisiti (vastavale tüüpolekorradele tugineb ka VÕS § 183 lg 2). Seega juhul, kui solidaarkohustuse täidab siin ettevõtte üleandja, on ta VÕS § 69 lg 2 alusel õigustatud nõudma täidetut tagasi ettevõtte omandajalt, sest vastupidisel juhul tekiks siin alusetu rikastumise olukord.

4.2.2 Ettevõtte üleandja pankrotimenetluse mõju

Ettevõtte üleandja suhtes algatatud pankrotimenetluse korral loetakse PankrS § 42 järgi kõikide võlgade tähtaeg saabunuks ning sellest tulenevalt ei saa võlausaldaja keelduda õigustatult õiguseelnejust pankrotivõlgniku täitmise vastuvõtmisest. Pankrotimenetluses saab võlgniku vastu esitada nõudeid PankrS sätestatud korras (PankrS § 44 lg 1). Kuna ettevõttesse kuuluvate kohustuste näol juhul on tegemist solidaarkohustustega, siis tuleb silmas pidada VÕS § 65 lg 2, mille järgi on solidaarkohustuste olemuseks sama sisuga kohustuse täitmine, mille täitmist saab võlausaldaja nõuda vaid ühe korra.

Kui ettevõttesse kuuluvale kohustusele vastav nõue on ettevõtte üleandja pankrotimenetluse ajal sissenõutav, siis saab võlausaldaja nõuda täitmist nii ettevõtte üleandjalt kui omandajalt. Protsessuaalselt ei saa võlausaldaja esitada nõuet ettevõtte üleandja ja omandaja vastu ühtse nõudena hagimenetluses, kuivõrd pankrotivõlgniku vastu on võimalik nõue esitada üksnes pankrotimenetluses. Antud situatsiooni reguleerib PankrS § 96, mille järgi juhul, kui võlgnik vastutab võlausaldaja ees solidaarselt teise isikuga, võib võlausaldaja esitada pankrotivõlgniku vastu nõude kas tervikuna või osaliselt. Kui solidaarvõlgnik on osa võlast tasunud, arvatakse see osa võlast maha. Seega tuleneb PankrS § 96 võlausaldaja jaoks problemaatiline eriolukord, kus ta peab valima isikuliselt, kelle vastu ja kui suures ulatuses ta oma nõude esitab. Kui ta otsustab esitada nõudeid nii pankrotis oleva isiku vastu kui pankrotis mitte oleva isiku vastu, peab ta määrama, kui suures osas ta kummagi isiku vastu nõude esitab ning vastava otsustuse järgselt tuleb senist ühtset nõuet käsitleda analoogiliselt kahe nõudega – ühe menetlemine, rahuldamine ning rahuldamise ulatus selgub pankrotimenetluses ning teise nõude menetlemine ning rahuldamine toimub nõude mittevabatahtliku täitmise korral hagimenetluse kaudu vastava kohtulahendi sundtäitmisega.

Pankrotivõlgnikust ettevõtte üleandja ja mittepankrotis oleva ettevõtte omandaja sisesuhtes tekib VÕS § 183 lg 1 sätestatud eeldusest, mille järgi on vastavas sisesuhtes eelduslikult kohustatud pooleks ettevõtte omandaja, tulenev problemaatiline ring – ettevõtte üleandjal tekib kohustuse täitmisega tagasinõue ettevõtte omandaja vastu, mis kuulub pankrotivara hulka ning mille realiseerimisest saadud raha kuulub väljamaksmisele kinnitatud jaotusettepaneku alusel ja muuhulgas võib sellest osa langeda uuesti pankrotimenetluses nõude esitanud ettevõtte üleandja ja omandaja võlausaldajale. Kui võlausaldaja saab siin täiendavalt pankrotivõlgnikust ettevõtte üleandja vara, siis tekib pankrotivõlgnikul uuesti tagasinõue ettevõtte omandaja vastu. Kõige kiirem ja mõistlikum lahendus eeldab siin

võlausaldaja aktiivsust – tuleb pankrotivõlgnikust ettevõtte üleandjaga sõlmida kokkulepe, millega pankrotivõlgniku vastutust piiratakse ja määratakse kindlaks rahasumma, millest rohkem võlausaldajale nõuda ei saa. Nõude kehtivust ja ulatuse täielikkust ettevõtte omandajast solidaarvõlgniku vastu see siin ei mõjuta (VÕS § 66 lg 1). Kui võlausaldaja vastavat kokkulepet sõlmida ei soovi, siis seadusest tulenev lahendus olukorrale puudub, tasaarvestuse olukorda ei teki. Võlausaldaja kaotab õiguse pankrotivõlgniku täitmisele alles kohustuse lõppemisel – eelkõige kui kohustus on täidetud ettevõtte omandaja poolt.

Kui ettevõttesse kuuluvale kohustusele vastav nõue on sissenõutav, aga nõude on rahuldanud ettevõtte omandaja, siis on vastav kohustus täidetud osas lõppenud. Kui mingil põhjusel ei ole kohustust täidetud täielikus ulatuses, eelkõige ettevõtte omandaja pankroti tõttu, siis saab võlausaldaja pankrotivõlgnikust ettevõtte üleandjalt nõuda täitmist ülejäänud kohustuse ulatuses (PankrS § 96). Võlausaldaja peab siin leppima pankrotivarast jaotusettepaneku alusel saadavaga, sõltumata sellest, kas see katab kogu nõude või mitte.

Juhul, kui kohustus ei ole sissenõutav, tuleb arvestada, et PankrS § 42 järgi loetakse pankroti väljakuulutamise eeskõikide võlgade tähtaeg saabunuks, kuid vastav olukord ei mõjuta pankrotivõlgnikule kuuluvate nõuete tähtaegu ega tingimusi tema võlgnike suhtes. VÕS § 69 lg 2 järgi läheb tagasinõue üle ettevõtte üleandjale, kuid nimetatud sätte sõnastus ei eelda, et ühe solidaarvõlgniku poolt kohustuse täitmise ajal pidi kohustus juba sissenõutav olema. Eeltoodu põhjal tuleb asuda seisukohale, et kuigi õiguseelnejust solidaarvõlgniku jaoks muutus kohustus PankrS 42 järgi sissenõutavaks ja tagasinõue ettevõtte omandaja vastu tuleneb sissenõutavaks muutunud nõudest, on vajalik siin ettevõtte omandaja huvide kaitsmine võlausaldajaga teostatud tehingutes ning tuleb lähtuda vastava tehinguga algselt määratud nõude sissenõutavaks muutmise tähtpäevast ka tagasinõude sissenõutavaks muutmisel. Seega pankrotivõlgnikust ettevõtte üleandja poolsest täitmisest tulenev tagasinõu ettevõtte omandaja vastu muutub siin sissenõutavaks tehinguga algselt määratud täitmise tähtpäeval ja sõltumata PankrS § 42 mõjust.

Ettevõtte enda võõrandamisel pankroti- või täitemenetluses, tuleb ettevõtte omandajal silmas pidada, et VÕS-s sätestatu siin ei kohaldu (VÕS § 181) ning ettevõttesse kuuluvate kohustuste eest vastutab üksnes tema ning seda kogu oma vara ulatuses.

4.2.3 Vastutus maksukohustuste eest

Ettevõtte üleandja vastutuse osas teeb MKS § 38 ebamäärase viite VÕS'ile, sätestades, et ettevõtte või selle osa üleandnud isik vastutab maksuvõla¹⁶³ tasumise eest solidaarselt ettevõtte omandajaga vastavalt VÕS-is sätestatule. Selgusetuks jääb, kas viide on tehtud solidaarkohustusi reguleerivatele üldsätetele või (lisaks) VÕS §-ile 183 lg 1, mis sätestab muuhulgas vastutuse ka kohustuste eest, mis muutuvad sissenõutavaks viie aasta jooksul ettevõtte üleandmisest. Tegemist on äärmiselt olulise küsimusega, kuna sätte tõlgendamisest sõltub ettevõtte üleandja varaliste kohustuste ulatus ja tema omandi riive olemasolu. Normi optimaalse abstraktsuse tagatus on siin rohkem kui küsitav. Käesoleva töö autor on seisukohal, et MKS § 38 kontekst lubab oletada, et seadusandja ei ole mõelnud mitte solidaarkohustusi käsitlevaid üldsätteid, vaid solidaarkohustusi reguleerivaid sätteid ettevõtte ülemineku sätete hulgas. Sätet tuleks õiguskindluse tagamiseks täiendada ning sätte redaktsioon võik olla järgmine: “ettevõtte või selle osa üleandnud isik vastutab maksuvõla tasumise eest solidaarselt ettevõtte omandajaga vastavalt VÕS-is ettevõtte üleandja vastutuse sätetele”, veelgi selgem ja mõistlikum oleks viide konkreetsetele sätetele.

Kohustus teavitada võlausaldajaid kohustuste üleminekust on pandud ettevõtte omandajale (VÕS § 182 lg 4).

4.2.4 Võimalike vastutuse piirangute kehtestamisest

Kohustuste ülemineku ja vastutuse probleemide tuumaks on asjaolu, et ühest küljest ei tohi võlausaldajad sattuda ettevõtte ülemineku varaliselt halvemasse olukorda, kui nad oleks olnud, kui ettevõtte üleminekut poleks toimunud, ning teisest küljest asjaolu, et võlausaldajate kaitsmise vajadusega kaasneb ettevõtte omandaja jaoks paratamatult teatav ebamäärasus ületulnud kohustuste mahu osas - võlausaldajaid saab kaitsta vaid läbi kõikide kohustuste ülemineku ning seda sõltumata sellest, kas ettevõtte üleandja ettevõtte omandajat kõikidest kohustustest teavitab või mitte.

¹⁶³ Maksuvõlg on maksukohustuslase poolt tähtpäevaks tasumata jäetud maksusumma, tähtpäevaks tasumata jäetud maksusummalt arvestatud intress ning tollivõlast tulenev tähtpäevaks tasumata maksusumma ja sellelt arvestatud intress, MKS § 32

Kuivõrd vajalik on kõikide kohustuste üleminek, tekib siit edasi küsimus ettevõtte omandaja vastutusest ning selle võimalikes piirangutest. Kehtiv Eesti siseriiklik õigus mingeid vastutuse piiranguid ei tunne, kuid jätab võimaluse vastutuse kokkuleppeliseks piiramiseks - VÕS § 182 lg 3 võimaldab kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis kokkulepet võlausaldajaga, mille järgi kokkulepitud kohustused ettevõtte koosseisus üle ei lähe. Vastav võimalus on praktikas ka kasutust leidnud.

Saksa õigus võimaldab kohustuste üleminekut välistada ka ilma, et võlausaldaja sellega nõustuks¹⁶⁴. Üheks selliseks olukorraks on juhtum, kes ettevõtte üleminekuga lõpetab ettevõtte tegelikult tegevuse (HGB § 25 lg 3), teiseks võimaluseks on asjakohase avalduse esitamine kaubandusregistrile ning võlausaldajate teavitamine (HGB § 25 lg 2).

Lisaks eeltoodud võimalusele on kehtiva õiguse pinnalt saanud praktikas üheks vastutusega kaasnevate riskide maandamise lahenduseks, mis ei sõltu võlausaldajatest, äriühingute osaluste võõrandamisele analoogiline lahendus, kus võõrandajalt võetakse ulatuslikud kinnitused võõrandatava seisukorra suhtes ning kinnituste võimalik ebatõesus seotakse ulatuslike sanktsioonidega ning tagatakse sageli võõrandajaga seotud füüsiliste isikute käendustega. Vastavate kinnituste saamine ja käenduste nõudmine ning käenduste ulatus on enamasti just peamiseks põhjusteks, miks ettevõtte ülemineku lepingu sõlmimiseks peetavad läbirääkimised lõpevad tulemuseta. Ettevõtet omandada soovivad isikud nõuavad sageli detailseid kinnitusi, mis välistaks ka normaalse ärimajandusliku riski – nt on problemaatiline kinnitada, et varasemalt viivitusega tasutud põhivõlalt ei nõuta võlausaldajate poolt tulevikus viivise tasumist (see on küll sageli äärmiselt ebatõenäoline, aga võib õiguslikult siiski võimalik olla).

Kolmanda riskide maandamise võimalusena on praktikas kasutusel ka ostuhinna osaline hilisem tasumine. Vastav ajavahemik võib ulatuda mitme aastani (üheks võimaluseks on üldine aegumistähtaeg kolm aastat), mille jooksul peaks eelduslikult esitama nõuded võlausaldajad, kelle nõuded on tekkinud ettevõtja üleandja tegevusest. Kui mingeid nõudeid, millest ettevõtja üleandja ei ole ettevõtte omandajat teavitanud, esitatakse, saab vastavad nõuded rahuldanud ettevõtte omandaja teostada lepingu mittekohasest täitmisest (ebatõestest kinnitustest) tekkinud kahjunõude tasaarvestamise tasumisele kuuluva ostuhinna osaga.

¹⁶⁴ Vt ka E. Gustavus. Äriühinguõigus, lk 21.

Kuivõrd ettevõtte omandaja vastutuse teatav ebamäärasus¹⁶⁵ ning võimalused selle maandamiseks on sageli põhjuseks, miks ettevõtte ülemineku lepingueelsed läbirääkimised jäävad sageli tulemuseta, tuleb küsida, kas kehtiv siseriiklik õigus vastab ettevõtte regulatsiooni põhieesmärkidele ning kas on võimalik täiendavate abinõude tarvitusele võtmine, mis viiks taotletavale eesmärgile veelgi lähemale.

Probleemile on võimalik läheneda kahest aspektist – ühe võimalusena tuleb teha kõik mõistlikult võimalik selleks, et ettevõtte omandaja, kes peab täitma ka need võlausaldajate nõuded, millest ta ei olnud ettevõtte ülemineku tehingu toimumisel teadlik, saavutab reaalselt vastavate kohustustute täitmisega kaasnenud kahju hüvitamise ettevõtte üleandjalt ning teiseks võimaluseks on piirata üleminevate kohustuste hulka või ettevõtte omandaja vastutuse määra¹⁶⁶. Võlausaldajaid puudutaksid siin põhimõtteliselt üksnes üleminevate kohustuste hulga või vastutuse määra piirangud.

Ettevõtte omandaja ja ettevõtte üleandja omavahelises suhtes kasutatavatel riskimaandamise meetoditel on peatunud käesoleva jaotise alguses ning autori hinnangul siinkohal vajadust mingite seadusandlike muudatuste järele ei ole – ettevõtte võõrandamise leping ei erine oma olemuselt teistest võõrandamise lepingutest ning ettevõtte omandaja riskid ning nende maandamise võimalused kattuvad suuresti võõrandamislepingute puhul kasutatavate tavapäraste lahendustega.

Küll on aga autori hinnangul võimalik ning vajalik ettevõtja omandaja vastutuse regulatsiooni revideerimine ettevõtte koosseisu ületulevate kohustuste ning vastava vastutuse ulatuse aspektist. Nagu eelpool juba viidatud, peaks ettevõtte koosseisu kuuluvate kohustuste võlausaldajate varaline seisund jääma ettevõtte üleminekuga võimalikult muutumatuks. Siin saab siiski arvestada asjaoluga, et võlausaldajatel lasub alati teatav majanduslik risk, et võlgnik lõpeb, muutub maksejõuetuks või asendub teise võlgnikuga (vastavalt siis ettevõtja surma või likvideerimise, pankroti ja õigusjärglusega lõppemise juhud).

Kehtiv regulatsioon kehtestab kohustuste üleminekul ja vastava vastutuse osas kaks n.ö totaalpõhimõtet – esmalt, et üle lähevad kõik kohustused ning teiseks, et ettevõtte omandaja vastutab ülevõetud kohustuste eest kogu oma varaga.

¹⁶⁵ S.o millised kohustused ja millise väärtusega kuuluvad ettevõtte koosseisu.

¹⁶⁶ Vt selle kohta ka M. Tamme. Ettevõtte tehingulise ülemineku mõningaid aspekte, *Juridica* 2003, nr 6, lk 405

Autor ei näe vajadust erandite tegemiseks seoses kõikide kohustuste üleminekuga, küll aga on autori hinnangul põhjendamatult koormav ettevõtte omandaja piiranguteta vastutus. Kuivõrd võlausaldajate kaitse on vaja tagada määral, et võlausaldaja varaline positsioon jääks ettevõtte üleminekul võimalikult muutumatuks, siis võiks ettevõtte omandaja vastutust piirata ülevõetud ettevõtte vara väärtusega. Ettevõtte üleminek mõjutab võlausaldajate positsiooni just sellega, et üle lähevad ka õigused, mille arvelt võlausaldajate nõuete rahuldamine võimalik on. Kui ettevõtte omandaja vastutus oleks piiratud ettevõtte väärtusega, siis säilib võlausaldajatel võimalus saada nõude täitmist täpselt selle sama vara (või sellele vastava väärtusega muu hüve) arvelt, mille arvelt oleks ta saanud täitmist nõuda, kui ettevõtet poleks üle antud. Täna hetkel ettevõtte üleminekuga võlausaldajate positsioon ettevõtte üleminekul tegelikult paraneb – võlausaldaja nõude täitmise eest vastutavad ühe võlgniku asemel kaks solidaarvõlgnikku ja seda kogu oma varaga.

Tuleb mõnda, et ettevõtte omandaja vastutuse piiramine ettevõtte vara väärtusega tekitab omakorda arvestatavaid probleeme – peamiseks probleemiks on adekvaatse hinnangu saamine ettevõtte väärtusele. Ajalisest aspektist peaks määravaks olema ettevõtte väärtus ülemineku hetkel, rahalisest küljest on ettevõtte müügi puhul oluliseks indikatsiooniks küll ettevõtte müügihind, kuid see võib ettevõtte omandaja vastutuse piiramiseks olla näidatud sihilikult madalamana, kui ettevõtte väärtus tegelikult on.

Ettevõtte ülemineku tehingutele eelnevalt on tavapärane ettevõtte juriidiline ja sageli ka raamatupidamise auditeerimine ettevõtte omandaja määratud spetsialistide poolt. Kui ettevõtte omandajaks on äriühing, võib väita, et vastavate auditite korraldamine tuleneb juhatuse liikme hoolsuskohustusest¹⁶⁷. Kuivõrd ettevõtte üleminekul on auditeerimine tavapärane, võiks ettevõtte väärtuse erapooletuks määramiseks kasutada nt kohustuslikku auditeerimist¹⁶⁸.

Arvestatava võimalusena ettevõtte omandaja vastutuse määratlemiseks saaks kasutada ka võlausaldajate üleskutsemenetlust analoogiliselt äriühingu jagunemisele. Võlausaldajate üleskutsemenetlus saaks põhimõtteliselt toimuda ettevõtte ülemineku eelselt või järgselt – teadaolevatele võlausaldajatele teatatakse ettevõtte üleminekust, samuti avaldatakse vastavad

¹⁶⁷ Vt ka T. Prangli. Mida arvestada ettevõtte ostmisel.

¹⁶⁸ Ettevõtte ülemineku juriidilise auditeerimise kohta vt ka R. Vahimets jt. Ühinemised ja omandamised, lk 19-24 ja 47, 48; W.F. Schmitz. Due Diligence for Corporate Acquisitions.

teated Ametlikes Teadaannetes ning määratakse tähtaeg, mille jooksul peavad võlausaldajad oma nõuetest ettevõtte üleandjat või omandajat teavitama. Nõuetest mitteteavitamise tagajärjeks võiks olla vastava nõude püsijäämine üksnes ettevõtte üleandja vastu ja seeläbi ka ettevõtte üleandja ja ettevõtte omandaja solidaarvastutuse mittetekkimine nimetatud nõude osas.

Vastava lahenduse väljatöötamisel tuleks aga arvestada, et ettevõtte tehingulise ülemineku regulatsioon ei tohiks kaotada oma eeliseid äriühingute jagunemise ees – autori hinnangul on äärmiselt positiivne, et ettevõtte ülemineku tehing ei eelda mingite kohustuslike tähtaegade järgimist ettevõtte ülemineku toimumise eeldusena¹⁶⁹, mis on äriühingute jaoks põhiline alus ettevõtte ülemineku eelistamiseks ühingu jagunemise ees. Autor näeb probleemi lahendamise võimalusena lahendust, mille kohaselt toimuks võlausaldajate üleskutsemenetlus ettevõtte ülemineku järgnevalt ning nagu eelpool juba viidatud, võiks võlausaldaja võimalus nõuda kohustuse täitmist ettevõtte üleandjalt ja omandajalt solidaarselt sõltuda sellest, kas ettevõtte omandaja vastavast kohustusest teadis või pidi teadma või sai teada võlausaldajate üleskutsemenetluse kaudu. Oluline efekt võrreldes kehtiva regulatsiooniga seisneks siin asjaolus, et üleskutsemenetluse lõpuks on ettevõtte omandajale selge, milliste kohustuste täitmist võidakse temalt nõuda ja kas ettevõtte üleandja on rikkunud oma kinnitusi selles osas, millised kohustused ettevõttesse kuuluvad. Kehtiva regulatsiooni puhul on selle selgumise aeg ebamäärane ja võib ilmneda ka mõnekümne aasta pärast¹⁷⁰. Kui üleskutsemenetlus piirdub 2-3 kuuga, on mõeldav, et osa ostuhinnast tasutakse pärast üleskutsemenetluse tähtaja möödumist, samuti oleks vähem komplitseeritud lepingust taganemine. Riisiko seoses kohustustega, millest üleandja ei ole omandajat teavitanud, jääks siin üleandja kanda, nagu seda näeb ette ka tavapärase asja müügilepingu regulatsioon puudustega asja müümise korral (VÕS § 217 ja § 218).

¹⁶⁹ Kohustuslikud seadusjärgsed tähtajad äriühingu jagunemisel tähendavad vähemalt ca 5-kuulist protsessi - esmalt on vaja sõlmida jagunemisleping. Seejärel tuleb võimaldada osanikel kaks nädalat jagunemislepinguga tutvuda ning seejärel tuleb see heaks kiita jagunemisotsusega. Jagunemisotsuse võetakse vastu osanike või aktsionäride poolt – seega tuleb üldjuhul arvestada ka üldkoosoleku kokkukutsumisega kaasneva ajaga. Pärast jagunemisotsuse vastuvõtmist tuleb sellest 15-päeva jooksul teavitada teadaolevaid võlausaldajaid ning avaldada 15-päevasega vahega kaks teadet Ametlikes Teadaannetes. Pärast teise teadaande avaldamisest vähemalt kolme kuu möödumist on võimalik esitada avaldus äriregistrile. Aeg enne äriregistrile avalduse esitamist võib oluliselt pikeneda, sest ühingu võlausaldaja võib juhul, kui ta leiab, et jagunemine ohustab tema nõude tagatust, nõuda oma nõude tagamist või rahuldumist ning vastavaid vaidlused peavad enne äriregistrile avalduse esitamist olema lahendatud. Vara üleminek toimub jagunemise äriregistrisse kandmisega. (ÄS § 435, § 440; § 442 ja § 443).

¹⁷⁰ Nt TsÜS § 153 situatsioon – nt kui ettevõttes toodetud puudusega toode on põhjustanud isiku tervisekahjustuse või surma, aegub vastav nõud 30 a möödudes kahju põhjustanud teo tegemisest või sündmuse toimumisest ning selle ajani on võimalik ka vastava nõude sundtäitmine.

Ettevõtte ülemineku tehingu puhul ebamäärasuse kõrvaldamine ületulevate kohustuste koosseisus oleks ettevõtte omandajate jaoks oluliseks lahenduseks, mis aitaks maandada ettevõtte ülevõtmisega kaasnevat põhilisi riske. Ettevõtte omandaja vastutuse piiramine oleks oluline samm ettevõtte ülemineku regulatsiooni eesmärgi parema saavutamise suunas.

4.3 Ettevõtte ülemineku tehingust taganemine

Ettevõtte võõrandamise tehingust taganemisel on problemaatiliseks eelkõige taganemise kui õiguskaitsevahendi kohaldamine, kuivõrd taganemise alused, mis ei loe taganemist õiguskaitsevahendiks, saaks ettevõtte ülemineku tehingu olemusest tulenevalt olla eelkõige kokkuleppelised. Ettevõtte ülemineku tehingust taganemine õiguskaitsevahendina tõstatab esmalt küsimuse taganemise kui õiguskaitsevahendi kohaldamise alusest – ehk lepingu olulisest rikkumisest (VÕS § 116)¹⁷¹. Nagu eelpool juba öeldud, ei saa olulise rikkumisena käsitleda üldjuhul lepingu täitmisenõude täitmata jätmist olukorras, kus ettevõtte on juba üle antud, aga ei vasta täielikult lepingus kokkulepitule (VÕS § 223) – ettevõtte puhul ei ole selline täitmisenõue üldjuhul objektiivselt realiseeritav. Ettevõtte mittevastavust lepingu tingimustele saaks olulise rikkumisena käsitleda eelkõige arvestades kokkulepitud ning tegeliku olukorra erinevuse määra, mistõttu on vastav määr mõistlik lepingus kokku leppida (VÕS § 116 lg 2 p 1 olukord). Ettevõtte ülemineku tehingust taganemise alusena võib ettevõtte üleminekule omane olla ka VÕS § 116 lg 2 p 2 olukord – kohustuse rikkumine, mille täpne järgimine oli täitmise huvi püsimise eelduseks. Mitme ettevõtte tegevus võib sageli rajaneda mingile konkreetsele lepingule või õigusele – nt kaevandamisega tegeleva ettevõtte “eksisteerimise aluseks” on kaevandamisõigus. Sellistes olukordades on ettevõtte tegevuse aluseks oleva õiguse või lepingu üleandmata jätmise käsitletav olulise lepingu rikkumisena.

Loomulikult ei ole välistatud ka muude VÕS § 116 lg 2 kirjeldatud olulise lepingu rikkumiste olukordade ilmumine ning välistatud ei ole ka kokkuleppeliste taganemisaluste sätestamine nii lepingu rikkumise puhuks kui ka võimalike muude olukordade puhuks, kus vähemalt üks pooltest kaotab lepingu täitmise vastu huvi, kuid lepingu rikkumise situatsiooni ei esine¹⁷².

¹⁷¹ vt selle kohta V. Kõve. Lepingu ühepoolse lõpetamisega seotud küsimused võlaõigusseaduses, lk 231 - 232

¹⁷² I. Kull, M. Käerdi ja V. Kõve. Võlaõigus I. Üldosa, lk 300 - 301

Ettevõtte müügilepingu olulise rikkumise hindamisel tuleb piirata ka VÕS § 223 lg 1 kohaldamist, mille järgi loetakse lepingu oluliseks rikkumiseks asja parandamise või asendamise võimatust, ebaõnnestumist või müüja keeldumist asja parandada või asendada – nagu eelpool juba märgitud, ei saa käsitleda ettevõtte müügilepingu olulise rikkumisena käsitleda väheolulise puuduse kõrvaldamata jätmist. Ettevõtet ei ole võimalik asendada ning enamasti ka “parandada” saavutamaks ettevõtte olukord vastavalt müügilepingus sätestatult. Sellest tulenevalt ei saa erinevalt VÕS § 223 lg 1 sätestatud reeglist siiski üldjuhul täitmisenõude rahuldamata jätmist käsitleda olulise lepingu rikkumisena – kui täitmisenõuet ei ole võimalik ettevõtte olemusest tulenevalt objektiivselt rahuldada, siis on põhjendamatu ka selle käsitlemine olulise lepingu rikkumisena. Kohaldub VÕS § 108 lg 2 p 1 olukord, mille järgi on kohustuse täitmine võimatu ning seetõttu ei saa ka täitmist nõuda ning välistatud on VÕS § 116 lg 2 p 5 kohaldamine, millega saaks muuta vastava lepingu rikkumise (s.o ettevõtte “parandamata jätmise”) täiendava täitmise tähtaja andmisega oluliseks rikkumiseks. Primaarseteks õiguskaitsevahenditeks ettevõtte mittevastamisel lepingu tingimustele on seega eelkõige kahju hüvitamine ja hinna alandamine. Oluline lepingurikkumine kui lepingust taganemise alus oleks mõistlik eraldi lepingus määratleda – millisel määral peab ettevõtte erinema ettevõtte kohta lepingus antud kinnitustest, et ostja kaotaks lepingu täitmise vastu huvi ning tal oleks õigus lepingust taganeda või see üles öelda (VÕS § 116 lg 2 p 1 olukord).

Saksa praktikas ei käsitleta ettevõtte müügilepingu olulise rikkumisena loodetud käibe või kasumi mittesaavutamist, rikkumine peab seonduma pigem ettevõtte tegevusega enne ülemineku tehingu toimumist. Vaieldav on ka küsimus, millise iseloomuga ja kui oluline peab olema mõne ettevõttesse kuuluva konkreetse asja, õiguse või kohustuse puue, et seda saaks käsitleda ka ettevõtte kui terviku puudena¹⁷³.

Ettevõtte ülemineku tehingust taganemise teisteks olulisemateks aspektideks on ettevõtte omandaja võimalik vastutus ettevõttesse kuuluvate kohustuste täitmise eest ning ettevõtte koosseisu muutumine lepingu sõlmimise ja sellest taganemise vahelisel ajal.

Küsimuse ettevõtte omandaja vastutusest ettevõttesse kuuluvate lepinguväliste kohustuste eest tõstatab asjaolu, et ettevõttesse kuuluvaid lepinguväliseid kohustusi ei käsutata, nende ülemineku aluseks on seadus. Õiguste ja asjade üleandmisega loetakse kohustused üle läinuks (VÕS § 182 lg 2), õiguste ja asjade üleandmise tehingu äralangemise mõju üleläänud

¹⁷³ K. Shmidt. Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch, § 25, S 439, Rz 55

kohustustele on aga mõneti küsitav. Käesoleva töö autor on siiski seisukohal, et ettevõtte üleandmise tehingulise iseloomuga on kõige paremini kooskõlas lahendus, mille järgi õiguste ja asjade üleandmise aluse äralangemine “ulatub” ka kohustuste üleandmise aluseni – tuleb lugeda, et ka kohustuste ülemineku alus on ära langenud ning kohustused tegelikult üle ei läinud. Ka siin tuleb käsitleda ettevõtet ikkagi tervikuna ning lepingust taganeja negatiivse huvi kaitsmine on põhjendatud.

Tehingust taganemise keskseks küsimuseks on alati tehingu järgi saadu tagastamine ning saadu võimalik muutumine või hävimine tehingu sõlmimise ja selle taganemise vahelisel ajal või saadu tagastamise võimatuks muutumine. Ettevõtte tehingulise üleandmise juures on olulisemaks küsimuseks eelkõige tehingu alusel saadu võimalik muutumine. Ettevõtte koosseisu pidev muutumine on tegutseva ettevõtte puhul loomulik ja paratamatu nähtus, seega ei saa ettevõtte ülemineku tehingust taganemise ning ettevõtte tagastamise hetkel olla täpselt samasugune nagu ta oli ettevõtte ülemineku tehingu sõlmimise ja ettevõtte üleandmise hetkel.

Tavapärasest majandamisest väljuvad ettevõtte väärtust suurendavate või vähendavate teod või tehingud kuuluvad võimaliku hüvitise maksmisel igal juhul arvestamisele. Väärtuse vähenemise hüvitamise aluseks on VÕS § 189 lg 4, mille järgi tuleb üleantu halvenemisel, mis ei ole tekkinud korrapärase majandamise tulemusena, hüvitada üleantu väärtuse vähenemine. Väärtuse suurenemise hüvitamise aluseks on laiendava tõlgendamise abil VÕS § 1033 lg 2, mille järgi juhul, kui ettevõtte omandaja uskus omamise kestusesse ja tegi sellest tulenevalt kulutusi, peab ta alusetult saadu välja andma üksnes juhul, kui talle hüvitatakse tema poolt tehtud kulutused. Toodud hüvitamiskohustuste võrdlemisel ilmneb makstavate hüvitiste põhimõtteline erinevus – esimesel juhul lähtub hüvitis muutunud väärtusest, teisel juhul tehtud kulutustest. Ettevõtte kui majandusüksuse puhul on aga täiesti tavapärase, et ettevõtte väärtuse suurenemiseks tehtud kulutuste suurus ei pruugi ligilähedaseltki kattuda väärtuse suurenemiseks tehtud kulutuste tulemusena saavutatud väärtuse suurenemise ulatusega. VÕS § 1033 lg 2 on põhjendamatult asjade põhine ning see ei arvesta võimalike alusetu rikastumise situatsioonidega. Lepingust taganemise situatsioon on põhjendamatult sisustada erinevalt hüvitamiskohustus saadu väärtuse halvenemise ning saadu väärtuse suurenemise puhul. Ettevõttele on omane vastava erisuse võimendumine - ettevõtte väärtuse vähenemise või kasvamise oluliseks komponendiks on ettevõtja majanduslikud otsustused, mis ei ole VÕS § 1033 lg 2 sätestatud kulutustega hõlmatavad. Ettevõtte omandaja äriidee rakendumise positiivne tulem võib VÕS § 1033 lg 2 alusel

põhiosas langeda ettevõtte üleandjale. Ettevõtte ülemineku järgsele perioodile on omane võimalike ulatuslike tehingute tegemine ettevõtte omandaja äriidee elluviimiseks, mis võivad samuti mõjutada oluliselt ettevõtte väärtust. VÕS § 1033 lg 2 osas tuleks kaaluda kulutuste hüvitamise nõudeõiguse asendamist väärtuse suurenemise hüvitamise nõudeõigusega.

Juhul, kui ettevõtte väärtus väheneb ettevõtte tavapärase majandamise tulemusena, välistab VÕS § 189 lg 4 vastava väärtuse vähenemise hüvitamise nõudeõiguse. Ettevõtte väärtuse suurenemisel jääb ettevõtte omandajale eelkirjeldatud VÕS § 1033 lg 2 tulenev kulutuste hüvitamise nõue. Ka siin ilmneb võimalike hüvitamise situatsioonide erinevus – ühel juhul on hüvitise saamine välistatud, teisel juhul on tagatud tehtud kulutuste hüvitamine. Autori hinnangul on ka selline vahetegemine põhjendatamatu ning kaaluda tuleks VÕS § 189 lg 4 situatsiooni n.ö vastandsituatsiooni (ehk saadu väärtuse suurenemise) jaoks normi sisseviimist samase paragrahvi, mille järgi tuleks hüvitada saadu väärtuse suurenemine, kui see ei ole tingitud saadu korrapärasest majandamisest. Põhjendatud oleks ka VÕS §-is 189 lg 4 “asja” mõiste asendamine “saadu” mõistega, et oleks tagatud normi vajalik abstraktsus ning puuduks vajadus “asja” mõiste laiendavaks tõlgendamiseks.

Ettevõtte üleandmise kontekstis tõusetub küsimus väärtuse vähenemise või suurenemise hüvitamisest ka juhul, kui väärtuse muudatuse on põhjustanud ettevõtte tavapärase majandamise käigus tehtud toimingud või tehingud. Nagu eelpool juba viidatud, on ettevõtte majandamise oluliseks osaks ettevõtja majanduslikud otsustused ning äriidee. Juhul, kui ettevõtte ülemineku tehingust taganetakse, jääb äriplaani õnnestumise risk, mille elluviimiseks on ettevõtte omandaja ulatuslikke tehinguid teinud, ettevõtte üleandjale. Ühelt poolt võib see küll tähendada arvestatavat tulukust, kuid teiselt poolt ka võimalikku maksejõuetust. Ettevõtte korrapärase majandamise käigus elluviidavad majandusotsustused võivad ettevõtte väärtust mõjutada lühikese aja jooksul äärmiselt ulatuslikult. Ka siin tuleb arvestada ettevõtte ülemineku tehingu järgselt ulatuslike tehingute tegemisega uue äriidee elluviimiseks, mis tähendab enamasti ka ulatuslike kohustuste võtmist. Samas võib sageli osutada raskeks määratleda ettevõtte majandamise tehtud tehingute puhul piiri tavapärase majandustegevuse raamesse mahtuva ning mittemahtuva tehingu vahel. Mõningase pideme tavapärase majandustegevuse mõiste sisustamisel annab ÄS’is aktsiaseltsi puhul sätestatud juhatuse ja nõukogu pädevuse jaotus – ÄS § 317 lg 1 järgi väljuvad igapäevase majandustegevuse raamest üldjuhul kinnisasjade ja registrisse kantud vallasasjade võõrandamine ja koormamine; investeeringute tegemine, mis ületavad selleks

majandusaastaks ettenähtud kulutuste summa; laenude ja võlakohustuste võtmine, mis ületavad selleks majandusaastaks ettenähtud summa ja laenude andmine ja võlakohustuste tagamine (ÄS § 317 lg 1 p 3, p 5 – 7). Kui aga ettevõtte omandaja on omandanud nt energiatootmisega või energiatootmise toorme tootmisega tegeleva ettevõtte eesmärgiga siduda saadav energia mingi energiamahuka tootmistegevusega ning seetõttu on praktiliselt kõik ettevõtte varasema tegevusstrateegiaga seotud lepingud lõpetatud või muudetud, ei anna ÄS enam mingit pidet ning varasemate lepingute muutmist või lõpetamist ettevõtte igapäevasest majandamisest väljuvaks lugeda ei pruugi olla alati nii lihtne. Samas tuleb siin möönda, et kui ettevõtte tagasiandmine algsele omanikule oleks võimalik ning seda koos ettevõtte väärtuse muutumisega kaasneva hüvitamiskohustusega, võiks ettevõtte omandaja, kes uskus omandamise kestusesse, sattuda äärmiselt raskesse olukorda – ühelt poolt peab ta hüvitama tehtud tehingutega tekkinud ettevõtte väärtuse vähenemise, teisest küljest oleks vajalikud ressursid pidanud tekkima aga ettevõtte edasisest majandamisest.

Siiski tuleb möönda, et kui hüvitamiskohustused siduda ka tavapärase majandustegevuse käigus ettevõtte väärtuse muutumisega, tekib situatsioon, kus hüvitamiskohustus kaasneb ühele või teisele poolele ettevõtte ülemineku tehingust taganemisega alati. Seda seetõttu, et tegutseva ettevõtte koosseis ja seega väärtus on tegelikult pidevas muutumises. Samas vastava väärtuse muudatuse väljaarvutamine on üldjuhul äärmiselt kulukas ning mahukas, mis muudab küsitavaks, kas ettevõtte ülemineku tehingust taganemisel võiks seadus siduda ettevõtte väärtuse muutumisega hüvitamise kohustuse sõltumata sellest, kas ettevõtte väärtus on muutunud tavapärase majandustegevuse käigus või mitte.

Kui väärtuse muutumine on toimunud tavapärase majandamise käigus, ei saa põhimõtteliselt ka väita, et ettevõtte ei ole senisel kujul säilinud – vastav väide võimaldaks ehk eelkirjeldatud energiaettevõtte näite puhul kaitsta ka ettevõtte omandaja huve ning jätta ettevõtte talle sõltumata lepingust taganemisest (VÕS § 189 lg 2 aluste laiendava tõlgendamisega – üleantu oluline muutumine või hävimine või tagastamise välistatus üleantu olemusest tulenevalt). Samas tuleb möönda, et saadu tavapärane majandamine ettevõtte puhul ei saa seisneda saadu äratarvitamises või edasi võõrandamises ning seetõttu tuleks ettevõtte lugeda tavapärase majandamise tulemusena igal juhul säilinuks ning tagastatavaks.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et ettevõtte ülemineku tehingust taganemisel peaks ettevõtte väärtuse muutumisega ettevõtte ülemineku tehingu ja sellest taganemise ajavahemikul seotud hüvitamiskohustused sõltuma väärtuse muutumisest sõltumata sellest,

kas väärtus on suurenenud või vähenenud. Iseküsimus on, kas hüvitamiskohustuse võimalik sidumine ettevõtte väärtuse muutumisega tavapärase majandamise tulemusena on põhjendatud või mitte. Kui vastav hüvitamiskohustus seaduses sätestada, siis tuleb ühelt poolt arvestada, et vastava hüvitamiskohustuse suuruse kindlaksmääramine on praktikas küll aegavõttev ja kulukas, kuid teisest küljest välistab see vaidluse selle üle, kas mingit ettevõtte väärtust muutnud tehingud ja toimingud on teostatud tavapärase majandustegevuse piires või mitte. Arvestades võimalikke ulatuslikke raskusi tavapärase ja mittetavapärase majandamise piiritlemisel, on autori hinnangul põhjendatud ettevõtte ülemineku tehingust taganemisel ettevõtte väärtuse muutumise hüvitamise kohustuste sätestamise kaalumise, mille järgi hüvitamiskohustus ei sõltuks ettevõtte väärtuse muutumisest tavapärase majandamise käigus või väljaspool seda. Väärtuse muutumise hindamise kulukuse ja vajamineva aja riisiko jääb isikule, kes soovib hüvitamist nõuda – see välistaks ilmselt praktikas hüvitise küsimise väikeste väärtuse kõikumiste puhul, mis tagaks ilmselt ka VÕS § 189 lg 4 idee tegeliku rakendumise. VÕS § 189 lg 4 on otsesõnu ettenähtud asja väärtuse muutumise olukorra jaoks ning asjade tavapärase majandamise käigus on asja väärtuse kõikumine ilmselt üldjuhul üsna väike.

Eelkirjeldatud energiaettevõtte kaasustele analoogiliste olukordade puhul on käesoleva töö autori arvates vajalik hinnata mitte ettevõtte väärtuse muutumist tavapärase majandamise käigus või väljaspool seda, vaid senise ettevõtte säilimist määral, et selle tagastamine oleks põhjendatud. Autor on seisukohal, et ettevõtte ülemineku tehingust taganemisel on põhjust tõlgendada VÕS § 189 lg 2 aluseid laiendavalt – kui pärast ettevõtte üleandmist on ettevõtte õiguste ja kohustuste koosseis oluliselt muutunud (s.h lõpetatud, muudetud või sõlmitud uued ettevõtte tegevuse n.ö aluslepingud) võiks siin esineda alus ettevõtte tagasiandmise välistamiseks üleantu olulise muutumise või hävimise või üleantu olemusest tuleneva tagastamise välistamise kaalutlusel. Nii oleks võimalik tagada ettevõtte omandaja äriidee rakendamisega kaasnenud muudatustega kaasneva riski jäämine ettevõtte omandajale. Loomulikult peab üleantu tagastamise võimatuse otsustus olema põhjendatud ning arvestama konkreetse kaasuse spetsiifikaga, lepingust taganemisel tuleb aluspõhimõttena arvestada ikkagi lepingust taganejate negatiivse huviga lepingu sõlmimisele eelnenud olukorra taastamiseks.

5. Ettevõtte ülemineku momendi määratlemine

5.1 Ettevõtte ülemineku momendi määratlemise vajalikkus

Ettevõttesse kuuluvad kohustused ja lepingud lähevad VÕS § 182 lg 2 alusel üle hetkel, kui üle on läinud ettevõttesse kuuluvad õigused ja lepingud. Kohustuste ja lepingute üleminekuga saab kindlalt väita, et toimunud on ettevõtte üleminek. Seega sõltub ettevõtte ülemineku moment tegelikult eelkõige õiguste ülemineku hetkest.

Õiguste üleminekul tuleb arvestada, et õiguste üleandjal ja omandajal on võimalik üleantavate õiguste koosseisu vabalt kujundada. Õiguste üleminekuks on vajalik nende käsutamine ning seda iga õiguse puhul eraldi (TsÜS § 6 lg 3). Siit tulenevalt tekib küsimus, kui palju ettevõttesse kuuluvaid õiguseid peab olema käsutatud, et oleks täidetud kohustuste ülemineku eeldus (VÕS § 182 lg 2 dispositsioon). Vastusest nimetatud küsimusele sõltub ettevõtte üleandja ja omandaja solidaarvastutuse tekkimine ettevõttesse kuuluvate kohustuste ning lepingute täitmise eest ning võlausaldaja õigus nõuda vastavate kohustuste ja lepingute täitmist ka ettevõtte omandajalt.

Ettevõtte ülemineku küsimus on oluline seega nii suhtes üleandja-omandaja kui suhtes ettevõttesse kuuluvate kohustuste kohustatud subjekt-võlausaldaja. Ettevõtte üleandja-omandaja suhtes sõltub ettevõtte üleminekust ettevõtte ülemineku tehingu kohane täitmine (VÕS § 180 lg 1, § 182), üleandja-omandaja solidaarvastutus ning asjaolu, et üleandja-omandaja sisesuhtes on ettevõttesse kuuluvate kohustuste osas kohustatud isikuks eelduslikult omandaja (VÕS § 183).

Suhtes ettevõttesse kuuluvate kohustuste kohustatud subjekt-võlausaldaja on võlausaldaja jaoks kõige olulisem küsimus, kellelt saab ta nõuda täitmist. Ettevõtte ülemineku momendi määratlemine võib siin osutada sageli ka kõige keerukamaks – seda juhul, kui ettevõtte omandaja ja üleandja on soovinud ettevõtte ülemineku tehingut varjata, et sellega kohustuste üleminekut vältida. Põhilisteks varjamisvõimalusteks on siin ilmselt õiguste üleandmine erinevatel aegadel ja erinevate tehingutega ning samuti õiguste üleandmine erinevate subjektide kaudu.

5.2 Ettevõtte ülemineku momendi määratlemise alused

E. Gustavus on ettevõtte ülemineku momendi määratlemisel märkinud, et ettevõtte ülemineku tehingu tegeliku toimumise juures on määravaks ettevõtte nn raskuspunkti üleminek koos koostisosade ja struktuuriga, mis annavad kokku ettevõtte omapära¹⁷⁴. Ettevõtte ülemineku momendi määratlemisest saab rääkida siis, kui on tuvastatav, et ettevõtte üleminek ka tegelikult toimunud on.

Euroopa Kohus on rõhutanud, et ettevõtte ülemineku hindamisel tuleks vaadata eelkõige järgmiseid kriteeriume¹⁷⁵:

- a) ettevõtte või äriühingu liiki;
- b) kas äriühingu kinnis- ja vallasvara on üle läinud;
- c) üleläänud vara väärtust ülemineku ajal;
- d) ülevõetud töötajate arvu;
- e) ülevõetud kliendi- ja ärisuhete arvu;
- f) majandustegevuse sarnasust enne ja pärast üleminekut;
- g) majandustegevuse peatumise aega ülemineku perioodil.

Euroopa Kohus on rõhutanud, et ettevõtte on funktsioneeriv tervik ning ettevõtte üleminekust saab rääkida juhul, kui üle on läinud just funktsioneeriv tervik, mitte mõni selle osa, mis eraldi funktsioneerivat tervikut ise ei moodusta¹⁷⁶. Sama põhimõtet sisaldab ka direktiiv 2001/23/EC Ettevõtjate, ettevõtete või nende osade üleminekul töötajate õigusi kaitsvate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta art 1 lg 1.

¹⁷⁴ E. Gustavus. Äriühinguõigus, lk 22

¹⁷⁵ Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 18 March 1986. - Jozef Maria Antonius Spijkers v Gebroeders Benedik Abattoir CV et Alfred Benedik en Zonen BV. Cse 24/85; Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 2 December 1999. - G. C. Allen and Others v Amalgamated Construction Co. Ltd. Case 234/98; B. Roock. Influence of European Court Decisions on the Administration of German Labour Courts Concerning Transfer of Businesses, p 12; M. Muda: Töötajate õiguslik seisund äriühingu, ettevõtte või nende osa üleminekul. Juridica 1999, nr 10, lk 503

¹⁷⁶ Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 18 March 1986. - Jozef Maria Antonius Spijkers v Gebroeders Benedik Abattoir CV et Alfred Benedik en Zonen BV - Case 24/85; Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 2 December 1999. - G. C. Allen and Others v Amalgamated Construction Co. Ltd. Case 234/98; Judgment of the Court of 11 March 1997. - Ayse Süzen v Zehnacker Gebäudereinigung GmbH Krankenhausservice. - Case C-13/95.

Ettevõtte kui funktsioneeriva terviku juures on oluline silmas pidada ka Euroopa Kohtu praktikat üksikute teenuste või tööloikude üleandmisel, mida on varasemalt käsitletud samuti ettevõtte üleminekuna (vt selle kohta täpsemalt käesoleva töö 3. ptk 2. jao alajaotis 2.4).

Eeltoodu põhjal tuleb ettevõtte ülemineku momendi määratlemisel pidada silmas esmalt seda, mis on ettevõtte ning seejärel hinnata, kas ja millal on antud üle piisav hulk ettevõttesse kuuluvatest õigustest, et saaks rääkida ettevõtte üleminekust. Eesti siseriiklikku õigust silmas pidades ei ole vaidlust selles, et ettevõtte saab käsitleda majandusüksust, mille kaudu toimub ettevõtja põhitegevus (ÄS § 5 lg 1). Euroopa Kohtu praktika valguses on aga vaieldav, kas mõni kitsam tööloik on samuti käsitletav ettevõtte või käitisena, seda eriti juhul, kui vastav tööloik omab selgelt abistavat tähendust ning ei ole üheselt seostatav põhitegevuse elluviimisega – ehk tööloigud, mis eksisteerivad igas ettevõttes, nagu nt koristamine ja raamatupidamine. Vastavate tööloikude olemasolu ja teostamine ei sõltu sellest, mis on ettevõtte põhitegevus. Käesoleva töö autori hinnangul on ÄS'i ettevõtte ja ettevõtja mõisteparaadiga paremini ühilduv lahendus, mille järgi saab käitisena (ettevõtte organisatsiooniliselt iseseisva osana) käsitleda majandusüksust, mille tegevus seondub vältimatult n.ö suurema ettevõtte põhitegevusega. Seega nt tehasele toorainet valmistav eraldiseisev üksus on käsitletav käitisena, tehase koristamisbrigaad aga mitte. Vastav lahendus tugineb ÄS § 1 antud ettevõtja määratlusele, ning ÄS § 5 lg 1 antud ettevõtte määratlusele – ettevõtja osutab teenuseid või võõrandab kaupu ning seda püsivalt ja tasu eest ning ettevõtte kaudu. Ettevõtte sisene koristamisteenus vms on küll püsiva iseloomuga ning nõuab teatavaid kulutusi, kuid ei moodusta enamasti organisatsiooniliselt iseseisvat osa. Siiski tuleb möönda, et vastav eristamine on vaieldav. Kui konkreetse tööloigu korraldamine ettevõttes on tagatud läbi organisatsiooniliselt iseseisva ettevõtte osa, on vastava üksuse üleandmisele kohaldatav ettevõtte ülemineku regulatsioon (ÄS § 185).

Eeltoodud Euroopa Kohtu väljatöötatud kataloog annab lähtebaasi hindamiseks, kas ettevõtte üleminek üldse on toimunud. Vastused kataloogis antud küsimuste peaksid võimaldama hinnata E. Gustavus'e määratlusest lähtudes seda, kas on toimunud ettevõtte nn raskuspunkti üleminek koos koostisosade ja struktuuriga, mis annavad kokku ettevõtte omapära. Muidugi tuleb möönda, et vastused Euroopa Kohtu kataloogis antud küsimustele ei anna iseenesest veel vastust küsimusele, kas ettevõtte üleminek on toimunud või mitte, tegemist on üksnes otsustamiseks vajalike algandmete kogumisega. Vastavate algandmete kogumisel tuleb silmas pidada, et kuivõrd ettevõtte ülemineku tehing võib olla võlausaldajate kahjustamise huvi tõttu ka varjatud tehinguks, ei pruugi ettevõtte omandaja ja üleandja vahel olla ühest

lepingut, millest oleks võimalik välja lugeda vajalikke algandmeid ettevõtte ülemineku tuvastamiseks.

Euroopa Kohtu antud kriteeriumite kataloogi juurde tulles tuleb märkida, et ettevõtte või äriühingu liigi puhul peetakse silmas eelkõige ettevõtte olemust, tema põhitegevust. Võib väita, et tegemist on kõige olulisema lähtekriteeriumiga, kuivõrd muude oluliste parameetrite (nt töölepingute arv, vara hulk ja väärtus) väärtused sõltuvad eelkõige just ettevõtte olemusest. Ettevõttesse kuuluvate asjade üleandmise hindamisel tuleb arvestada, et juhul, kui ettevõtte majandamiseks otseselt mittevajalikke asju (nt valmistoodang) ei ole üle antud, ei välista see, et ettevõtte üleminek on siiski toimunud. Peamiseks ettevõtte üleminekut näitavaks tunnuseks on siin põhilise sisseade üleandmine olulises ulatuses – kui mõni tööpink jääb üle andmata, võib see olla tingitud ettevõtte omandaja soovist vastavad pingid välja vahetada või muuta mingis ulatuses ettevõtte põhitegevust, aga ka ettevõtte üleandja soovist jätkata vastavate tööpinkidega ise oma senist tegevust või muud majandustegevust. Üleantud vara väärtus ei oma üldjuhul ettevõtte hindamisel arvestatavat tähendust, kuid ühe indikaatorina tuleb seda siiski arvestada - nt võib ettevõtte väärtus põhiosas koosneda küll laos seisvast valmistoodangust, kuid ettevõtte üleminek võiks toimuda ka ilma valmistoodangu üleandmiseta. Vastav valmistoodang kuulub küll ettevõtte koosseisu, kuid ei ole üldjuhul vajalik ettevõtte edasiseks funktsioneerimiseks ja tegevuse jätkamiseks.

Kuivõrd ettevõtte tegevuses on oluline ka inimfaktor – ettevõtte tegevuse elluviimiseks on alati vajalik vähemalt ühe füüsilise isiku osalemine, on oluliseks kriteeriumiks ka ülevõetud töötajate arv. Samas on ka siin oluline silmas pidada, et sageli võib ettevõtte üleandja ja omandaja tahe olla suunatud töölepingute ülemineku välistamisele maksimaalselt võimalikus ulatuses. Ka Eesti kohtupraktikas on ettevõtte ülemineku kaasused seondunud peaaegu alati tööõiguslike vaidluste ning töölepingute üleminekuga¹⁷⁷.

Ülevõetud kliendi- ja ärisuhete arv on üheks olulisemaks indikaatoriks, mis ettevõtte senise tegevuse tegelikku jätkumist ning võib sageli olla põhiliseks aluseks ka ettevõtte ülemineku tehingu kui varjatud tehingu toimumisele. Kliendi- ja ärisuhete ülevõtmine on sageli üheks oluliseks ettevõtte ülemineku tehingu sõlmimise ajendiks – tegutseval ettevõttel on kindel turupositsioon, seevastu uue ettevõtte loomisel tuleb vastav positsioon aga saavutada n.ö alustades sisuliselt nullist.

¹⁷⁷ Vt selle kohta pikemalt käesoleva töö 3. peatüki 2. jao alajaotis 2.4

Ülevõetud kliendi- ja ärisuhete arvule analoogiliselt on oluliseks kriteeriumiks ka majandustegevuse sarnasus enne ja pärast ülevõtmist – ka see on üheks olulisemaks indikaatoriks eelkõige ettevõtte ülemineku tehingu varjamise kaasustes. Lisaks ülevõetud suhete arvu hindamisele tuleks hinnata ka ülevõetud suhete olemust ning olulisust ettevõtte tegevuse edukaks jätkamiseks.

Majandustegevuse peatumise aja küsimus seondub otseselt ettevõtte tegevuse jätkumisega pärast üleminekut. Kui ettevõtte tegevus ei jätku, võib olla sageli tegemist lihtsalt varakogumi ülemineku ga ilma, et seejuures oleks soovitud omandada tegutsevat ettevõtet.

Nagu juba öeldud, ei anna eeltoodud aluskriteeriumite väärtuste tuvastamine automaatselt vastust küsimustele, kas ettevõtte üleminek on toimunud. Tuleb arvestada, et ettevõtte on oma olemuse tõttu enamasti eristuv teistest ettevõtetest ning seda enamasti ka sama põhitegevusega ettevõtetest. Ettevõtte ülemineku tuvastamisel tuleb toodud aluskriteeriumite alusel hinnata, kas saab rääkida organisatsiooniliselt tervikliku ja funktsioneeriva majandusüksuse üleminekust – eelkõige kas põhiliste funktsioonide teostamine jätkub.

Kui ettevõtte üleminek on tuvastatav, siis ettevõtte ülemineku momendi määratlemisel tuleb lähtudes eelkõige üleantud õiguste ja lepingute olemusest ning nende seotusest ettevõtte tegevusega ja vajalikkusest ettevõtte tegevuse jätkamiseks hinnata, millisel ajahetkel oli antud üle piisavalt õiguseid ja lepinguid, et ettevõtet seni omanud ettevõtja senine tegevuse ettevõtte kaudu ei olnud enam sisuliselt võimalik või oli äärmiselt oluliselt raskendatud ning ettevõtte omandanud ettevõtjal oli võimalus üleantud õiguste ja lepingutega jätkata ettevõtte senist tegevust. Määravamaks on siin eelkõige uue omaniku võimalused ettevõtte kaudu edasi tegutseda¹⁷⁸.

Ettevõtte ülemineku momendi määratlemisel tuleb muidugi arvestada, et lepingute üleminek on võlausaldajate nõusolekuta võimalik üksnes juhul, kui ettevõtte üleminek ka tõesti toimub – ehk siis kui ettevõtte üleminekuks on oluline teatud lepingute üleandmine, on ainuvõimalik, et lepingute ülemineku moment ja ettevõtte ülemineku moment kattuvad. Ilma üheta ei ole teist. Ettevõtte ülemineku kui varjatud tehingute juures on aga tõenäoline, et ettevõtja üleandja esmalt lõpetab lepingud ning ettevõtte omandaja sõlmib vastavad lepingud

¹⁷⁸ Saksa siseriikliku õigust käsitlevas erialases kirjanduses on töölepingutega seoses märgitud, et töölepingute ja vastavalt ka ettevõtte ülemineku hetkeks on kas ettevõtja omandaja poolt ettevõtte tegevuse jätkamine või töötehniliste, organisatoorsete ja juhtimisalaste ülesannete ülevõtmine ja vastava tegevuse rakendamine, vt T. Dieterich, P. Hanau und G. Schaub. Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht, S 1551, Rz 66

seejärel uuesti, kusjuures vastava “tehte” eesmärk on just formaalse pildi loomine sellest, et lepinguid ei ole tegelikult üle antud. Sellises olukorras on ettevõtte ülemineku korral ülemineku momendi määratlemine oluliselt raskendatud, kuivõrd vajalikku informatsiooni omavad asjaosalised on ise soovinud seda varjata. Siin saab kõige selgema kriteeriumina lähtuda eelkõige tegevuse jätkamisest ettevõtte omandaja poolt ning ettevõtte ülemineku momendiks võiks üldjuhul olla ettevõtte omandaja poolt ettevõtte tegevuse jätkamiseks vajalike uute lepingute sõlmimise või jõustumise hetk.

Lõppsõna

Ettevõtte ülemineku regulatsioon Eesti õiguses tagab osaliselt oma eesmärgi saavutamise – ettevõtte kui varalise kogumi ülemineku lihtsuse võrreldes ettevõttesse kuuluvate õiguste, kohustuste, s.h lepingute ja asjade eraldi iseseisva üleminekuga. Vastav tulemus on saavutatud eelkõige ettevõtte koosseisu kuuluvate kohustuste ja lepingute üleminekuga sõltumata võlausaldaja nõusolekust. Samas on võimalik astuda veel täiendavaid samme, mis muudaks lahenduse kasutamise praktikas ettevõtjate jaoks veelgi atraktiivsemaks ning seda eelkõige ettevõtte omandaja võimalike vastutuse piirangute kaudu.

Kehtiv regulatsioon ei ole probleemide vaba ning praktikas tekkida võivates olukordades ei pruugi seadusest piisavat tuge leida. Kuna regulatsioon praegusel kujul on kehtestatud alles VÕS-ga, annab kohaliku praktika puudumine antud valdkonnas tunda ka regulatsioonis endas. Võib öelda, et põhimõttelised lahendused on olemas ja olemasolevatest sätetest võib tuletada ka lahendused enamikuks elulisteks juhtumiteks, kuid õiguskindlust ja regulatsiooni mõõduka abstraktsuse nõuet silmas pidades tuleb antud valdkonnas veel täiendavat tööd teha. Ilma arvestatavate probleemideta on kehtiva regulatsiooniga võimalik lahendada tüüpjuhtumeid, kus ettevõtte koosseisu kuuluvad lepingutest põhiliselt üksnes töölepingud ning lepingud tarnijate ja ostjatega. Alljärgnevalt on kokkuvõtlikult antud töö põhijäreldused.

Ettevõtte üleminekut puudutava kehtiva õiguse ühe kõige olulisema puudusena tuleb märkida, et ettevõtte parandamine muust pärandvarast eraldi ei ole hetkel praktikas teostatav. Kuivõrd ettevõtte parandamise võimalikkust ning selle tegevuse jätkamise tagamise olulisust on korduvalt oma pöördumistes rõhutanud ka Euroopa Komisjon ning arvestades 1990-ndatel ettevõtlusega alustanud füüsilisest isikutest ettevõtjate vananemist ja asjaolu, et ettevõtte tehinguline parandamine on füüsilisest isikust ettevõtjate surma puhul kõige põhilisemaks võimaluseks ettevõtte tegevuse jätkamiseks ja vastavate töökohtade säilimiseks, on ettevõtte parandamise regulatsiooni väljatöötamine vältimatult vajalik. Ühe võimalusena võiks ettevõtet käsitleda annaku-laadse hüvena, mille parandamine oleks eraldi võimalik ja mille parandamisel läheks pärandi vastuvõtnud isikule üle ka kõik ettevõttesse

kuulunud kohustused. Ettevõtte kiire edasi majandamise tagamiseks tuleks pärimise lahenduse väljatöötamisel ka võlausaldajate väljakutsemenetlust – nõuded, mis ettevõtte bilansist ei nähtu ning mida üleskutsemenetluse käigus ei esitata, lõpeksid ning seeläbi oleks ettevõtet pärida sooviva isiku jaoks tagatud kaalutletud otsuse tegemise võimalikkuse ettevõtte vastuvõtmise ning selle majandamise jätkamise kohta. Ettevõtte pärimise regulatsiooni loomine on vältimatult vajalik.

Teine põhimõtteline kehtiva regulatsiooni puudus seondub ettevõtte kasutusse andmisega. Äärmiselt küsitav on hetkel kehtiv lahendus, mille järgi kõik ettevõttesse kuuluvad kohustused lähevad ettevõtte kasutusse andmisel üle kasutajale. Selline kohustuste ülemineku totaalsus olukorras, kus kasutaja ei saa tegelikult ettevõttesse kuuluvate asjade omandit, küll aga saab kõikide kohustuste suhtes kohustatud subjektiks, on ettevõtte võimalikku kasutajat põhjendamatult koormav ning muudab ettevõtte kasutusse andmise võimaluse kasutamise praktikas äärmiselt ebaatraktiivseks. Vastav lahendus on ilmselt sätestatud eesmärgiga võlausaldajaid kohustatud subjekti vara vähenemise vastu kaitsta, kuid tulemus võib olla sageli vastupidine – ettevõtte omanik võib anda ettevõtte kasutusse ning sellega koos lähevad üle kõik kohustused, seejärel võõrandab ettevõtte omanik põhiosa ettevõttesse kuulunud asjadest ning saadu äratarbimisega võib tema maksevõime oluliselt halveneda – kui võlausaldaja soovib nüüd oma nõuete täitmist, saab ta seda nõuda solidaarselt väga küsitava maksevõimega ettevõtte kasutusse andjalt ning peamiselt kohustusi omandanud ettevõtte kasutajalt. Ettevõtte kasutusse andmise regulatsioon ning selle tagajärjed vajavad põhjalikku revideerimist. Ettevõtte kasutusse andmisel peaks kasutajale minema üle üksnes need ettevõttesse kuuluvad kohustused, mis on vajalikud ettevõtte edasiseks majandamiseks.

Lisaks ei anna kehtiv regulatsioon mingisugustki pidet ettevõtte koosseisu kuuluvate konfidentsiaalsuskohustuste, konkurentsikeeldude ja muude hoidumiskohustuste ülemineku korra ning tagajärgede kohta. Kehtiv regulatsioon ei vasta küsimusele, kas vastavad kohustused lähenevad täielikult üle ning vabastavad seeläbi ettevõtte võõrandaja vastavate kohustuste täitmisest. Käesoleva töö autor on seisukohal, et vastavate kohustuste olemusest tulenevalt tuleks lugeda, et ettevõtte ülemineku tagajärjeks on vastavate kohustuste laienemine nii ettevõtte üleandjale kui omandajale. Vastav põhimõte tuleks sätestada ka seaduse tasandil.

Problemaatiline on ka usaldussuhtele ja konfidentsiaalsusele tugineva tegevusega ettevõtete üleminek – kas nt patsiendil või advokaadibüroo kliendil on mingeid õiguseid ja võimalusi mõjutada ettevõtte üleminekut, s.o eelkõige välistada vastavalt patsienti või klienti puudutava informatsiooni üleandmine patsiendi või kliendi nõusolekuta. Patsiendi ja advokaadibüroo kliendi huvide kaitsmise korral neid puudutavate andmete osas on ebaselge andmestike üleandmiseks vajalike nõusolekute saamise kord ning vastava informatsiooni üleandmise kord nõusoleku olemasolul. Käesoleva töö autor on seisukohal, et selliste ettevõtete ülemineku käigus peaks patsiente ja kliente puudutavad andmed minema ettevõtte omandajale üle üksnes vastavalt patsientide ja klientide nõusolekule. Vastav kord tuleb seaduses sätestada.

Kehtiv õigus ei võimalda ka lepinguväliste kohustuste käsutamist ettevõtte ülemineku tehingu raames. Tegemist on kahetsusväärse ning põhjendamatu erisusega võrreldes lepinguliste kohustustega, mis välistab vastavate erikokkulepete puudumisel ettevõtte omandaja poolt lepinguliste õiguskaitsevahendite kohaldamise seoses ületulnud lepinguväliste kohustuste mahu või sisuga. Vastavas erisus lepinguliste ja lepinguväliste kohustuste vahel tuleb kõrvaldada.

Lahendamata on ka situatsioon, kus ettevõtte ülemineku kaasneb ettevõttesse kuuluva kohustuse võlausaldaja huvi kaotus ettevõttesse kuuluvate kohustuste täitmise suhtes. Kuivõrd ettevõtte üleminek peab maksimaalselt vältima võlausaldajate kahjustamist ettevõtte ülemineku tõttu, ja seda eriti varalises sfääris, ning teisest küljest ei tohiks sellised võlausaldajad siiski saada mõjutada ettevõtte ülemineku võimalikkust, tuleb probleemi lahendamisenä kaaluda vastavate huvi kaotusega seotud lepingute erakorralise ülesütlemise võimalusi nii ettevõtte üleandja kui võlausaldaja poolt koos sellele korrespondeeriva vajadusega tagada võlausaldajate kahjunõuete reaalne täidetavus.

Problemaatiline on ka mitme ettevõttega seotud ühtsete lepingute muutmise ettevõtte ülemineku tõttu – kuivõrd selliste lepingute muutmise ettevõtte üleminekul on vältimatu, tuleb ühelt poolt tagada võimalus selliste lepingute erakorraliseks muutmiseks või lõpetamiseks mõistlikel tingimustel ning teisest küljest vastavate lepingupartnerite huvide kaitse. Hetkel on soovitud tulemus saavutatav üksnes läbi erakorralise ülesütlemise aluste laiendava tõlgendamise.

Ettevõtte üleandja üldise kohustusena tuleks sätestada ettevõtte omandaja nõustamise ja abistamise kohustus teatud ajaperioodil pärast ettevõtte üleminekut tagamaks oskusteabe paremat kasutusele võtmist, klientuuri säilimist ja turuosa kindlustamist.

Kaaluda tuleks ka vajadust kehtestada põhimõtted, mille alusel oleks võimalik määrata ettevõtte ülemineku järgselt üleandjale konkurentsipiirangute kehtestamine ettevõttega samas valdkonnas tegutsemise osas. Ühelt poolt peab olema tagatud ettevõtte omandaja võimalus ettevõtte tegevuse jätkamiseks ning turuosa kindlustamiseks ning teisest küljest tuleb vältida liigseid ning põhjendamatult konkurentsivabadust kahjustavaid piiranguid.

Arvestades ettevõtte ülemineku momendi olulisust ning seda eelkõige kaasustes, kus ettevõtte ülemineku on varjatud tehinguks, tuleks kaaluda ka ettevõtte ülemineku momendi määratlemise lähtekriteeriumite andmise vajadust.

Lisaks täielikult reguleerimata küsimustele, vajab kehtiv regulatsioon ka mõningaid muudatusi. Täpsustada tuleks ettevõtte koosseisu piiritlemise lähtealuseid – VÕS § 180 lg 2 tuleks üheselt määratleda, et ettevõttesse kuuluvad õigused, kohustused ja asjad, muu hulgas ettevõttega seotud lepingud, mis teenivad ettevõtte majandamist või mis on muul viisil ettevõtte majandamisega seotud. Hetkel võib mõningast segadust tekitada ettevõtte majandamisega n.ö nõrgalt seotud õiguste ja kohustuste saatus (nt veeautomaatide üürimise ja vahetatavate porimattide teenusega seotud õigused ja kohustused), mis peaksid siiski ettevõtte koosseisus üle minema.

Tagada tuleb ka müügilepingu regulatsiooni paindlik tõlgendamine ja kohaldamine, kui müügilepingu esemeks on ettevõtte – problemaatiline on eelkõige müügilepingu eseme ülevaatomiskohustus ning selle ajaline kestus, samuti puuduste avastamise ja puudustele tuginemise ajaline kestus ja täitmisenõude võimalikkus, kui ettevõtte erineb väheolulisel määral kokkulepitust.

Ettevõtte ülemineku regulatsiooni eesmärgi paremaks saavutamiseks tuleks kaaluda võimalike ettevõtte omandajate vastustuse piirangute kehtestamist, ühe võimalusena nt vastutuse piiramisest ülevõetud ettevõtte väärtusega.

Likvideerida tuleks ka töölepinguliste kohustuste eest vastutamise põhjendamatud erisused võrreldes ettevõttesse kuuluvate muude lepinguliste kohustuste eest vastutamise

põhimõtetega. Kehtiv regulatsioon tagab töötajate töölepinguliste nõuete kaitstuse taseme põhjendamatult oluliselt nõrgemal määral võrreldes muudest lepingutest tulenevate nõuetega, millele vastavad kohustused ettevõttesse kuuluvad.

Täpsustamist vajavad ka ettevõtte ülemineku tehingust taganemise alused ning tagajärjed, vastastikuste hüvitamiskohustuste aluspõhimõtted ning ulatus. Tehingust taganemise regulatsioon on põhjendamatult asjadekeskne, kuivõrd üleantu väärtuse vähenemisest ning suurenemisest tingitud hüvitamiskohustused ning nende ulatus on põhjendamatult erinev. Ettevõtte ülemineku kontekstis on äärmiselt problemaatiline, et kehtiv regulatsioon ei võimalda enamasti arvestada üleantu kasutamisel rakendatud äriidee mõjusid – nii äriidee läbikukkumise kui õnnestumise tagajärjed ja riisiko võib jääda isiku kanda, kellele vastav idee ei kuulu ning kes vastavat ideed ka tegelikult ei rakendanud.

Kõikide eelloetletud probleemküsimuste lahendamine ei tähenda muidugi tingimata seaduse täiendamise või muutmise vajadust, mitmed küsimused saaks lahendada ka vastava kohtupraktika kujunemisega. Siiski tuleb arvestada, et Eesti väiksuse tõttu on vastavate vaidluste arv väike ja seega ka kohtupraktika kujunemine vaevaline ning aeganõudev, millest tulenevalt võib kuni arvestatava asjakohase teooria ja praktika kujunemiseni olla õigustatud seaduse suurem detailsus ning vähemalt mingitegi pidepunktide andmine enamike tõstatatud probleemide lahendamiseks.

Kokkuvõtlikult võib väita, et olemasolev regulatsioon ja põhimõtted on asjakohased ning nende sisu iseenesest põhiosas muutmist ei vaja, samas on aga mitmeid kasutamata võimalusi regulatsiooni eesmärgi paremaks saavutamiseks ning olulisi probleemküsimusi, mille lahendamiseks puuduvad regulatsioonis igasugused aluskriteeriumid. Ettevõtte tehingulise üleminekuga seonduva regulatsiooni täiendamine on möödapääsmatu.

Martin Tamme

09. mail 2005. a.

Contractual transfer of an enterprise

Resume

Regulation for enterprise transfers is developed within the reformation of private law during last decade. Problems concerning enterprise transfers in practice are mostly related to labour contracts, but it is clear that essentiality of the regulation is growing. First cases not related to labour contracts have been settled in courts.

Estonian economy is rapidly growing and law of obligations has to meet the demands of the society. This goal presumes solutions, which are more compact and quickly achievable. One of these solutions that meet above named demands is enterprise transfer. Enterprise transfer is also important solution for natural persons engaged in entrepreneurship – the only way enterprise belonging to natural person continues functioning when the entrepreneur wants to retire from the entrepreneurship is the transfer of enterprise. This is also case when entrepreneur dies or becomes ill.

It has to be noted that statistic shows that new enterprises cease to function within short period after establishing much often than enterprises that have been transferred within short period after transfer.

Continuing functioning of the enterprises already established is an important goal of economic policy of European Union. Therefore it is important that the entrepreneurs retiring from entrepreneurship can easily transfer functioning enterprises to successors. The regulation has to meet that demand and also protect the creditors of the debts belonging to enterprise.

At this point there is almost no monographic literature concerning enterprise transfers except those concerning labour contracts. The topic is mostly and briefly discussed in works on business law and law of obligations.

Taking into account above described situation the author chose to write on this topic because there have been almost no juridical analyses on the matter but the essentiality of the enterprise transfers is growing. Also it is important to take into account the reformation of Estonian law of obligations in 2002, when the provisions regulating enterprise transfers were brought from Law of Business Act to Law of Obligations Act. The regulation is new and yet to be tried in practice. Therefore possible problems are also yet to be discovered. It is appropriate moment to test the regulation through hypothetical cases and situations and make suggestions to change or improve the regulation of enterprise transfers in order to anticipate problems in legal practice.

The scope of the work is to analyse essential theoretical and practical problems related to enterprise transfers and to evaluate relevant regulation – does the regulation meet the expectations and simplifies enterprise transfers compared to situation where all rights and obligations have to be transferred separately. The work is also aimed to suggest possible solutions in order to improve regulation in force.

Contents and the structure of the work are based on named objective of the work and through this the aspects of enterprise transfer, that work deals with, are defined. The accent of the work is based on analysing law in force. The literature used is mainly concerning Estonian and German law because Estonian solutions have many similarities with German ones and German system has been example for devising Estonian enterprise transfer regulation.

First chapter of the work deals with main notions and main principles of the enterprise transfer regulation. Also the objective of the regulation is discussed. There are some inconsistencies in the notion used in different acts, which should be eliminated. Considering the practise of the European Court of Justice in cases concerning transfer of labour contracts within enterprise transfers, the legislator should decide if all the situations labour contracts are considered to be transferred are also the cases considered as enterprise transfer in the meaning of the Law of Obligations Act. If the differences can be found different notions should be used discussing the labour contract transfer situations and enterprise transfer situations. Enterprise is functioning and integral economic entity and mere transfer of some activity needed only for enterprise itself and not closely related to performing services or offering goods to clients can't be considered to be enterprise transfer.

As mentioned earlier enterprise transfer is also important solution for natural persons engaged in entrepreneurship – the only way enterprise belonging to natural person continues functioning, when the entrepreneur wants to retire from the entrepreneurship, is the transfer of enterprise. Thereto the regulation has to simplify enterprise transfer compared to situation where all rights and obligations have to be transferred separately. This aim is achieved through the principle that creditors consent is not required for valid transfer. It also has to be considered that the creditors are involved in the process – through enterprise transfer the debtor is replaced. Considering the facts that creditors can't affect the process of transfer the regulation also has to protect the interests of the creditors.

Second chapter covers the matters concerning composition of enterprises. The regulation is unclear to determine which rights and obligations belong to enterprise and which does not. Author finds that all rights and obligations having any kind of economical connection with enterprise belong to that enterprise. This solution favours creditors of the enterprise and transferor – enterprise transfer should not be ground for ending contracts related to enterprise and in most cases it is clear that transferor has no interest to comply with the contracts that he or she entered into in order to carry on with enterprise activities. There can be seen four main groups of rights and obligation belonging to enterprise. Firstly there are rights and obligations closely related to carrying out the main activities of enterprise. Secondly there are rights and obligations that ensure necessary environment and conditions for carrying out the main activities of enterprise. Thirdly there are rights and obligations assisting the main activities of enterprise, for example rights and obligations concerning marketing. Rights and obligations related merely to comfort of employees also have to be considered to be integral part of the enterprise. It has to be noticed that also noncontractual rights and obligations may belong to enterprise and be transferred within enterprise transfer.

The most problematic issue in the context of the composition of enterprise is related to confidentiality and competition obligations because these obligations often involve protected data and know-how. In most cases data and know-how can't be transferred so that the transferor "cease to know the data and know-how". Thereto the obligations related to confidentiality and competition should expand to transferor and transferee if enterprise is transferred.

Third chapter is focused to transaction of enterprise transfer. Also the issues of enterprise succession and granting of use of an enterprise are discussed.

Requirements concerning parties of the enterprise transfer transaction do not differ from regulation of other transactions. In case of natural persons full passive legal capacity is required. In case transaction is concluded through representatives, the requirements of representation have to be met. In case transferor or transferee or both of them are legal persons, the director of the legal person has to acquire appropriate consent from partners of legal person or from supervisory board if supervisory board exists. That is because disposal and acquisition of enterprise are beyond the scope of everyday economic activities.

There is no compulsory form for enterprise transfer transaction, but transferring the contracts has to be in the same format the transferred contract itself is. In case immovable is transferred, the contract has to be in notarised form. It is also important to notice that in case immovable belong to enterprise assets, there are some restrictions for foreigners and legal persons for acquisitions of immovable if it is located in border areas or consists of more than 10 hectare arable land or woodland.

Requirements for valid enterprise transfer transaction also include meeting demands of good faith principle. In case enterprise transfer contract is concluded with suspensive condition and this condition harms the creditors of enterprise in character, the good faith principle is not complied with. For example this is the case when the condition states that enterprise is transferred if bankruptcy proceedings will occur.

Concerning the transfer of rights within enterprise transfer it has to be noticed that regulation governing the transfer of claims is extended for the transfer of all legal rights and this regulation is applied in case of enterprise transfer. Claim being transferred must be definable; also deferred claims can be transferred. If the claims are transferred, also all securities and accessory obligations related to claims will follow the claims. The debtor's objections against claims will last. Also the tax claims are transferred on the basis established by Taxation Act.

Obligations are transferred without the consent of creditors. If the transferor and transferee have not concluded that obligations are transferred, it has to be noticed that when things and rights belonging to an enterprise are transferred, the obligations will be transferred by law automatically. The fact that the consent of the creditors is not needed for enterprise transfer makes transactional transfer possible in practice. Creditors interests and rights are protected

by another means, such as joint and several liability of the transferor and transferee. Solidary liability is granted for obligations that have emerged before the transfer and are collectable for the time of transfer or become collectable during five years after transfer.

Contracts are transferred in case of enterprise transfer pursuant to the general provisions concerning the transfer of contracts. The transfer of contracts among the enterprise does not need approval by the other party of the contract. Enterprise transfer is not ground for dissolution of labour contracts.

It is possible that in case enterprise is transferred some creditors may lose their interest for performance of the contracts. This is the case when creditors have entered into contract keeping in mind that the very same person, with whom contract is concluded, will perform the obligations under the contract, e.g. contracts with artists, architects and designers. Keeping in mind that the creditors should not be able to affect the possibility of the transfer, there are two possible solutions in this case – such contracts are not transferred and transferor must perform he's or hers obligations under the contract or extraordinary cancellation by transferor with obligation to compensate the damages to the other party is recognised. Author favours the latter solution, because within the transfer transferor is likely to transfer all necessary assets for performing the contract and if possibility of extraordinary cancellation is not recognised, it may cause impossibility of the transfer in practice.

Problems also arise when the contract is related to more than one enterprise of the transferor – the contract can't be fulfilled the same way as it was before the transfer. Alternation of the conditions of the contract is inescapable.

Things belonging to an enterprise are transferred to the transferee pursuant to the provisions concerning the transfer of such things.

Taking into account abstraction and speciality principles applicable in Estonian law, all rights and obligations have to be disposed separately.

The right to use the existing business name of an enterprise can also be transferred. If the transferor is natural person, the transfer of business name needs he's or hers approval. It is contrary in the case transferor is legal person.

In case of enterprise transfer it also has to be kept in mind that the regulation of such contracts, which is used for transfer (e.g. regulation of sales contracts), also applies.

One of the most problematic issues concerning Estonian regulation of enterprise transfer is the fact that transactional succession of enterprise is not possible – enterprise can't be transferred by last will or succession contract separately from the other assets of bequeather. Law of Succession act does not recognise the possibility to bequeath pool of assets. Only legal rights or legal share of all the assets can be bequeathed - accordingly to legatee or to successor.

At this point if the will or succession contract refers to enterprise transfer, the will or succession contract can't be fulfilled in this aspect.

Author finds that adequate regulation has to be passed by legislator in order to make it possible to bequeath enterprise separately from other assets.

Another important and problematic issue is the granting of the use of an enterprise. At this point in the case of granting the use of enterprise only part of the assets of enterprise that's use actually is granted, are the things. All rights and obligations belonging to enterprise are transferred. Author finds that the fact that all the obligations are transferred, makes the possibility to grant the use of enterprise unattractive in practice. The purpose of the regulation is achieved more likely, if only these obligations are transferred, which are necessary for continuing the functioning of the enterprise witch's use is granted.

Fourth chapter of the work deals with legal consequences of enterprise transfer and the issues related to the withdrawal of the contract of transfer.

The most important issue related to the consequences of enterprise transfer is the matter of liability. A transferor and the transferee will be solidarily liable to the creditors of the obligations belonging to enterprise, if these obligations have arisen before the transfer of the enterprise and by the time of the transfer have fallen due or will fall due within five years after the transfer. This is also the case with tax obligations.

Special rule is established for obligation arisen from labour contracts - transferor and the transferee will be solidarily liable to the creditors of the obligations arisen from labour

contracts, if these obligations have arisen before the transfer of the enterprise and by the time of the transfer have not yet fallen due and will fall due within one year after the transfer. Only the transferor is liable for the obligations arising from labour contracts and fallen due before the transfer.

In case the transferor is a legal person and liquidation proceedings are commenced, creditors' interests and rights are protected through the liquidation proceedings. If the creditor's claim is collectable at the time liquidation is started, the transferor must satisfy the claim. If the claim is not collectable, the transferor must ensure the claim. If a bankruptcy order of the transferor is issued, the creditors have a right to claim their debts from the transferor because all the debts become collectable. The latter does not affect the rights and obligations of the transferee.

The liability of the transferee is unlimited. The author finds that the legislator should consider possible restrictions. For example, it is possible to limit the transferee's liability concerning obligations that have incurred from the actions taken before the transfer by the value of the enterprise. In this case, the creditor's position stays the same as it was before the transfer – the transferor will stay liable for the obligations and in part the transferor's property is lessened, the transferee will become also liable. This makes the possibility of the transfer of enterprise much more attractive in practice, because it gives to the transferee the possibility to evaluate clearly and entirely the risks supplementing with enterprise transfer.

One possibility to lessen the risks of the transferee is the use of a proceeding to void and restore bearer debt instrument. In this case, if the transferee does not know about some creditors because they can't be seen from the records of the enterprise and these creditors don't file their claims during the proceedings, these creditors can file their claims only against the transferor.

First issue arising in the connection of withdrawal from the contract is the question about the grounds of withdrawal. General reason for withdrawal is fundamental breach of the contract. In the context of enterprise transfer, it has to be noticed that the composition of the enterprise is always changing and the fact that the enterprise does not fully meet the demands set by the transfer contract can't automatically constitute fundamental breach of contract. Because the composition of enterprise is always changing, it is also in most cases forbidden to demand the performance of the contract, when the enterprise transferred does not fully cope with

conditions set by contract. Fundamental breach of transfer contract can be seen here only if the enterprise does not cope with conditions set by transfer contract significantly.

The problems also arise when the withdrawal takes place, but the value of the enterprise has been changed during the time between entering into the contract and withdrawal and differences concerning the value of the enterprise have to be compensated. The regulation in force is based on regulating the compensating the change of value of things and does not take into account the specific issues that may arise in case of enterprise – the fact that the value of the enterprise may have been changed significantly because of business idea implemented by transferee. At this point it may happen that in most cases the risks and possible profits related to business idea implemented by transferee, may be transferred to transferor in case of withdrawal.

Last chapter deals with the issues related to the exact moment of the enterprise transfer. To ascertain the exact moment of the transfer, first it has to be determined if the transfer has taken place. In the cases related to labour contracts transfer within enterprise transfer European Court of Justice has catalogued seven main criteria, which have to be checked – the nature of the enterprise, transfer of the immovable and movables, value of the assets transferred, number of the employees, who's contracts were transferred, number of the client and business relationships that were transferred, similarities between economic activities before and after the transfer and the question if and how long the economic activities were stopped during the transfer. The answers to these questions are the grounds for valuation if the enterprise has been transferred or not. These aspects have to be valued in whole.

When it is clear that the transfer has taken place, it is possible to ascertain the exact moment of the transfer. The main criteria are that the moment, when the transferee can carry on the main economic activities of the enterprise, the transfer has been taken place.

It also has to be noticed that there is no regulation for enterprises which activities rely on confidential information, e.g. law offices. It's not clear if the clients' approval for transferring the data concerning these clients is needed if this kind of enterprise is transferred. Author finds that approval should be acquired and the law should state so.

Also the possibility for contractual disposition for transfer of noncontractual obligations should be recognised. At this point situation differs unnecessarily from contractual obligations.

Law should also provide the obligation for transferor to assist and consult the transferee after the transfer in matters concerning the enterprise.

To summarize, it has to be said that regulation governing enterprise transfers ensure the actual possibility of the transfer in practice. Still it has to be admitted that regulation has to be changed in many aspects and many problematic issues related to enterprise transfer are yet to be regulated. At this point only general and simple occasions are covered.

Martin Tamme

09. May 2005

Kasutatud allikad

Kasutatud kirjandus

1. Adam, Roman F. Betriebsübergang – Der Übergang materieller Betriebsmittel als Tatbestandsmerkmal des § 613a BGB. Monatsschrift für Deutsches Recht. Heft 16/2004
2. Ananjeva, J; Kask, P; Laasik, E. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Kirjastus "Eesti Raamat", 1969
3. Andreas, Manfred; Debong, Bernhard; Bruns, Wolfgang. Handbuch Arztrecht in der Praxis. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2000
4. Andresson, Helgi; Tamm, Virve. Saksa-Eesti õigussõnaraamat. Tartu, 1998
5. Bassenge, Peter und andere. Beck'sche Kurz-Kommentare Palandt Bürgerliches Gesetzbuch. München: Verlag C.H. Beck, 2004
6. Beisel, Wilhelm; Klumpp, Hans-Hermann. Der Unternehmenskauf. München: Verlag C.H.Beck, 1991
7. Black, H. C and others. Black's Law Dictionary with Pronunciations. 6th Edition. Centennial Edition (1891- 1991). St. Paul: West Publishing Co, 1990
8. Blanpain, R; Gerdjikov, O. and others. International Encyclopaedia of Laws. Volume 13 Commercial and Economic Law. Supplement 14 Bulgaria
9. Brox, Hans. Pärimisõigus Tallinn: Kirjastus Juura, 2003
10. Dieterich, Thomas; Hanau, Peter; Schaub, Günter. Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht. München: Verlag C. H. Beck, 2003
11. Eraõigus. Abimaterjal kohtunike ja prokuröride twinning-koolituse eraõiguse õppegrupile. Tallinn, 2001
12. Gustavus, Eckhart. Äriühinguõigus. Tallinn-Berliin: AS Pakett trükikoda, 2000
13. Hölters, Wolfgang und andere. Handbuch des Unternehmens- und Beteiligungskaufs. Köln: Verlag Dr.OttoSchmidt, 2002

14. Häger, Michael; Kieborz, Jörg. Checkbuch Unternehmenskauf. Köln: Centrale für GmbH Dr.OttoShmidt, 2000
15. Kama, Priit; Vutt, Margit; Siibak, Kadri; Siibak, Andrus. Majandustegevuse õiguslikust keskkonnast Eestis. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 1997
16. Kull Irene. Hea usu põhimõtte lepinguõiguses ja selle kohaldamise kohtupraktikast. Riigikohus 2001. Lahendid ja kommentaarid. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 2002
17. Kull, Irene. Teavitamiskohustus võlaõigusseaduse kontekstis. Juridica, 2003, nr 4
18. Kull, Irene; Käerdi, Martin ja Kõve, Villu. Võlaõigus I. Üldosa. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 2004
19. Kõve, Villu. Lepingu ühepoolse lõpetamisega seotud küsimused võlaõigusseaduses. Juridica 2003, nr 4
20. Kõve, Villu. Vallaspant. Juridica 1993, nr 4
21. Kõve, Villu. Äriseadustiku üldsätted. Juridica 1995, nr 4
22. Köhler, Helmut. Tsiviilseadustik. Üldosa. Tallinn: Õigusteabe AS Juura, 1998
23. Mandl, Irene. Business Transfers and Successions in Austria. Available: <http://www.kmuforschung.ac.at/de/Forschungsberichte/Votr%C3%A4ge/Business%20Transfers%20and%20Successions%20in%20Austria.pdf>, 23. November 2004
24. Michalski, Lutz. IDW-Unternehmensbewertung verkennt Anforderungen der Praxis. Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht, Heft15/2001
25. Muda, Merle. Töölepingute üleminek teenuse üleandmisel. Euroopa Kohtu praktika. Juridica, 2002, nr 1
26. Muda, Merle. Töötajate õiguslik seisund äriühingu, ettevõtte või nende osa üleminekul. Juridica 1999, nr 10
27. Oitmaa, Kristel. The Integration of Estonian SME Policy with the European SME Policy. Available: http://infutik.mtk.ut.ee/~mylle.ri/varska/2001/Str_ettevotluspol/Oitmaa.pdf, 18. November 2004
28. Orgo, Inge-Maret jt. Tööõigus. Loenguid. Tallinn: Juura, 2003
29. Piip, Ants. Kaubandusõigus ja –protsess. Tallinn: Justiitsministeerium, 1995

30. Prangli, Toomas. Mida arvestada ettevõtte ostmisel. Kättesaadav arvutivõrgus, <http://www.sorainen.lt/articles/article.what%20should%20be%20considered%20in%20enterprise%20acquisitions.04-06-29.est.tp.pdf>, 19. detsember 2004. a.
31. Pärna, Priidu. Asjaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2004
32. Raid, Vahur. Eesti-inglise majandussõnastik. Tallinn: Keelefirma TEA, 1996
33. Raudjärv, Ivo. Ettevõtte üleminek pole sama, mis osa või aktsiate müük. MaksuMaksja, 2001, nr 5
34. Roock, Bernard. Influence of European Court Decisions on the Administration of German Labour Courts Concerning Transfer of Businesses. Presentation in ABA International Labor Law Midyear Meeting April 15-19, 2002, Berlin, Germany. Available:
35. Schlechtriem, Peter. Võlaõigus. Üldosa. Tallinn: Õigusteabe AS Juura, 1999
36. Schmidt, Karsten. Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch. München: Verlag C.H.Beck/Verlag Franz Vahlen, 1996
37. Smith L. Y. and others. Business Law. Uniform Commercial Code. St Paul: West Publishing Company, 1982
38. Shmitz, Winfried F. Due Diligence for Corporate Acquisitions. London: Kluwer Law International Ltd, 1996
39. Sootak, Jaan, Pikamäe, Priit. Karistuseseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 2002
40. Tamme, Martin. Ettevõtte tehingulise ülemineku mõningaid aspekte, Juridica, 2003, nr 6
41. Tampuu, Tambet. Alusetu rikastumise õigusvõlaõigusseaduses. Lühülevaade. Juridica, 2002, nr 7
42. Tampuu, Tambet. Deliktiõiguslik vastutus teise isiku tekitatud kahju eest. Juridica, 2003, nr 7
43. Tampuu, Tambet. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. Juridica, 2003, nr 2

44. Tampuu, Tambet. Riskivastutus ja tootja vastutus võlaõigusseaduses. *Juridica*, 2003, nr 7
45. Tampuu, Tambet. Sissejuhatus lepinguväliste võlasuhete õigusesse: käsundita asjaajamise õigus. *Juridica*, 2002, nr 5
46. Tampuu, Tambet. Sissejuhatus lepinguväliste võlasuhete õigusesse: üldprobleemid, tasu avaliku lubamise ja asja ettenäitamise õigus. *Juridica*, 2002, nr 4
47. Tavits, Gabriel. Muudatused töölepinguliste suhete õiguslikus reguleerimises: kaitse otsinguil Euroopa Liidu abiga. *Juridica*, 2004, nr 8
48. Tavits, Gabriel. Tööandja mõistega seonduvaid probleeme. *Juridica*, 1999, nr 1
49. Truuväli, Erik-Juhan jt. Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 2002
50. Unternehmenskauf. – Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht, Heft 6/2002,
51. Vahimets, Risto jt. Ühinemised ja omandamised. Tallinn: Tark & Co, 2004
52. Wagener, Dominique; Schultze, Jörg-Martin. Zwei Jahre sind Genug! Ein Beitrag zu Laufzeiten von Wettbewerbsverboten in Unternehmenskaufverträgen. *Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht*, Heft 4/2001
53. Wollny, Paul, Wollny, Paul M. Unternehmens- und Praxiübertragungen. Berlin: Verlag Neue Wirtschafts-Briefe Gerne, 1996

Kasutatud normatiivmaterjal

54. Council Directive 2001/23/EC of 12 March 2001 on the approximation of the laws of the Member States relating to the safeguarding of employees' rights in the event of transfers of undertakings, businesses or parts of undertakings or businesses. Entry into force 11/04/2001. Official Journal L 082, 22/03/2001 P. 0016 – 0020. Available <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0023:EN:HTML>, 23. September 2004
55. Advokatuuriseadus. 21. märts 2001. a. – RT I 2001, 36, 201; 2004, 56, 403

56. Alkoholi-, tubaka- ja kütuseaktsiisi seadus. 04. detsember 2002. a. - RT I 2003, 2, 17; 2004, 84, 569
57. Asjaõigusseadus. 09. juuni 1993. a. - RT I 1999, 27, 380; 2004, 37, 255
58. Haldusmenetluse seadus. 06. juuni 2000. a. RT I 2001, 58, 354; 2003, 78, 527
59. Karistusseadustik. 06. juuni 2001. a. – RT I 2001, 61, 364; 2004, 88, 600
60. Kaubamärgi seadus. 22. mai 2002. a. RT I 2002, 49, 308; 99, 582
61. Kindlustustegevuse seadus. 08. detsember 2004. a. - RT I 2004, 90, 616
62. Kinnisasja omandamise kitsendamise seadus. 12. veebruar 2003. a. RT I 2003, 23, 145; 88, 591
63. Kollektiivlepingu seadus. 11. aprill 1993. a. – RT I 1993, 20, 353; 2002, 61, 375
64. Krediidiasutuste seadus. 09. veebruar 1999. a. – RT I 1999, 23, 349; RT I 2005, 8, 32
65. Käibemaksuseadus. 13. juuni 2001. a. – RT I 2003, 82, 554; 2004, 89, 603
66. Maksukorralduse seadus. 20. veebruar 2002. a. – RT I 2002, 26, 150; 2005, 13, 66
67. Mittetulundusühingute seadus. 06. juuni 1996. a. – RT I 1996, 42, 811; RT I 2004, 89, 613
68. Pakendiaktiisi seadus 19. detsember 1996. a. – RT I 1997, 5/6, 31, 2004, 89, 611
69. Pankrotiseadus. 22. jaanuar 2003. a. – RT I 2003, 17, 95; 2004, 44, 284
70. Põhiseadus. 28. juuni 1992. a – RT I 1992, 26, 349
71. Pärimisseadus. 15. mai 1996. a. - RT I 1996, 38, 752; 2002, 53, 336
72. Raskeveokimaksu seadus. 18. oktoober 2000. a. – RT I 2000, 81, 515; 2003, 23, 135
73. Sihtasutuste seadus. 15. november 1995. a. – RT I 1995, 92, 1604; RT I 2004, 89, 613
74. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 22. aprill 1998. a. – RT I 1998, 43/45, 666; 2004, 56, 403
75. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27. märts 2002. a. RT I 2002, 35, 216; 2003, 78, 523
76. Töölepingu seadus. 15. aprill 1992. a. – RT 1992, 15/16, 241; RT I 2004, 86, 584

77. Töötuskindlustuse seadus. 13. juuni 2001. a. RT I 2001, 59, 359; 2003, 88, 591
78. Võlaõigusseadus. 26. veebruar 2001. a. – RT I 2001, 81, 487; 2004, 89, 613
79. Välismaalaste seadus. 08. juuli 1993. a. – RT I 1993, 44, 637; 2004, 58, 410
80. Väärtpaberituru seadus. 17. oktoober 2001. a. – RT I 2001, 89, 532; RT I 2004, 37, 255
81. Äriseadustik. 15. veebruar 1995. a. – RT I 1995, 26/28, 355; 2004, 89, 613
82. Kohalike omavalitsusüksuste ja maa-alade loetelu kinnitamine, kus maa erastamiseks välismaalase või Eesti eraõigusliku juriidilise isiku poolt on vajalik maavanema luba. VV määrus 15. oktoobrist 1996. a. nr 249.
83. Bürgerliche Gesetzbuch. Darum: 18. August 1896. Fundstelle – RGBI 1896, 195. Erreichbar: <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/bgb/index.html>, 03. Oktober 2004
84. Handelsgesetzbuch. Datum: 10. Mai 1897. Fundstelle – RGBI 1897, 219; Erreichbar: <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/hgb/index.html>, 03. Oktober 2004
85. Council Directive 98/50/EC of 29 June 1998 amending Directive 77/187/EEC on the approximation of the laws of the Member States relating to the safeguarding of employees' rights in the event of transfers of undertakings, businesses or parts of businesses. Entry into force 17/07/1998, end of validity: 10/04/2001 Official Journal L 201, 17/07/1998 P. 0088 – 0092. Available <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998L0050:EN:HTML>, 23 September 2004
86. Council Directive 77/187/EEC of 14 February 1977 on the approximation of the laws of the Member States relating to the safeguarding of employees' rights in the event of transfers of undertakings, businesses or parts of businesses. Entry into force 16/02/1977, end of validity 10/04/2001 Official Journal L 061, 05/03/1977 P. 0026 – 0028. Available: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31977L0187:EN:HTML>, 23. September 2004
87. Pankrotiseaduse. 10. juuni 1992. a. – 01. jaanuar 2004. a. RT I 1992, 31, 403; 2003, 17, 95

88. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 28. juuni 1994. a. – 01. juuli 2002. a. – RT I 1994, 53, 889; 2002, 53, 336

Kasutatud eelnõud

89. Pärimisseadus. Eelnõu. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://eoigus.just.ee/?act=6&subact=1>, 16. veebruar 2005. a.
90. Tsiviilkohtumenetluse seadus. Eelnõu. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://eoigus.just.ee/?act=6&subact=1>, 20. veebruar 2005. a.
91. Töölepinguseadus. Eelnõu nr 212 SE. Arvutivõrgus kättesaadav <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=033430038&login=proov&PankrSsword=&system=ems&server=ragne1>, 13. juuli 2004. a.
92. Äriseadustik. Eelnõu. Arvutivõrgus kättesaadav: http://eoigus.just.ee/?act=6&subact=1&OTSIDOC_W=17168, 09. veebruar 2005. a.

Kasutatud kohtupraktika

93. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 2 December 1999. G. C. Allen and Others v Amalgamated Construction Co. Ltd. Reference for a preliminary ruling: Industrial Tribunal, Leeds - United Kingdom. Safeguarding of employees' rights in the event of transfers of undertakings - Transfer within a group of companies. Case C-234/98. European Court reports 1999 Page I-08643. Available: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61998J0234:EN:HTML>, 16. January 2005
94. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 18 March 1986. - Jozef Maria Antonius Spijkers v Gebroeders Benedik Abattoir CV et Alfred Benedik en Zonen BV. - Reference for a preliminary ruling: Hoge Raad - Netherlands. Safeguarding of employees rights in the event of transfers of undertakings. Case 24/85. European Court reports 1986 Page 01119. Available: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61985J0024:EN:HTML>, 16. January 2005

95. Judgment of the Court of 11 March 1997. - Ayse Süzen v Zehnacker Gebäudereinigung GmbH Krankenhausservice. Reference for a preliminary ruling: Arbeitsgericht Bonn - Germany. Safeguarding of employees' rights in the event of transfers of undertakings. Case C-13/95. European Court reports 1997 Page I-01259. Available: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61995J0013:EN:HTML>, 17. January 2005
96. Judgment of the Court (Third Chamber) of 12 November 1992. - Anne Watson Rask and Kirsten Christensen v Iss Kantineservice A/S. Reference for a preliminary ruling: Søm- og Handelsretten - Denmark. Safeguarding of employees rights in the event of transfers of undertakings. Case C-209/91. European Court reports 1992 Page I-05755. Available: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61991J0209:EN:HTML>, 09. January 2005
97. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 14 April 1994. - Christel Schmidt v Spar- und Leihkasse der früheren Ämter Bordesholm, Kiel und Cronshagen. Reference for a preliminary ruling: Landesarbeitsgericht Schleswig-Holstein - Germany. Safeguarding of employees' rights in the event of the transfer of an undertaking. Case C-392/92. European Court reports 1994 Page I-01311. Available <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61992J0392:EN:HTML>, 09. January 2005
98. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 10 December 1998. Francisco Hernández Vidal SA v Prudencia Gómez Pérez, María Gómez Pérez and Contratas y Limpiezas SL (C-127/96), Friedrich Santner v Hoechst AG (C-229/96), and Mercedes Gómez Montaña v Claro Sol SA and Red Nacional de Ferrocarriles Españoles (Renfe) (C-74/97). References for a preliminary ruling: Tribunal Superior de Justicia de Murcia - Spain, Arbeitsgericht Frankfurt am Main - Germany and Juzgado de la Social nº 1 de Pontevedra - Spain. Safeguarding of employees' rights in the event of transfers of undertakings. Joined cases C-127/96, C-229/96 and C-74/97. European Court reports 1998 Page I-08179. Available: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61996J0127:EN:HTML>, 10. January 2005
99. Riigikohtu 16. veebruari 2000. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-7-00 DD Kirjastuse OÜ hagi Olga Titova vastu õiguse tunnustamiseks keelduda töölepingu sõlmimisest ning hüvitise maksimisest ja Olga Titova vastuhagis DD Kirjastuse OÜ vastu DD

- Kirjastuse OÜ tööandjaks tunnistamiseks ning hüvitise saamiseks. - RT III 2000, 7, 73
100. Riigikohtu 24. mai 2001. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-76-01 AS ERA Pank (pankrotis) hakis OÜ Triblon vastu rendilepingu kehtetuks tunnistamiseks ja vara väljanõudmiseks võõrast ebaseaduslikust valdusest. – RT III 2001, 19, 204
101. Riigikohtu 16. oktoobri 2002. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-80-02 Heino Lõivekese hakis Aimar Naggeli vastu 100 000 krooni saamiseks. - RT III 2002, 27, 302
102. Riigikohtu 22. oktoobri 2002. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-108-02 AS A&O LAENUGRUPP (kohtuotsustes ka A & O LaenuGrupp AS) hakis Helgi Salve vastu 87 600 krooni saamiseks ning Helgi Salve vastuhagi tehingu kehtetuks tunnistamiseks. - RT III 2002, 27, 305
103. Riigikohtu 14. mai 2003. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-64-03 Anatoli Shovkovyi hakis AS Dvigatel vastu tervisekahjustusega tekitatud kahju hüvitamiseks. - RT III 2003, 19, 181
104. Riigikohtu 31. märtsi 2004. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-29-04 Enn Paabuti hakis Nikolai Fejtšenko vastu 46 663 krooni 50 sendi (2600 USA dollari) väljamõistmiseks tagastamata laenu ja intresside katteks ja kahju hüvitamiseks 22 398 krooni ulatuses ning Nikolai Fejtšenko vastuhagi laenulepingu tühisuse tunnustamiseks. – RT III 2004, 10, 126
105. Riigikohtu 05. mai 2004. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-54-04 Eero Ilmari Kettuneni hakis OÜ Defni Invest vastu 184 100 krooni saamiseks. - RT III 2004, 13, 169
106. Tallinna Ringkonnakohtu 04. juuni 1999. a. otsus tsiviilasjas nr II-2/392/99 DD Kirjastuse OÜ hakis Olga Titova vastuse õiguse tunnustamiseks keelduda töölepingu sõlmimisest ning hüvitise maksmisest.
107. Tartu Ringkonnakohtu 22. juuni 2000. a. otsus tsiviilasjas nr II-2-248/2000. AS Pitol hakis Anneli Sillaste vastu 5000.- EEK väljamõistmiseks. Kätesaadav arvutivõrgus: <http://www.tarturk/just.ee/>, 17. märts 2003. a.

108. Rapla Maakohtu 11. märtsil 2002. a. otsus ühendatud tsiviilasjades nr 2-1-365 2001. a. ja 2-1-366 2001. a. Kättesaadav arvutivõrgus: http://kola.just.ee/docs/public/dokument_25968.pdf, 28. jaanuar 2005. a.

Kasutatud muu allikmaterjal

109. Commission Recommendation of the 7 December on the transfer of small and medium-sized enterprises, 94/1069/EC. Official Journal L 385 , 31/12/1994 P. 0014 – 0017. Available: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31994H1069:EN:HTML>, 11. December 2004
110. Communication from the Commission on the transfer of small and medium-sized enterprises, 98/c 93/02. Official Journal C 093, 28/03/1998 P. 0002 – 0012. Available: http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/support_measures/transfer_business/index.htm, 08. December 2004
111. Communication from the commission to the Council - Draft joint employment report 2003/2004/* COM/2004/0024 final/2 */ Available: [http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0024R\(01\):EN:HTML](http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0024R(01):EN:HTML), 08. December 2004
112. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Better Environment for Enterprises {SEC(2002) 1212} {SEC(2002) 1213} {SEC(2002) 1214} /* COM/2002/0610 final * / Available <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52002DC0610:EN:HTML>, 08. January 2005
113. Council conclusions of 3 March 2003 on the promotion of entrepreneurship and small firms. Official Journal C 064, 18/03/2003 P. 0006 – 0008. Available: [http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003XG0318\(01\):EN:HTML](http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003XG0318(01):EN:HTML), 08. January 2005
114. Eesti Õiguskeele Keskuse terminibaas. Kättesaadav: <http://www.legaltext.ee/et/esterm/estindex.htm>, 17. detsember 2004. a.

115. European Seminar on the Transfer of Businesses. Final Report. Available: http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/support_measures/transfer_business/seminar_final_en.pdf, 16. November 2004
116. Final Report of the Expert Group on the Transfer of Small and Medium-Sized Enterprises. Available: http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/support_measures/transfer_business/transfer_com_02/final_report_en.pdf, 16. November 2004
117. Statistical Office of Estonia. Statistical database. Economy. Financial statistics of enterprises. Annual Statistics. Available: http://pub.stat.ee/px-web.2001/I_Databas/Economy/09Financial_statistics_of_enterprises/02Annual_statistics/02Annual_statistics.asp, 13. January 2005
118. The European Forum on the Transfer of Business on 3 and 4 February 1997 in Lille. Available: http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/support_measures/transfer_business/lille_97/lille_conclusions_en.pdf, 17. November 2004
119. Eesti Vabariigi Tsiviilseadustik. Eelnõu EV Riigivolikogu erikomisjoni 12. märtsi 1940. a. redaktsioon. Tartu: Tartu Ülikool, Eesti Akadeemiline Õigusteaduse Selts, 1992